

JOSEF ČAPEK

PSÁNO DO MRAKŮ

Kniha, která je něčím jiným, než měla být. Myšleno subjektivně, dále zájem malířův o věci života a světa, potřeba ujistiti se, že tento život a svět je spíše dobrý než špatný, aby mohl milovati to, co podává a tlumočí. Ale kniha stala se obrazem toho, co všechno se na událostech do mysli tlačilo: otázky dočista subjektivní, všelidské, národní. – Psáno do mraků, to není totéž jako rýti do bronzu. Dramatický sled věcí, které vnikaly do celkem prostého, jednoznačného přemýšlení. Ze svědectví o osobě stala se svědectvím časů; přišla do ní slůvka dramatická a vlastně dějová: úzce, osobně soustředěné přemýšlení pod nárazem události nutně se odpoutalo od svého subjektivního i odbornického plánu a stalo se výrazem trýzně i hledáním pravdy obecnější, vůči niž vše osobní i odborné je malé, podružnější, ustupuje a podléhá.

Člověku přicházejí myšlenky nesouvisle, přepadají ho. Přemýšlí aforisticky. A přece je v tom kontinuita. Osobní a osudové. Je v nich konec konců osobně a osudově celý člověk obsažen.

Jako cáry mlh, blesknutí, šelesty, krátká spojení, bludná světélka nad bahništěm, prázdně pukající bublinky slin, vyjeknutí ze sna, vzteklé à propos.

Cítil melancholii proto, že to všechno je jen jeho zdání, šálení; to krásné – a to zlé jako zlé sny.

Aforismy. Hvězdičky. Kniha plná hvězd. Psáno bez zámyslu do prázdna. Krása světa, krása věcí, růže, ptáci. Až strach, že člověk zemře, a to všechno zhasne s ním, a ti, kdo jsou jeho, už nebudou nic míti, že pro ně už ničeho nebude.

Necht' nemyslím jen ve slovech!

* * *

Mohu říci – třebaže mi osud nepřál a žítí se bylo těžko – že jsem byl ve svém životě nešťasten? Ach ano, přes všechny utlačující tísně, přes všechny ubíjející nutnosti velmi,

někdy i převelice šťastný, protože jsem nebyl štván ctižádostí, a nestal se nikdy její obětí; velmi často, trvale nešťastný, ztrápený a rozrytý, kde jsem chtěl býti lepší, než jsem stačil. – Život žitý stejně přemnohým štěstím jako přemnohou strastí.

* * *

Ba ne, umění není „služba“ (zákazníkovi, tím méně ve smyslu dokonce nějaké oběti!). – Umění je osud.

* * *

Proč maluji, proč píšu? – Abych si ulevil.

Nemám čas ani drzost *vyrábět* umění. Propadám se životem, jsem oslněn životem, smrdím životem, jsem okouzlen životem, drcen, utahán, nechápu život, lpím na životě, hynu jím a sám sebou. Možno si jen ulevit, ne produkovat.

* * *

Umění mne neživí; já bych měl živiti umění!

* * *

Hltavý pud po tomto životě. A co budeš, člověče, hltati až budeš mít po něm?

* * *

Že bych kdy věděl co je život? Nevím! Tolik individuálních existencí a z nich sotva znám blíže jen tu svou! – Věčná vůle života je šťastná a tvrdá, pomíjivé individuální existence jsou křehčí a tedy (třebas i nezjevně) až zoufalé. Lidé bývají ve svém životě a svým životem nešťastnější, než dovedou nebo chtějí vyslovit.

* * *

Svědomí světa. Přihlížejí na tomto světě mnoha krutostem: z části se nad nimi publicisticky hlasitě rozhořčují, z části si je zamlčují, je mlčky schvalují.

* * *

Beletrizovaná myšlenkovost, žurnalistické, feuilletonistické apoštoláty. Podávat spásitelné ideje žoviálně vulgarizující formou = výprodej ducha za snížené ceny.

* * *

K umění. Velcí národové (Francie) a my. Dvě základní složky umělecké kultury Francie: *souvislost a svoboda*. My té souvislosti nemáme. Ale naší svobodou by bylo: od světového k národnímu, od národního zase k světovému. – Nediktujeme formu, ale máme (aspoň mít) k ní svůj obsah, aby se pak nestala jen dutou formulí.

* * *

Lidovost. Lidová tvořivost se v moderním světě vytrácí. Mohou něco z jejího přirozeného živlu nésti v sobě ještě umělci z povolání, umělci intelektuálové? (Lidovost není popularnost.) Tvrdím, že každý veliký umělec právě z této moderní epochy nesl v sobě něco lidového, národního. U nás jistě; ve Francii Ingres nebo Daumier, Renoir nebo Cézanne, Matisse nebo Picasso, Van Gogh, Munch, v každém z nich je něco, ba mnoho národní melodie, lidového citu a ducha, už tím, že přece ani to nejvyšší umění se netvoří jen z dovednosti. Nemalují proto, že umím, dovedu, ale z bytosti a osudu, že musím a chci!

(Na straně lidového je svoboda, na straně kosmopolitního jsou školy, École, gurmánství. Umění se zpronevřuje a maří, chce-li být jen řemeslným, artisánským produktem pro gurmány.)

* * *

Gurmánství. Sběratelské i tzv. znalecké labužnictví je vlastně nepřítelem vážné malby. Malířství bylo (a jest) jím už dlouho zaváděno, posunováno do řemeslné polohy, na bázi příliš *métier*, která v podstatě žádnou tvořivou základnou není. – Požívají se částečné, dílčí zdařilosti, zajímavosti a kousky, kde má jít přece o celý nedělený projev.

* * *

Protiklady. Nesrovnává se: vychutnávati u malby delikátní jemnosti versus přirozená melodie. V literatuře veřejný ráz versus soukromý ráz. Ve všem umění: aktuální světový názor (čemu se říká) versus osobnost. *Métier* versus vnitřní nutnost. Tzv. úroveň versus svědectví o sobě. Obecnost versus sebespása. Úhrnem: řemeslo, produkt, versus duchový projev.

* * *

Honění se za světovou uměleckou úrovní. Je osobnost vůbec úrovní?

* * *

Sebespása. Stálost v sobě; spočívati v sobě. Kotviti v sobě, býti sám v sobě svou lodí, svým mořem. – Pracovati na sobě. Trvale si nedůvěřovati, trvale v *sobě* spoléhati.

* * *

Více zla pochází z lidské lhostejnosti než z přímé zloby.

* * *

Hořká chuť života: chutná to krví a popelem.

* * *

Tragický pocit života: ze všech vztahů k životu, které si člověk zkonstruoval, jimiž se přizpůsobil, poddal, ochočil, ten největší a nejsilnější. Vesmírně nejrodnější. Jistě nejduchovnější a snad i nejvěcnější.

* * *

Osvobozující smích. Prarodičům Adamovi a Evě sotva bylo čemu zasmáti se v ráji. Smích jim přišel po prvé asi po tom, po vyvržení, když už nebyli v ráji: při potu tváře a na tvrdé zemi.

* * *

Kdyby děti a batolata byly obry: představme si jejich pohyby, záležitosti, život, hry, náruživosti, jejich opravdovost v tom všem, hněvy, bázně, horečky, v ohromně zvětšeném měřítku – jaký by to byl pro náš malý rod velkolepý, hrozný a kouzelný svět! To giganti mýtů byli vlastně jen olympskou čeledí.

* * *

K dějinám malířství XIX. století. Relativita slov jako realismus, naturalismus. Znamenají nadbytečně mnoho jenom ve vztahu k akademismu, který – chybně – bývá činěn vlastně osou, kolem které se reagování, překonávání, obrozování malířských směrů XIX. stol. točí, nebo kýve. Ozývá se v těch hlediskách pořád vlastně jenom přeceňování *métier*. Takto by to pak byly v podstatě namnoze hlavně jen směry vzniklé odporem vůči akademismu, ale svým artisánstvím, odbornictvím, stránkou *métier* přece jen k němu volky nevolky připoutané. To je

proto, že se z malby dělá až příliš otázka techniky, řemeslného výrazu, že prý „nezáleží na tom *co*, ale *jak*“.

* * *

Antihistor. Bylo by možné nebrati akademismus vůbec do počtu a nebylo by pak třeba reagovati zvláště na něj, proti němu, doplňovati ho, korigovati, dělati něco lépe, co je na něm hůře. Bylo by možno jíti do malby jako kdyby ho vůbec nebylo. Tu by pak malba mohla asi býti velice volným projevem umělecké osobnosti, svobodné citem a duchem, nevázané řemeslem.

* * *

Řemeslné požadavky umění. Žádná starost: kolik umění, tolik i přirozeného řemesla! Ovšem – čím víc *jenom* řemesla, tím méně umění.

* * *

Uměti své řemeslo. Umění přece není řemeslem. – Tedy uměti své umění? Umění nikdy není dosti uměním.

* * *

Umělecká teorie a praxe. Lepší nejdivočejší teorie nežli tupá praxe. – Ale v podstatě umění nepochází ani z teorie ani z praxe.

* * *

Krása v umění. Není, nemůže býti nikde jinde než v *duchové skutečnosti* uměleckého výtvoru.

* * *

Netvoří se z chvilkové inspirace. Z ustavičného napětí.

* * *

Sláva. Obíhají tu falešné tisícikoruny; nadsazené kulturní veličiny, které jejich sláva nepřežije.

* * *

Veřejnost si vykrmuje své miláčky. Úspěch: chvála posiluje, ale zavazuje, spoutává. (Nerozumění: hanba skličuje, ale nechává umělce svobodným.)

* * *

Předváděti se. Skutečný umělec se nepředvádí: jest.

* * *

Předváděti se v literátštině. Aspoň dvě toalety do roka: nový román a divadelní hru.

* * *

Proč by nebyl tak sebespokojený, tak ješitný? Nikdy nepoznal nic většího, důležitějšího než sama sebe.

* * *

Literární bonhomie¹¹. Znemravňující shovívavost autora především k sobě samému.

* * *

Neznámo. Neznámo je nám lidem věcí osobní, ne věcí všech. Přepadá a drtí jen jednotlivce. Proč davy, proč všechno lidstvo na ně nešturmují? Na ně neútočí v sevřeném šiku? Jen a jen jednotlivci. Mimo náboženství, které svým věřícím situaci velmi usnadňuje – jen osamocenci, vzbouřenci, téměř zoufalci.

* * *

Umělec mezi vámi. Ten nejméně interesovaný – ten nejúčastnější, nejvzrušenější. Ten prostoduchý, nejvíce lehkověrný – ten nejpronikavější. Nejvíce odporující – nejokouzlenější. Nejméně přítomný – nejprítomnější.

* * *

Jakého vyšinutí, jaké exaltace, i řekněte třebaš schizofrenie je potřeba k napsání prokletých veršů a hrozných (hnusných) věcí! Ty nemohou být vytvořeny z lhostejnosti; a také ne z rutiny. – A jaké klidné, velkorysé pohody by bylo třeba ke skutečnému realismu (totiž ne takovému, který vidí realitu jenom v menších či větších životních trampotách, v *skřípání techniky našeho lidského živobyťčka*)!

* * *

Exhibicionismus? Dejme tomu. – Ale svrchované nedbání není exhibicionismem!

* * *

Já – a ty. Propast k propasti volá.

* * *

Mocnost jedné dobré knihy: napsati knihu o svých omylech.

* * *

Smyslnost v umění. Necht' je co nejněžnější, láskyplná, co nejdivější, co nejdravější, ba i nejobludnější! Jen ať to není smyslnost předstíraná, imitovaná, ba co hůř: smyslnost jakoby z profese!

* * *

Drama. Nejvyšší patos je z ducha, ne z divadelnický nastrojené zápletky.

* * *

„*Chci býti srozumitelný*“. Prohlašuje-li tohle o sobě spisovatel magazínového rázu, pitomě se mýlí, jestliže si myslí, že tím konstatoval nějaký zvláštní, sobě vlastní směr své tvorby, nějakou svou zvláštní ctnost. Bodejť by nedělní povídka nebyla srozumitelná! – Každý umělec chce být srozumitelný, chce co nejčistěji uložit výraz tomu, co v sobě nese. Rilke, Valéry, Lautréamont, Jan z Pathmu chtěli být také srozumitelnými, Greco nebo Picasso rovněž; právě v tom svém co nejsrozumitelnějšími! Ale činí srozumitelnými jiné věci, vyšší stavy, kouzla, tajemství, skutečnosti, než autoři nakladatelských šlágrů a nedělních povídek. Ovšemže jsou to věci nesrozumitelné, těžko dostupné čtenářům nedělních povídek, kteří se v nich ne a nemohou domakat svého obsahu.

Padělati tuto nesrozumitelnost velikých věcí = falešné avantgardnictví.

* * *

Jestli někdy dostanu domovské právo v domácí kultuře?

* * *

Umění, tak jako náboženství, vychází původně z magie. Tu tedy jeho napodobující, reprezentativní stránka směřuje velmi nad fyzickou, opticky váženou skutečnost, má tedy činně hodně jiný, vyšší význam, než se jí běžně přikládá.

* * *

Často se stavělo před mou malbu něco hieratického.

* * *

Duchaplnost není naprostým opakem, přesným rubem duchaprázdného.

* * *

Ach – a já přece nemiluji aforistickou kulturu!

* * *

Papírová nemoc. Má vtip, ale nemá pravdu. Většina čtenářů a diváků miluje satiru pro satiru, i když pod ní není žádná skutečnost. Těší se z toho, že se něco na světě napraví, když se do něčeho, do čehokoliv tepe, účastně se radují z drakobijce, který bojuje s kaširovaným drakem. – (Moralisté, brojící proti chybám, které si sami vymyslili.)

* * *

Špatný spasitel. Chtěl by zachrániti, spasiti svět, bera na svou Noemovu archu jen chudé. Ale chudí jsou zrovna tak zvráceným produktem veliké nesrovnalosti, jako bohatí. Jestli jiný, lepší řád – nezahajoval bych ho právě jen chudobou.

* * *

Kazatel prostřednosti. Snadná misie, kázati to, co je a čeho je až až. Ale horlivý, jako kdyby měl strach, že jí ubyde. – A prostřednost, zmítaná světovou povětrností tady do leva a onde do prava, je polichocena, že se jí někdo obírá, nebo má vztek, že tu před ní důležitě zvedá ukazovák někdo, kdo chce míti víc rozumu nežli ona.

* * *

Satiry, tendenční i aktualizující literatura bývají mnohdy zrovna takovým nesmyslem jako poměry, proti kterým tato literatura chce bojovat.

* * *

Rozhodlo by, kdyby byl o něco málo, malinko hloupější a bude rázem hloupý beznadějně, docela.

* * *

Radost z malých věcí, láska k malým věcem. – Ale ať dovedeš milovati také ty veliké!

* * *

Dejte mi pokoj s literární pokorou! – Být skromný, být prostý, těšiti se z mála, vykřesat si drobeček vnitřního světla a tepla z mála, malička – eh ne! i kdybych si hrál s vlastními prsty, hrabal se v popeláku, žral prach silnice... nikdy to nebude z pokory!

* * *

Proč, k čemu žiji? Asi pro nic více, než abych žil, byl částčkou života. Malá záležitost, ale veliká, slepá poslušnost.

* * *

Svět, ve kterém pravdu mají peníze, ve kterém pravdu má násilí, svět hrozných nutností, mezi kterými se panovačně roztahují hrozná omyly.

* * *

Viděl jsem kolem sebe, nejbliže sebe, více lidí nešťastných než šťastných. Ba, v tomto úseku dějin, nešťastné celé davy, celá množství, celý svět. A ti, kteří se *chtěli jeviti* šťastnými, byli šťastnými ponejvíce jen ze své hlouposti, ze své nerozhodnosti, ze svých slabostí.

(– A já? – ach, krásný, zlý živote!)

* * *

Rozřešení života. Lidé hledají míru své jistoty v míře svých požitků, ve své schopnosti a možnosti požitky získávat a konzumovat.

* * *

Důležitá sebejistota v povrchnosti – vida a vyřešil si život! a může mu i vyučovat, dávat z něho jiným hodiny!

* * *

Odžítí si svůj život v klamně vysokých iluzích o sobě a v nízce znehodnotivém mínění o jiných – ta nejohavnější životní zpronevěra.

Vysoké mínění o sobě, nízké o jiných – a hle! hlupák, osměliv se, se stává i dravcem!

* * *

Orientační značky v životní praxi: sobectví – a dost.

* * *

Malé chytráctví sdružené se šťastnou náhodou bývá neúspěšnější. Úspěšnost hloupých.

* * *

Kulturní veličina. Vidí se v tom přenádherně vysoká věž nějakého Chrámu ducha a umění, ale je to doopravdy jen fabrický komín.

* * *

Velkomožný, ba velmi velkomožný, ale komický, trapný a protivný ve své velkomožnosti.

* * *

Škodlivý člověk na škodlivém místě – vida! a jaký důležitý činitel!

* * *

Pyšné lodě, potápějící se lodě – jeť život nebezpečný živel na naši dutost...

* * *

Pocity nespokojenosti a neštěstí vycházejí většinou z konfliktů, které podstupuje vůle; z vůle zraněné, všelijak neúspěšné, blamované, pohmožděné.

* * *

Trpím životem? Jak bych netrpěl! Miluji život? Jak bych nemiloval! – Je v tom tedy rozpor? – Ba ne, je v tom život sám!

* * *

Cítím, jak den ode dne se mé tělo porušuje. Jakže! konec člověka není než odehnít?

* * *

Jádro života. Nesporně je mnoho jeho blaha v animální pohodě, není vždy ve vědomí nějaké plněné povinnosti, určitě by mělo být v bytostném napětí mezi prostou animalitou a vysokými povinnostmi.

* * *

Kouzlo života. Vlastně bývá všechno vně nás. Nejméně toho kouzla nosíváme v sobě. A díváme se na ně tak toužebně jakoby z veliké dálky.

* * *

Převaha moderní architektury: několik konceptních duchů vynašlo sloh regálů, registratury; a lidská čísla jsou v tom spokojena.

* * *

Nejdříve jsem si nadělal mnoho nepřátel a pak teprve získal několik přátel. – Lépe než obráceně.

* * *

Ztratil jsem, zmařil jsem mnoho času. – Ale ne sebe.

* * *

Nejúžasnější na člověku je jeho schopnost myšlení. To nejžalostnější i nejheroičtější jeho nedostatečná schopnost poznání. To nejušlechtilejší, může-li být: mravnost, tj. čistota a poctivost života.

* * *

Raději se mýlit stokrát, než jednou navždy, slepě sobělibě, beznadějně, nenapravitelně.

* * *

Touhy, sny – jak daleko je odtud ještě – ach, kam?

* * *

Myslí ve mně jen má hlava, nebo ještě něco víc?

* * *

Krása bez užitku. Tak velmi, tak přesilně chtěla být!

* * *

Doba, která nedovedla pochopit své velké lidi, nebyla dobou svých velkých lidí. – Veliké věci, schopnost sdílet je, pocity vděčnosti, obdivu, uznání, zušlechťují povahu národa.

* * *

„Nepřipouštět“ si zármutek, budiž! utrpení, bolest, budiž! ale „nepřipouštět“ si propastnou velikost života – to je už v plné síle ta nejzatraceněji zblbující *hygiena života*.

* * *

Úroveň, tak zvaná úroveň. Máme u nás v umění ustavičný strach o to, abychom byli na evropské úrovni. Cítíme se periferií i tam, kde bychom jí ani nemuseli nutně být. Máme na úrovni poněkud chybný pohled: myslí se, že úrovní je jediné to poslední, nové, co přichází dnešní poštou z Paříže. Ale nejenom avantgardismus – stejně přece i konzervatismus, ba reakce mohou být úrovní, mohou se pohybovat na úrovni. (Hynais přece byl také úrovní.) Úroveň u nás snadno vždy brávala do sebe tendenci přerůstati, přecházeti osobnost, samorostlejší a svobodnější umělecké individuality, snadno vždy si osobovala na jejich místě a místo nich historické poslání a tvořivou funkci v národním kulturním životě. Proto také vždycky tíhla k oficialitě, k ovládnání, určování, disponování v kulturních stacích i úlohách, k uměleckým úřadům i poctám – a také této oficiality pravidelně dosahovala. Úroveň je trochu i kulturním nebezpečím: je hladinou, která by někdy ráda chtěla pohltnouti, setřít, přejít to, co nějak z ní vybočuje, ji přechází.

* * *

Jít k sobě, nad formalismus. Najít sílu ukládati si svůj zákon sám, ovládati své dílo svým zákonem vlastním. Vystoupiti z formule a dosáhnouti své vlastní svobody.

Umělcova svoboda je zároveň jeho mravní odpovědností.

* * *

Sžírám mne potřeba dobré práce; ale bývám unaven.

* * *

Žít se v tomto světě není to nejtěžší; ba je to téměř to nejsnazší, dělat to, co se nějak žádá, běžně potřebuje, a ne to, co bych nejbyťostněji (totiž nejpoctivěji) chtěl dát sám. Bývá těžké, nemožné, žít svým nejvlastnějším a celým životem a užít se při tom.

Je snazší vyhovět úlohám a povinnostem uloženým technikou života, umístit se v životě tím, co se na člověku žádá, čím přijde za tu obživu vhod; těžké, téměř nemožné tím, co by žádal sám na sobě, co by si mravně a byťostně uložil sám.

* * *

Žurnalistika – služba veřejnosti; příliš často jsem ji cítil jako těžké a krušné násilí na sobě samotném...

Dělal jsem povrchnost se zoufalým vnitřním odporem.

* * *

Žurnalistika servíruje zprávy a informace, ale nepodává už tak pravdu a vědění. Přezvykuje myšlenkově za jiné, za čtenáře, za abonenty; a většinou trávu.

* * *

Můj život byl vlastně ustavičným vyrušováním a odváděním od toho pravého. Div, že jsem se v tom docela nepotopil.

A přece jsem žil!

* * *

Potřeboval bych napětí, které trvá, není odsunováno na vhodné volné chvíle, a netřísťí se nervózně v malých zoufalých pokusech.

1. Získati uvědomělejší odstup ke své práci.

2. Větší rovnováhu a závažnost mezi potřebou projevu, výrazu, a tím, čemu se říká řemeslo.

* * *

Ve svém malování nehledám nějaké obecnější jistoty; jenom *svou* osobní možnost.

* * *

Mezi okamžitým, bezprostředním záznamem obrazu (tj. určitého – ba i dost neurčitěho – stavu, pocitu) a pak technickým uskutečněním obrazu samotného leží u mne měsíce i léta odkladu a tím i vyvanutí a vychladnutí. To je veliká nevýhoda, veliká chyba.

* * *

Snad bych měl malovati hutnější pastou (vyzouti se z navyklosti z dob nouze, která nutila šetřiti barvou); i pomyslná skutečnost skládá se z více hmoty.

* * *

Pracovat, tvořit z rozkoše – muky – úžasu – ne z ambice.

Vášeň, která je v světle i v tmě, ale jen ne siláctví smyslů, jen ne okázalost řemeslné techniky!

* * *

Osobnostní stránka v umění je v něm hned už i jeho stránkou mravní.

* * *

Už když jsem byl malý chlapec, cítil jsem v sobě spoléhání, že se stanu malířem; spoléhání se stalo skutečností, ale často se teď krutě otrásá.

* * *

Dříve jsem toužil: dejte, dopřejte mi život malíře a budu malířem! Pak už mně zbývala jen poslední instance: čekati něco od sebe. – A nemám té nepřízni tak mnoho co vyčítat: nebyla-li ta cesta hladší, snad měla být ještě mnohem a mnohem tvrdší, až do krajnosti, až k zoufalství.

* * *

Dostanu ze sebe všechno – a není toho víc, než to?

* * *

Nemohu překročiti, překonati meze své schopnosti, svou hranici; tak tedy aspoň vydobýti v ní své nejlepší.

* * *

Neměl jsem závrat' z duchových propastí; ale mezi lidmi byl jsem nejistý. Vždycky se mnou pobýval a chodil smutek; ale ten mezi lidmi mne tísnil.

Vždycky jsem měl potřebu jasné veselosti.

A toto všechno je život, je svět.

* * *

Náležím sem, ale chtěl bych být ještě jinde – blíž i dál –

* * *

Nežádám na sobě nutně činů, ale nutně si žádám žítí sebe. To jediné a všechno, co mi z vesmíru uděleno.

* * *

Ani hrdina, ani silný člověk; ale sama sebe žil jsem velmi, ba příliš intenzivně, třebaže bez aktivního interusu. – Co víc dělat s hmotou svého těla, s prchavostí svého ducha, s neurčitostí a bytostnou nevymezeností svého *já*?

* * *

Neznám, neobsáhnu životní hranice ničeho: ani hranice žluté nebo modré barvy, ani černé či bílé, čáry rovné nebo křivé, ani slova, ani skutku, hranice života neorganického i organického, tělesnosti nebo myšlenky – jak bych si mohl v tom svůj život nalinýrovat! – Vlastně mohla by v tom být otevřená cesta pro Náhodu i Prozřetelnost, ale nevím, nezakusil jsem jich nikdy.

* * *

Jsem člověk – bytost rozumová; chaos mne odpuzuje – bojím se ho, nechtěl bych za nic být hříčkou chaosu, ani chaosem v malém.

* * *

Nejsi v řádu bytí předurčen, podmíněn, ale podléháš mu všemi svými buňkami; vědomá poslušnost v něm není otroctvím.

* * *

Nejsi náhoda, jsi případ a mohl bys býti i příkladem.

* * *

Otcové nezemřeli docela – jsem tu ještě já, ty, my.

* * *

Matky – hrozná děloha života, mlhovinné vaječníky v hlubinách věčnosti.

* * *

Nebylo možné, aby bylo Nic. Už čas a prostor jsou produktem (manifestací) věčnosti a nekonečnosti.

* * *

Peníze jsou hnací, produktivní silou korupce.

* * *

Tzv. umělecký úspěch. – A jestli jenom vydařený švindl, ty chytráku!?

* * *

Snazší je učiti řemeslu, než duchu. Učitelé na uměleckých školách neměli by vlastně budit v žácích tak školský zájem na té řemeslné stránce umění, nýbrž hlavně a v zásadě na té neškolské, mravní.

* * *

Letný pohled na barevnou i předmětnou vyzývavost i hodně vulgárních plakátů, propagačních prostředků a jiných podobných věcí – i to mne malířsky vydraždí, poplaší.

(Řeč malířství není jen v senzuální podívané.)

* * *

Obraz má být pro malíře vnitřní událostí a pro diváka pak také.

* * *

Picassovo umění může doslovně být (jak sám řekl) jeho deníkem. – Není možno opisovati soustavně z něčího deníku!

* * *

Rafael i bezruký. Obrazy jsou ovšem dělány rukou. Malířství nikoliv.

* * *

Původ umění je magický, náboženský. A ještě primárněji a zcela od jádra – v boji o život. Vznikalo současně s prvními nástroji, a první obrazy na této zemi jsou obrazy zvířat, vlastně potraviny a zároveň temné síly, která nad tímto prvním loveckým dobýváním života mohla štědře či skoupě vládnout.

Od začátku sloužilo umění životu, zbožštění života, magii sil, a zhora ne pouze bezduchému napodobovacímu sklonu.

* * *

Nebyl jsem – *jsem* – nebudu.

Vzpruhami živočišného i lidského života jsou: rozkoš bytí a vůle v něm co nejhouževnatěji setrvati.

* * *

Čím více je obraz básní, tím je – jakožto malba – v sobě pravdivější.

* * *

Nic nemůže jímavěji a závratněji doložit divuplnost jsoucna než krásný obraz – nic nemůže připravit jsoucno tak nízce o všechno jeho kouzlo a velikost než kýč.

* * *

Malířova barva i linie jsou od své podstaty v opozici k pusté nápodobě skutečnosti; rozrušují se amorfně, kde jich je zneužito k takové imitaci.

* * *

Nikdy a nikde se ve velikém umění ani v nejhorečnejších vidinách nevyfantazirovalo nic, co by nějak nenáleželo k podobě života.

* * *

Vyrábění literatury, beletristická rutina, bývá do značné míry podobno řemeslu paštikářskému.

* * *

Idealismus schopný krváceti; trhové fráze, trhová krasoduchost ani ideové pedantství nekrvácejí: nemají z čeho.

* * *

„Umění slouží, ale neposluhuje“; ovšem ale, když už sloužiti, pak jen pánu – člověku bohatému, tj. svobodnému ve svém člověčenství – ale neposluhovati duševnímu proletariátu. – Umění neslouží; nemá dnes pána, který by věděl, co chce.

* * *

Literátství: Vymýšletí historky a situace, ke kterým nemá autor ve svém nitru dost životního i duchového obsahu.

Proč jsem „byl pesimistou a ne optimistou“. – Nu, ani jsem nebyl komsomolcem, ani Baťovým mladým mužem; a umění nemůže být propagačním oddělením toho optimismu, který se právě nosí.

* * *

Rád bych se dožil vysokého věku, abych přece udělal to své; ale asi je mi existenčně souzeno utratiti mnoho ze svého života v drobném a vedlejším.

* * *

Nepovažovati své slabosti za vášně!

* * *

Fetišismus a kouzelnictví byly předstupněm v umění, zrovna jako předstupněm v náboženství.

* * *

Musím přijímati život se vším všudy, ale neuznávám ho ve všem všudy.

* * *

Duše přijímá svět, život, v celku. I se strašlivostí vesmíru, s drtivostí věčna a nekonečna. –
Osoba jen z části; ale považuje tuto svou část za všechno, za celý život, celý svět.

* * *

Svět jako boj o život a nic – svět jako legrace a nic – svět jenom jako melioristická reparatura a nic – eh, jaké světy!

* * *

Víš to, člověče, že by tvůj život byl šťastnější, kdyby se v něm našlo méně odporu a více souhlasu?

* * *

Strach, bázeň, které cítívám před malováním, při malování, není žádnou bázní speciální, odbornickou; je to strach a bázeň jako všechny úzkosti ostatní, až po tu bázeň metafyzickou, náboženskou.

* * *

Náboženskost bez věrouky je jen zvláště nábožným dynamizmem naturelu, osobní exaltací, vnitřním patosem?

A je vnitřní melodie a patos hned už vůbec citem náboženským?

* * *

Může být umění záležitostí vůbec jen řemeslnou, technickou? Je přece lidštější než technika. Nepracuje se silami vnějšími, nýbrž těmi vnitřními. Učiní-li z nějakých našich vnitřních sil své mechanické síly vnější, stává se právě jen technikou a řemeslem, towarem a ne projevem.

* * *

Smyslem, posláním umění není jen a jen krásno. Smyslem bytí a vesmíru také není jen krásno; ale krása, v nich obsažená, nemůže být nikdy lidskou bytostí cele a konečně obsáhnuta.

* * *

Člověk hledá, chce v životě blaho, v umění krásu. Ale má to své nesmírně vážné a hodnotné nárazy.

* * *

Nárazy. – Ještě jsme si nikdy v životě nenarazili hlavu – a duši? – *Ne!* Duše není nikdy raněná; vždycky jen dychtící.

* * *

Umění je více nepokoj než jistota: vždycky je v něm veliká složka touhy.

* * *

Umění a náboženství: odjakživa trochu konkurenti. Církev leckdy dovedly svého konkurenta dobře a užitečně uplatit.

* * *

Umění (v lidské společnosti) bylo vždycky snadno trochu děvkou. – Ze schopnosti (vášně) milovati. Z velikého cynismu ke své služebnosti. Z hýřivosti. Z ponížení. – Z určitého hříchu pýchy.

A přece je umělec krajně soukromou bytostí!

(Svého soukromí mám ažaž. Jen jestli mám dosti svého umění!)

Ovšemže: *chtěl* jsem více, než mohl. – A mohlo by se mnohem a mnohem více, než jsem stačil chtít.

* * *

Proč? upínaje se co nejnáruživěji k sobě, se jako umělec obracím k veřejnosti?

* * *

K předešlému: Každý sebe sama považuje za důležitého, hodného pozornosti. (A říkává se tomu „něco přinášeti“).

* * *

Nejsem žádostivý, ale vždycky opuštěný. Vždycky sám: *vždycky se přeceňující.*

* * *

Jednota věcí: to je právě to, co pociťuji v nejistotách i někdy v hrůze, s konflikty, v úžasu. – Jelikož žiji; úmrtím nastává ona jednota automaticky.

* * *

Můj organismus je občas něco mně ztrápeně cizího. (Jak překážlivý, když dosti hladce nefunguje!).

* * *

Jsem zmatený? Probůh, jak bych nebyl?!

* * *

Mám-li malovati, někdy bezpříčinná radost z ničeho, jindy úzkost z ničeho. – Nebo snad radost i úzkost ze všeho?

* * *

Žiji vůbec v životě vesmíru, když má existence je vymezená a možná pouze v oblasti I kyslíku: 4 dusíku?

* * *

Žádná obsahovost nenaplní lhostejnou malbu. – Ale už sama umělcova osobnost je obsahem jeho díla.

* * *

Žít životem není ještě všechno: životem se i přemýšlí.

* * *

Přemýšleje o svých věcech žiji, ach, věru, žiji!

* * *

Künstler schaff' und rede nicht! Malíři, nepřemýšlej a maluj! – Ba ne! Maluj a přemýšlej!

* * *

Životní statečnost: *vážiti* si života i těžkého.

* * *

Obdržel jsem život jako osobní statek. – Ale těch věřitelů!

* * *

Optimismus (jako „dietetika duše“) „vede k úspěchu“. – Ale smyslem života není přece úspěch.

* * *

Duševní potřeby většiny lidstva: když ne už náboženství, tedy chtivost senzace: noviny, sportovní fandění, film, opereta, šlágry; když ne vzdání se sebe v pokoře, tedy v zábavě: bavící se davy spásají trávu dne.

* * *

Jsoucno neskládá se ani z dobra, ani zla; dobro a zlo jsou naší lidskou záležitostí a to tou nejvážnější. Kde se v nás vzalo vědomí o dobru a zvláště o zlu? V závažnosti naší individuální existence: ve vztahu k sobě samým, k individuálním existencím druhých, k obecnosti.

* * *

„*Optimistická hygiena duše*“. Strásti se sebe tíživé vědomí zla, neuznávati strast za součást života = dávati si příliš pozor na své bílé nedělní šaty.

* * *

Bezvýznamná nesmyslnost života? Život není bezvýznamný a nesmyslný: všechno jest, co jest; všechno živé žije: rodí se a umírá; člověkova mysl cítí radosti a strasti a člověk je chce *přetrvati*. Jaký smysl má život ještě mít?

Všechnen svůj smysl nese člověk v sobě. (Ten dobytek, sobělibý automat, bláhovec, hrdina, skoro bůh!)

* * *

Řemeslný talent nedělá umělce; dělá ho od základu talent mravní, totiž mravní ve smyslu osobní tvořivosti.

* * *

Osobnostní rysy umělců: skromnost, plachost, osamocenost, dětinství, entuziasmus; citlivost, nedůtklivost, nedotýkavá pýcha. – Jde přece o zveřejněné soukromí. Osobnostní rysy kýčářů: neskromnost, dotěrnost, živnostnictví, jarmarečnictví, póza. – A nejde přece o nic.

* * *

Tzv. originalita nenáleží do umění, ale do varieté, jako tak leckterý jiný trik. *Samorostlost* provázená (velmi často) nedostatkem kultury, trkává někdy selským primitivismem, selskou neomaleností. Čeho si žádá umění, to jsou *umělecké osudy!*

* * *

Život umělcův. Umělecký osud nespočívá tak v jeho dramatu vnějším, jako hlavně a jedině v tom vnitřním.

* * *

Proč se mi zdá umění tak významné, tak důležité? Jedině proto, že je jediným možným polem mé životní interesovanosti, aktivity? Zdálo se mi tím nejvyšším, nejvzácnějším ze všeho lidského činu, už když jsem byl chlapcem. A zdá se mi takovým dosud, ba ještě více, kdy už dávno nejsem chlapcem čtoucím si pohádky a ukazujícím si obrázky.

* * *

Magický idealismus = umění. (A to právě i to nejlépe realistické.)

U nás (datum tak kolem dnešku) žije umění většinou buď z almužen anebo zas z kulturního vyděračství.

* * *

Sláva, oblíbenost autorů bývá někdy, ba začasto, přímým důkazem jejich nehodnotnosti.

* * *

Umění je umělcům nutností, ale nikdy ne podnikatelstvím. Investovati šikovnost s nadějí na výnos náleží spekulantům. Umělec nasazuje vše, co je jeho, ale nikdy nespekuluje. Jen s frapující, poutavou prostředností (i podprostředností) je možno s úspěchem spekulovati.

* * *

Úspěch bývá často považován za genialitu.

* * *

Povrchnost chce být okouzlována a přesvědčována zase jen povrchností.

* * *

Mělkost nenávidí ideje a umění, které ji blamují a staví na pranýř. Ale miluje být opěvována.

* * *

Umění působí na dav jen vyzývavě, ale ne populárně. Aby se nezdálo věci příliš vzdálenou a vysokou, je raději považováno za přepjatost, pošetilost, bláznovství. Davu při něm imponují jen jeho sběratelské, muzeální ceny. (Snad jsou považovány umělecké galerie tak trochu i za blázince.)

* * *

Nikomu, ničemu nevnutím své drobné a izolované osobní toužení!

* * *

Jsem člověk rozumný: rezignující. – Oho! ptáš se, a kdepak je aktivnost? – Nu přece v té resignaci!

* * *

Komunismus počítá s člověkem jen jako s danou, podmíněnou, neproměnnou i disciplinovatelnou přírodní a sociální specií; co se týká toho sociálního uspořádání, budiž. – To méně pořadatelné se tu zatím nebere do počtu.

* * *

Pustiny individualizace? Ale ano, individuum opravdu v sobě má pustiny, města mrtvá a zlá, kde nic nežije a neroste, propasti, místa temnotná a strašidelná, ledové pláně, pouště a jámy děsu, kterým se vyhýbá, do kterých se varuje vstoupiti. Náboženští duchové si libují, že těm pustinám z vyšší milosti ušli, nepatetiční civilové se raději drží svého mírného středního pásma; pro určité povahy tu něco zbývá, ba mnoho z volání těch pustin.

* * *

Bytí není ani dobré ani zlé, ale kdyby člověk nedovedl rozlišovati mezi dobrem a zlem, vyhubil by se na této zemi, protože je nadán mnohotnějšími schopnostmi než jiní živočichové; zvířata uhajují svůj život právem silnějšího, člověk je schopen posloužiti si nejen právem silnějšího, ale i právem podlejšího.

* * *

Člověk žije animálně, nebo mechanicky, nebo duchově. Není to ostré rozlišení; jsou mezi tím četné přechody a mezistupně. Animálně-mechanicky, toť ta nejnižší poloha, mechanicky-duchově ještě horší (útrapa vzdělanců), animálně-duchově snad nejmožněji dobré, nelze-li více!

* * *

Malovati znamená vycházeti ze silného a hlubokého prudkého pocitu, který projevem i postupem díla nabývá určitosti a tvaru.

* * *

Nejprve třeba míti obrazu plné srdce, aby ho pak mohly býti plné oči.

* * *

Chyba citového založení: bývám s obrazem hotov, vyrovnán, dříve citově než technicky. Vím-li už, co jsem chtěl, ztrácívám něco z trpělivého zájmu.

* * *

Dostatečně výrazný obraz je také dostatečně bohatý. – Bohatost sama o sobě ovšem nedává ještě výraz.

* * *

Síla nebo něha malby spočívá ne ve vnějších, ale vnitřních věcech obrazu.

* * *

Prostorovost obrazu: ať ale má obraz také svůj prostor citový, duchový!

* * *

Jak bych mohl – at' celý nebo rozpolcený člověk – býti *akademický*!

* * *

Dříve jsem kladl začasto příliš mnoho váhy na kázeň, disciplínu, ba až z toho byla i určitá formalistní křeč; ale jsou v umění lidské věci, daleko důraznější než tohle.

* * *

Umělecký projev vyššího druhu nese v sobě povahové rysy umělce, jeho bytost; bytost jalová a falešná je dostatečně znát na projevech nižšího druhu.

* * *

Kulturní produkce je dnes z velké části ve všech svých oborech zbytečností, svízeli, zbožím, špatným zbožím.

* * *

Veliké formáty obrazů apelují dnes u nás nejspíše na veřejnou dobročinnost.

* * *

Umělec nemá sám sebe obdivovat.

Umělec se nesmí se sebou mazlit.

* * *

Nové směry vycházejí z nových uměleckých osobností a mají býti výchozími cestami pro nové umělecké osobnosti.

* * *

Duch času, moderní názor na svět; netřeba se k němu se zbytečným rámušem přihlašovati: máš-li něco jako ducha a názor, jsi v něm; máš-li ještě víc ducha a názoru, jsi třeba ještě i o kus dál.

* * *

Jestli je na zemi co andělského, jsou to děti a ženy. Jestli co zle zmetkovského a ďábelsky, čarodějnicko ohavného, jsou to zase děti a ženy. Ale toho andělského je nepoměrně více.

Mužové se podobají slabším i silnějším zvířatům, nepříliš často mužům. Vcelku – jako svobodný jedinec, a jako ukázněné množství je však člověk velmi hodnotný a krásný.

* * *

(*Porušování potravin*. Dnes už dokonce průmysl svého druhu, odbornická záležitost. K minimálnímu mravnímu ospravedlnění by to předpokládalo, že se takové porušené, nastavované zboží směňuje za znehodnocené, nastavované, porušené peníze; falšovanou minci by falšovatelé potravin za svůj výkon tuze rozhodně odmítli.)

* * *

Jde-li o to dělati peníze a udržeti si je, je lidem (kdekoliv na světě) vhod jakýkoliv, i ten nejnedůstojnější řád světa či režim, jen když jim umožňuje dělati a udržeti si peníze.

* * *

Člověk, umíraje, je mezi živoucími sám; *je vůbec mnoho sám*. – (Nikdo mi nemůže pomoci v těžkostech [nezdarech] uměleckého robotění.)

* * *

Umění, které nepřemáhá tíhu (nevykupuje se z ní) je příliš lehké, plytké, třebaže vkusné, elegantní.

* * *

Věřím v dráhy lidstva, jsem nespokojenec, to jistě, ale myslím, že bych se nedovedl dobře vpraviti do světa, který bude za 100, za 200 let. Žijeme přece jen hodně zkušenostmi minulosti (z nahromaděného kapitálu), zkušenost budoucnosti nemáme.

* * *

Barva a linie, které nemají svou citovou stupnici (barva či linie vážná, jasná, bolestná; milost, dramatickost, veselost) zůstávají v nejlepším případě přece jen konstruktivním, v nejhorším případě pak už jen imitačně služebným prostředkem.

* * *

Člověkův byt má být výrazem jeho života soukromého, osobního, ne jeho života, ba předstírání společenského. Ani jeho knihovna nemá být výrazem nějaké kultury obecné

(společnosti), ale jeho kultury osobní. – Nemám! Právě, zrovna dnes si nemohu koupiti knihy, které bych chtěl čísti.

* * *

Bogomazové pro kouty jizeb, nad kanapata, pro výstavy, do galerií, pro representaci.

* * *

Akademický malíř. Abyste si ho snad nespletli s třeboňským mistrem, Michelangelem, černochem, Munchem nebo Henri Rousseauem!

* * *

Profesor. Veliký pán pro umělecké učedníky.

* * *

Kurátor v galerii. Vytvoří si kritérium ze své neschopnosti, vývojové hledisko ze své neosobnosti a zaostalosti, odpovědnost ze své nafoukanosti; a takhle funguje.

* * *

Ministerstvo osvěty. Kulturní činovníci s mocí a allurami úředníků, úředníci s mocí a allurami kulturních činovníků.

* * *

29. 5. Rozkoš hry, rozkoš dobrodružství, cest, vášně, radost rolnictví, včelařství, radost sadařova, zahradníková, lovecká radost, malířská vášně, radost z malování!

* * *

Člověk je závislý na svém prostředí a nemůže se dokonale izolovat. Není však třeba se umíněně izolovat, aby byl člověk sám sebou.

* * *

Opravdivý život člověka je jeho život vnitřní, jeho faktickým životem je život vnější. Rozpor mezi tím dvojím je plodný, trýznivý i tragický.

* * *

Člověk:

1. žije

2. musí se nějak vykládati.

* * *

Naše *já*: všechno a –?

* * *

Naše já: něco životní mechaniky a mnoho sebecitu. – Jaká bída! Jaký div divoucí!

* * *

Rozkoš, vzácnost bytí; tragika bytí. Existence, a k tomu ještě cit a myšlení! – Příliš mnoho na jednoho, příliš mnoho na nás všechny. Zvířata tohle necítí!

* * *

Nechce se mi ani jásat, ani rouhat se ničemu. Ale něco ve mně na všechny strany křičí.

* * *

(Mám samá „*ale*“. Ale jak bych nenamítal, musím-li přijímat tolik neobsáhnutelného?)

* * *

Umění není v eliminaci (omezení, vynechávání, výběru). Nevybírání z ničeho; dává rovnou to své.

* * *

Může-li člověk vydržeti sám v sobě, spotřebovávati sama sebe a míti ještě něco pro jiné?

* * *

Majin závoj. Jaká hrůza! Pak bych já, člověk, byl také jen nepatrňoučkou kličkou toho závoje a na ničem už nezáleží!

* * *

Salonní kouzelnictví a také blbost: redukovati si bytí na zdání.

* * *

Spěch a přetíženost moderních časů: říkává se tomu aktivita, služba tomu, onomu; ale jen si při tom nedoznati, že vlastně jsme *obětí* toho a onoho!

* * *

Co náboženství spotřebovalo velikých, vzácných, krásných duchových sil.

* * *

Tragika těchto časů. Povrchnost této lidské hromady, která nedovede ani mluvit, ani mlčet. (Počínaje od novin.)

* * *

(Osobní běda). Chci se cítit, uvědomovat si sebe mezi dvojím zásvětím; slyšeti se mezi dvojím mlčením, viděti se mezi dvojí tmou. Ale přede mnou byli lidé, po mně budou lidé. Snad, bytost příliš drobná a krátce žijící, tloukl jsem se zde jenom jako moucha v okně. A všechno, co lze, je v těch, kteří byli a budou. Ach, ať žijí lidé této země!

* * *

V prostředí neupřímnosti je pravda věcí vyplývanou.

* * *

Lyrická povaha – v podstatě okouzlená povaha. Milost, touha, útěcha.

* * *

Tragický pocit života: vitálně duchový; hrůza i síla, boj i pád. Smrtelné ve vzpouře k věčnému, nesmrtelnému. Lidské v konfliktu s božským. Paradoxně řečeno, *to nejvěcnější pochopení situace?*

* * *

Tzv. *aktivní povahy:* z valné většiny jen konduktéři v jedoucím vlaku.

* * *

Nechci býti, nemohu býti „*dlažební kostkou*“. Jen mne tedy nechte neopracovaného a neužitečného v lomu!

* * *

Nebyl jsem v domácí kultuře žádoucí. Ale také jsem si v ní pro sebe ničeho nevyžadoval.

* * *

Rovně a upřímně nechápavé podcenění jsem pociťoval stokrát snáze než ofensivní nevraživost spojenou s okatým znehodnocováním. Za nic bych nechtěl být jednající osobou v téhle kulturní šmíře!

* * *

Nepřátelé! Ublížili, ale nezničili. – A tohle mělo být, pánové, všechno?

* * *

Samota? ano!! Ale naprosto ne vnitřní prázdnota, vnitřní opuštěnost!

* * *

Vnitřní entuziasmus. I ten bezpříčinně bezprostřední, i ten stále znovu vykupovaný.

A přece: *Mám přátele!* musím si říci s údivem. A se stejným údivem: čím jsem si je zasloužil?!

* * *

A přece: byl jsem živ! Se starostmi a těsně, ale *přece* živ. Jaký plný život!

* * *

Úspěch a kariéra v umění. – Něco, co s vnitřní nutností umění v podstatě vůbec nesouvisí.

* * *

Pravda může být spasitelná, třebaže nebývá úspěšná.

* * *

Sociologie umění – spíš dnes se pokusiti o sociologii kýče.

Kýč je řemeslný, umění bytostné. Kýč je výrobek, umění je projev. Kýč je zboží, umění je člověk.

* * *

Kýč mluví k davu, umění k jedincům.

* * *

Veliká tvůrčí díla. Vždycky spíše příliš vysoko vyčnělý příklad, než obecný majetek.

* * *

Umění, jen si to přiznejme, je v moderním světě hodně nedbanou věcí. Ale právě pak vysoce vzácnou, hodnou vysoké náruživosti!

* * *

Umění mluví za člověka, za národy, za lidstvo. (Jak nemá býti tak velmi důležité těm, kteří v člověka, národy, v lidstvo věří?)

* * *

Mnoho lidí je zmítáno neodvratitelným puzením zničit se po svém, – „po svém zákonu“.

* * *

Neidealizovati přírodu; spíše sublimovati sebe!

* * *

Nikam to nepřivedu: pohání mne to spíše do šířky než do výšky...

* * *

Krása obsahující v sobě bolest, krása neobsahující bolest, černá krása, bílá krása, černý, bílý život, svět. –

* * *

Nářek života: tiše! neslyšíš?

* * *

Nutí mne to projevovati se (chci, musím se projevovati) harmoničtěji, než cítím. (Lidové písně.)

Sluší dáti přednost harmonii před pamfletem.

* * *

Ze dvou různých mínění vítězíva vždycky spíše to hlučnější.

* * *

Umění nemá v dnešním stavu světa žádné obecnější poslání. Tomuto stavu světa docela postačuje, že mu *slouží* zábavní průmysl a kýč.

* * *

Potřeboval bych vždycky na půl (lépe na tři čtvrtě) roku nějakou klausuru, abych řádně (souvisleji) pracoval. (Životní řehole.)

* * *

Stín, který jakožto těleso vrhám, je v podstatě něco trvalejšího než mé já.

* * *

Čas je ještě mnohem suverénnější, tvořivější, hroznější než prostor.

* * *

Staré umění, lidové umění, umění přírodních národů – pamatuj, jak je mnoho velikého a trvalého umění *anonymního*!

* * *

I z průměrnějších děl třeba gotického malířství i sochařství gotického cítíme velikost, duchové rozpětí doby, z těch nadprůměrnějších však vedle velikosti doby stejně i mimořádnou velikost a bytostné rozpětí původcovo.

* * *

V lidové interpretaci vysokých uměleckých slohů je více dřevnosti, dávnosti, dávného mythu i magie, než bylo dosud cele rozpoznáno.

* * *

S lidovostí zacházejí i poslední ještě živé, nebo už i jen podvědomé zbytky pohanství, pralidské mýtotvornosti. Náš svět se tady ochuzuje, těžce ochuzuje, konstatuji bez romantismu a sentimentality, ale s nepokojem, s úzkostí. Jsou věci, které se nedají napravit, ztráty, které se sice pocítují s uspokojením jako pokrok – ale necht' nesežírá pokrok naši lidskou původnost!

* * *

Chtěl bych obsáhnouti člověka spíš od začátku, než uchopiti ho od konce.

Začátek je tam, čemu se říká *dole*.

Ze začátku se má vycházeti, ne vraceti se k němu. To by byl pouze jakýsi návrat marnotratného syna – ale marnotratný syn se příliš vyčerpal jenom tím svým návratem; od té chvíle už nic podstatnějšího nevykonal – už nic dále nebylo o něm slyšeti.

* * *

Návrat k něčemu. Tak proč tedy jsi, osle, odešel! Proč, jak jsi se mohl vůbec odpoutati? Necht' se člověk pak tedy rozpomíná! ale vraceti se...?

* * *

Jsem člověk těchto dnů; všech dnů. Ale také nocí.

* * *

Nejsem pánem, otrokem se neuznávám. – A běda, jak miluji tento svět!

* * *

Jsem poslušen života, ale ne vždycky bez odmlouvání; a zase jím nadšený a okouzlený bez kritičnosti, bez protestu. Povaha těžká, těžkokrevná a zároveň exaltovaná. Navenek to ovšem nemohlo vésti celkem k ničemu.

* * *

Dostávám se v umění ve svých padesáti letech tam, kde jsem měl, běda! býti už i v pětadvaceti.

* * *

Nechtěl jsem na světě nic dobývat, mimo sebe. Zemru chudý.

Zemru chudý; ale ne nevyžítý; dosti naplněný, třebaže ještě lačný; dosti opotřebovaný, unavený. Dosti zralý. Dosti vymezený. A ukončený.

Dosti ukončený. Dělej co dělej, nepřekročíš své meze. Ale aspoň k nim beze zbytku dospěti!

* * *

Chtěl bych vědět, *co* vlastně konzumuji, když žiji. – Právě u mladých lidí, při pohledu na mládí, mi nejvíce napadalo, že život je vlastně hořením. Hořením, často, nejčastěji jen doutnáním, někdy vysokým planutím. (A jsou lidé, kteří kolem sebe nadělají náramně mnoho dýmu.)

* * *

Výtvarné prostředky, kterých umělec užívá, musí býti nadány schopností naprosto ne imitační, nýbrž od základu výrazovou.

* * *

Je mnoho, přemnoho příkladů, že náš lidský život netáhne za příjemností, nýbrž za svým bytostným splněním. Není-li cílem žití příjemnost, musí být pohnutkou tohoto vyššího zaměření svobodná volba nebo aspoň osudová nutnost. Síla ducha, nebo síla vášně; vždycky však síla.

* * *

Přílišná chtivost, sprostota, omezenost, když se s nimi potkám, mne odzbrojují. Zaslouhovaly by odpravení, ne boje.

* * *

Víra v lidstvo: hodně často buď prevelice malá, nebo příliš velká víra v sebe; také i optimismus z programu. – Člověk vždycky za něco, ba za mnoho stál i bez téhle naší slabosti nebo patronance.

* * *

Umění není přizpůsobením se k nějaké skutečnosti, nýbrž konkurencí s ní vůbec.

* * *

Umění obohacuje spíše naše vnímání, než naše poznání. Nechce z nás mít konzumenty, spíše básníky. Proto se odrůžňuje (odzvláštňuje) od skutečnosti, aby k ní vedlo svými vlastními cestami. Aby na ni zvláště upozornilo, učinilo ji zvláště významnou. Tento proces, tato cesta jsou na umělecké práci to nejpodstatnější; nikoliv předmět sám. Ale každý předmět si žádá svého vztahu.

* * *

Korektivem obrazu ženy není modelka, ale obraz muže, korektivem zobrazovaného dítěte stařec, pohybu klid, klidu pohyb, věci jiná věc, předmětnosti představa atd. – analytickým postupem se neovládne ani předmět, ani obraz.

* * *

Pravdivost umění je v *umělecké pravdivosti*.

* * *

Je toho mnoho, přemnoho příkladů, že náš lidský život nejde vesměs za příjemností, nýbrž často výhradně za svým bytostným splněním. Není-li cílem žití příjemnost, musí tu pro to druhé býti jiné, neméně silné, nebo snad ještě silnější pohnutky: tak tedy svobodná volba, nebo aspoň osudová nutnost.

* * *

Není třeba být důležitým, aktivním činitelem, býti energickým, všude při činu a významu, hájiti zájmy. Aspoň ne *každému* je toho třeba. Stejně tak přece nelze vpraviti tzv. čínorodým aktivním povahám přemýšlivost, úděs ze života, Timor Dei.

* * *

Režirovati svůj život znamená dělati ze svého života pouhou materii ke kariéře, nebo protivné libreto. Velmi povrchní a zároveň velmi nemravné; ale ovšem se to považuje za velikou a záviděníhodnou šikovnost.

* * *

Abychom se nemýlili: Když nejde o hesla, o charitu, sentimentalitu, když to jde do tuhého, nemá ani v tomto civilizovaném světě život valnou cenu. Netřeba dnes dokazovati.

* * *

Projít životem – a dospět nakonec ke smrti – je sladké, strašné a – naprosto jisté. K čemu na tohle mazanost?

* * *

Smysl života většiny Evropanů: nechápati život, znehodnocovati život a mít se při tom dobře.

* * *

Umění nemá být vzdělanostním úkolem.

* * *

Umělec se neobětuje: prosazuje se. Třebaže těžce, tragicky.

* * *

Úspěch se shání *u platícího* publika.

* * *

Člověk je si vždycky spíš více vědomý svých individuálních útrap, než své surovosti vůči těm druhým.

* * *

Malířovy barvy jsou nadány vlastnostmi hmotnými i nehmotnými. Umět to pro potřeby obrazu – bezpečně a výrazně odtrdit i sloučit, znamená barvou vládnouti.

* * *

Společnost smyslná, požívačná, povrchní, surová, pyšná; a to je dnes právě mír.

* * *

Jsem také pyšný; ale nemám potřebu to navenek uplatňovati. I surový; ale ne abych se tím na světě pro sebe něčeho zmocnil.

* * *

Tzv. chytrí lidé: vlastně ti nejméně moudří.

* * *

Škoda, že všichni umřeme, kdo jsme dnes živi, kdo jsme dnes živým a přítomným světem!
Čím bude pak svět bez nás, vidíte?

* * *

Mé dítě! Necht' bys bylo lepší a v lepším světě!

Zploditi dítě: přirozený řád, zásluha, veliká, nezodpověditelná odpovědnost.

* * *

Trpí-li tělo, cítivá se duše něčím odlišným, k bédné hmotě tohoto těla jen připoutaným.

* * *

Miluji přírodu, miluji lidskou myšlenku. Mnoho životní radosti vyplývá z toho, že jsem tu, v tom všem, účastníkem, podílníkem.

* * *

Člověk v lidech stále padá, stále se zvedá.

* * *

Život, který si musí člověk výhradně vysluhovat, je výhradně jen jakýmsi zaměstnáním.
Není to pak už dosti život, ale vlastně spíše jen pouhá obživa.

* * *

Naše já, to je především naše tělo, k tomu pak naše povinnosti a navrch záliby. Svět, to je to, co tomu jednak hová, jednak překáží. Od toho horšího snažíme se couvnouti, tlačíme se k tomu lepšímu, příjemnějšímu.

* * *

Život nás požívá, my život utrácíme – kdo z nás bude s tím druhým dříve hotov?

* * *

Člověk svobodný měl by být samozřejmě krásnější, důstojnější bytostí, než člověk ovládaný.

* * *

Původ umění je v citu, ne ve smyslech. Teprve pozdějšímu vývoji a úpadku umění bylo vyhrazeno, aby nastolil smyslovost za cit a učinil z ní výhradní obsah projevu.

* * *

Pokládej mne, za co chceš, vždycky budu straniti duchu, duchům svobodným, bouřícím se, jatým vlastním osudem; jejich bolestem a radostem, které vyplývají z jejich zvláštní, nejvýše lidské osobitosti, ať vládne Veliký Inka, nebo Vůdce ten a ten.

* * *

Velikou zásluhou komunismu by bylo, kdyby vyřadil z řádu světa lidská hovada a lidské dravce. Kdyby ten svět trochu odzvířetěl. Zvíře v člověku – milujete-li už alegorie – je horší, mnohem zhoubnější, než zvíře v zvířeti.

* * *

Lid, pořád jsou na nejrůznějších stranách huby plné lidu. Lid je za dnešního data jen početní i frazeologickou materií demagogů a ideologů. Určité procento lidu je prostě jen lidská chamrad', dělej co dělej. Ta ostatní procenta jsou už o něco složitější, diferencovanější než pouhá početní položka.

* * *

Zaměstnanci (dejme tomu i ochotníci) propagandy nesmějí mnoho uvažovati o skutečné jakosti propagovaného zboží.

* * *

Nejsem zhola svou povahou studeným skeptikem; ale ani mi nenapadá býti pouťovým publikem, ani také *uniformovaným* příslušníkem nějakého „lepšího zítřku“.

* * *

Jistě potřebuji světla jako mnoho jiných, ale ne Vůdce.

* * *

Revoluce? – Ovšem! Řád? – Tím víc!

* * *

Nechci svět podle svého; ale rád bych svět, v němž by i pro mne bylo něco životní možnosti.

* * *

Holé já je podstatnějším statkem než ty nejnádhernější šaty.

* * *

Proč vůbec musel jsem se prát s životem? Ne, že bych to nedovedl, ale začasto jaká vedlejší věc, jaká mnohdy zbytečnost!

* * *

Netoužil jsem prosperovati; ale být! – Jaká to dnes úloha pro odpoutanou povahu!

* * *

Majetek – a přece přál bych si mít majetek! Byly by to knihy a obrazy. A nějaká cesta. Nemohl jsem cestovati; tolik miluji svět – a nic, zhola nic jsem ze světa neviděl!

* * *

Málo se mi dostalo! Vždyť jsem byl živ pořád vlastně jen sám ze sebe. –

* * *

Nebyl jsem, jako český umělec, ve své chvíli nic. Ti kolem, až na nějaké výjimky, ve skutečnosti ještě méně.

* * *

Všude, kde jsem byl nějak nepohodlný neřádům, byl jsem prohlašován za neřáda.

* * *

Umění má být svému člověku osudem, ne profesí. To nejde do cechu.

* * *

At' jakkoliv nedostatečný, nebyl jsem kulturní obejda. Dělali se mnou někdy, jako kdyby mně bylo – aby se neřeklo – třeba občas dáti nějakou almužnu snad abych nekřičel. Nikdy jsem přece nekřičel!

* * *

Kultura věru nemá být umělým produktem, věru má vyplývat z všedního života. Ale jaký, jak vysoký by to musel být všední život!

Kultura nemá být veřejnosti vnucována; měla by jí být bezprostředně žita. Život, ve kterém není dost přirozeného místa pro kulturu, je ve skutečnosti jen existenčním bídačením.

* * *

Člověk si má jako jedinec i jako obecnost svého lepšího jména něčím světle lidským zasloužit.

* * *

Člověk by měl být bytostí světlou. V jeho temnotách se vzpíná nízkost – a také bolest. Čisté, vysoké člověčenství příliš málokdy je osudovým darem, daleko častěji je vykoupením, velikým vítězstvím z přetěžkých, hrozných hlubin.

* * *

Lidské hlubiny: ty, do kterých se člověk sám propadl. (Shnilá, jedovatá doupata; jámy hadové; studny úzkosti, děsu; propasti velikého vzpínání; bezedno nejistot; kolmice výsostného pozdvižení; nedostupné dno, nedostupnost výšin, nízkost, vysokost, veliké, veliké a různé trápení pro tvora tak animálního, pro bytost tak duchovou, jako je člověk.)

* * *

Člověk je nejhazardnější, nejfantastičtější, nejneodpovědnější výtvozem života, ba vesmíru. Jaká očekávání mohla být asi do tohoto tvora vložena, co z těch očekávání asi tak člověk splňuje? Člověk, který si přece mnoho diktuje sám?

* * *

Být dobrý ze své nejlepší vůle. Co tím od základu a do důsledků člověk všechno chce?

* * *

Člověk si dělává vytáčku, výmluvu, alibi, i ze své přírodnosti, i ze svého sociálně zautomatizovaného člověčství.

* * *

Kdybych byl cele jenom animalem, nebo cele jen sociální, cele utříděnou jednotkou, měl bych to jednodušší.

* * *

Byl jsem živ jen pro život, nebyl jsem živ pouze pro život? – něco tu zcela harmonicky, bez nárazů a pozastavení neklapalo. Chyba na obou stranách; na mně, i na tom životě.

* * *

Hloupý, ale ne dost; chytrý, inteligentní, ale ne dost; jakápak potom životní vyrovnanost?

* * *

Žil jsem, žiješ, v příliš rozlehlých životních polohách, zmítaje se hned příliš dole, zmítaje se zas příliš nahoře. Velmi nezajištěné duchové i sociální postavení.

* * *

Žil jsem sama sebe intenzivně, ale nejasně; bez určitých, cílevědomě narýsovaných, prakticky vymezených, prakticky výhodných životních kontur. Mělo to jen jakousi takousi formu vnitřní.

* * *

Člověk se má („musí“) na světě o sebe starat; to rozhodující ovšem je, co při této záležitosti nejvíce na sobě cení.

* * *

Člověk, který se domnívá, že se na světě udrží jen penězi, má vlastně o sobě pranízské vědomí.

* * *

Jak by ne, chvála mne vždycky potěšovala! Hana však vždycky spíš zaměstnávala, živila pochyby. Ale ani jedno ani druhé nemůže umělce na jeho cestách vésti.

* * *

Skutečný idealismus v umění není k umělcově společenské výhodě.

* * *

Uctívání kýčů – velkolepí histrioni!

* * *

Umělec, který má v našich skoupých poměrech dost co dělat s holým živobytím, by se neměl ženit; váže ho to, spoutává utlačujícími starostmi. Kdybych neměl tak andělsky dobrou rodinu a byl bych tu jen se sebou sám, asi bych se upracoval, utoulal, upil bych se, zničil bych se.

* * *

Nejsem rozkošníkem, ačkoliv mám pro rozkoše tělesnosti a dobrou pohodu ducha plné pochopení. Nejsem tragikem, třebaže mnoho a od kořene bytosti trpím. – Asi příliš těžkokrevný – na všechno.

* * *

Potřeba výrazu a schopnost projevu vytváří a vyznačuje umělce.

* * *

Umělecká osobnost se konstituuje v tom a podle toho, jak poměrně a činně se v ní slučuje cit s duchem.

* * *

Jsou lidé, kteří jsou o tom cele přesvědčeni, že přišli na svět jen proto, aby se měli podle své představy co nejlépe; prostředky k tomu jsou jim lhostejné: nevadí, když tyto jejich prostředky světu škodí, svět ponižují a kazí, jenom když prospívají jim.

* * *

Také životní dráha: Nejdříve, v nejmladším rozběhu ochotničí nadšenci, nakonec zkušení gauneři.

* * *

Vedle velikého umění je ta druhá (pak třetí a ještě nižší) garnitura: dobří – špatní umělci, dobří – špatní malíři, literáti. – Já – já jsem jen špatný dobrý umělec.

* * *

Červen–červenec 1937. Válka visí na nitce, ve světě nic, nic než tíseň a nejistota... Ztracený požadavek, činiti život otázkou důvěry!

Míním jeden každý náš život osobní. To ostatní půjde i bez naší důvěry dál.

* * *

Pokud se životní praxe týká, raději prostoduchý, v podstatě moudrý, než přechytralý, v podstatě pošetilý. Nepochodí v životě tak dobře, ale lépe, základněji, trvaleji se s ním srovná, v dobrém i zlém.

* * *

Umění fantazie: skutečnost prošlá duchem. (Kéž bych měl více fantazie i více ducha!)

* * *

Umění (teď) by mělo čerpat, ne, vycházet více ze života než z tzv. přírody.

(Není-li příroda životem [mým životem], byla by pak jen malířským modelem. To je pak ovšem na umělce i přírodu tuze málo.)

* * *

Psychické zážitky jsou hlubším, lépe lidským i ušlechtilějším pramenem tvorby, než požitky smyslové.

* * *

V důsledcích. Formalismus je disciplína, osobnost je svoboda. Ale to není otázka volby.

* * *

Umělecká skutečnost je v nitru umělcově.

* * *

Umělec musí být velmi naplněn skutečností, aby měl z čeho tvořiti, a duchovostí, aby měl čím tvořiti.

* * *

Aby se to pořád nepletlo. V umění je přece jen mnohem důležitější (hodnotnější) *co* než *jak*.

Jak jest v nejlepším případě umělecký způsob. *Co* však je umělecký (osobní, duchový, až i nadosobní) obsah.

V malbě musí jít více o umělce bytost, než o výtvarně technické problémy.

* * *

Umělecký realismus musí vyplývat z umělecké obraznosti.

* * *

Umělecký vztah k realitě musí být v celém slova smyslu *uměleckým* vztahem.

* * *

Posedlost realitou nemusí být posedlostí duchovou.

Silný, vášnivý vztah k realitě nemůže být vůbec popisný.

Realita je skutečným uměním nadnášena, strhována do vyššího duchového řádu.

Duchový řád je co může člověk nejvyššího.

Skutečnost!! Není magie bez skutečnosti!

* * *

Umění magií? Čím jiným! Bere své z hmoty, ze života, z nedostatečnosti a vázanosti umělcovy existence individuální, obrací se k obecnosti. Tvoří v duchu. Šílí smysly, opoutává cit, jímá mysl. Chce být pravdou, ještě silnější pravdou než jsou fakta tohoto fyzického světa.
– Co jiného to jest než magie ducha?

* * *

Magie ducha: ta z jeho nejpodivuhodnějších, nejčistěji tvořivých sil.

* * *

Takto je ovšem umění naprosto sourodé se vším tím, co stvořuje a formuje lidský duch. Spjato s veškerou jeho minulostí, přítomností i budoucností. A je mluvícím, věčně čarujícím svědectvím ducha věků.

Umění je na věčnost spjato s osudy člověčenstva.

* * *

Umělecké dílo není kouzelnickým kouskem. Je možné, přirozené a nutné v zázračnu, které je od základu a trvale v realitě, v životě, v lidských dějích, v řádu duchovém.

* * *

Zákon (i přírodní zákon) nesevírá, nevymezuje, neuzavírá: tvoří.

* * *

Proč tvořiti? Probůh! Ještě hroznější: proč, jak netvořiti?

* * *

Člověk, jeden každý z nás lidí má ze světa odcházeti tragický, veliký. Národové hynuli v historickém dramatu. Každý člověk má své drama osobní. A k tomu své obecně lidské.

Ti, kteří jsou podružnou, profánně průvodní složkou dramatu, vyčerpávají svůj úkol v epizodě.

Ale život není divadelní úlohou. Ani není člověk (třebaže častokrát mi tak připadal) jenom jakousi housenkou, ožirající ve svém dosahu svůj lupen.

* * *

Solidarita. Jsem všelijak nepovedený, divoký, nespořádaný, plachý, pravda; ale v každé lidské velikosti je i moje velikost.

* * *

Raději (ty druhé) potěšovati než znepokojovati!

* * *

Život je dar. Sám sebe dostane člověk darem. Jak má pochybný dar sám se sebou v obecné tísní nakládati?

* * *

Životní praktika. Udělati si život co nejlacinější, sama sebe prodávati co nejdražše. – V podstatě zlodějský kšeft.

* * *

Umru unavený, opotřebovaný, dočerpaný, ale sotva asi zcela vyrovnaný. Nutně, svolně, sotva však pohotově.

Měl bych udělati mnoho, udělal jsem jen málo. Asi jsem neměl dosti sil. Proč bych měl cítit výčitky nad tím, že se mi nedostalo více sil?

A přece: dělal jsem, co jsem stačil, vážil jsem si života, vážil jsem si svého života. Cítil vděčnost, hrůzu. Cítil v životě příkaz. Byl v něm nutkán k neposlušnostem, vzpouře. Dítě života; muž života? A nakonec stařec života, jistě!

Nedovedl jsem žít svůj život ani hygienicky, ani ekonomicky. Měl jsem svou vnitřní morálku, často jsem v sobě cítil její jasný a přísný pohled, ale neměl jsem dosti sebekázně. – Přemnozí, kdo čtete, můžete se v tom poznati.

* * *

Lidé, kteří žijí obzvláště dychtivě a hltavě, dívají se na sebe jako na obzvláště důležitou a aktivní složku života.

* * *

Že bych měl život přijímati prostěji? – Právě, že ho беру prostě, nejde to bez vnitřních konfliktů.

* * *

Věci jsou asi přibližně takové, jak je vidíme, jak je známe. Ale říká-li se (v kritické hantýrce) „*zmocniti se reality*“, je to ztrápeně veliké, velkohubé slovo!

* * *

Lidské množství nesmí být považováno pouze za krvavou, cukající se kaši, která se člení, tříbí a formuje až teprve slovem diktátorským!

* * *

Každá historická epocha nese v sobě svou velikost i svou hanbu. Tato dnešní jistě, a to s velikým úsilím, s velikým vynaložením sil.

* * *

8./7. Potřebuji, velmi potřebuji aspoň měsíc naprostého odpočinku. A budu ho mít! – Ale proč vůbec musíme tolik pracovat – proč je náš život vůbec takový, že tak nutně občas potřebujeme odpočinku?

* * *

Člověk noci, stínu, chladu, deště, bouře – vždycky ke mně promlouval velmi blízce fatalistický smutek deštivých dnů. – A zářivý klid podzimu! –

* * *

Rád se vracívám mezi lidi, třebaže jsem si s nimi poněkud přestal rozumět. – Náležel jsem asi spíše celku světa než své chvíli.

* * *

Lidé se z většiny vyžívají tlacháním.

Určité společnosti se snesou jen s určitou dávkou alkoholu.

* * *

Lidé nestojící o pravdu a moudrost, ale zato úžasně lehkověrní. Jak půjde tento člověk po cestách industriální civilizace, kterou nastoupil?

* * *

Svět sestává většinou z lidského materiálu, který chce (musí) být veden.

* * *

Světtem obecně míníváme maličký svět našeho maličkého osobního osudu.

* * *

Hmotu o sobě člověk (třebaže sám je hmotou) nemůže pochopit; vnímá jen její změny a vzhledy, a na tom se zastavuje.

* * *

Omluva pro kulturní konzervatismus: Strach, aby z toho světa, jak jsme ho poznali, nic nebylo, nic se neztratilo. Ostatek pak už je neomluvitelný.

* * *

Smyslnost má být privátní věcí umělcovou; ale určitě není vstupenkou do duchového světa umění!

* * *

Urputná baživost po životních požitcích, po darech života bez opravdové lásky k životu je význačným rysem průměrného moderního člověka.

* * *

Mám dvě síly: svět a sebe. Stůňu dvěma nemocemi: světem a svým já.

* * *

Moje existence ve vesmíru nebyla o nic labilnější, než mezi lidmi.

* * *

Hlubiny nevědomí, které jsou v člověku, se nesdělují přímo jeho řečí, ale jsou v ní velmi silně obsaženy.

* * *

Knižní kultura (spíše knižní konzum) určovaná ediční, nakladatelskou technikou, dělá dnes skoro obecně z malých autorů veliké události. Obecně se tomu z povrchnosti, pitomé senzacechtivosti a plochosti propadá. Autoři nedělají kulturu, vezou se jen se svými tovary po nakladatelské propagandě. Siegesallee postav slavných, ale malých.

* * *

Romány: vezme se nějaká skutečnost, nějaké prostředí a literárně se to zavaří. Vydrží to 1-3 roky.

* * *

Jistě jsem rád na světě; ale život mě těšívá značně méně, než by bylo přiměřeno této tak náramné potřebě být.

* * *

Daleko vysoko nad opojením smyslů je ještě opojení (vytržení) ducha.

* * *

Umění počíná prapůvodně u magie a je ve svých vrcholných projevech cele magií.

* * *

Vyhnanci z ráje. Sebeutrácení, sebeničení – jaké prokletí! – A ještě proklatěji: lidé, kteří se dovedou prospěšně obhospodařovati!

* * *

Jen to, co je v člověku nejušlechtilejšího, mělo by ho sociálně sdružovati.

* * *

Ušlechtilost. Buď je člověku od základu dána, nebo si ji ve vážném věku na sobě krušně vykupuje. Ale z většiny ji lidé vůbec nemají, ani nenabývají.

* * *

Dospěti z životní šmíry k životní sublimaci – to je, konečně, všechno. Abych mohl lépe chápati, blíže sdíleti věci prosté a věci vysoké. Nebyl (zrada a riziko intelektuálů!) ani podvádějícím, ani podvedeným.

* * *

Abys chtěl, mohl více vědět, musíš se nejdříve a nejčastěji mnoho vyptávat sama sebe!

* * *

Lidé z většiny si zasluhují lepších životních podmínek, lepší životní podmínky by si (z většiny) zasluhovaly lepších lidí.

* * *

Zvláště v kultuře, právě na tržištích nebývá sídlo ducha.

* * *

Kdyby byly všechny moje touhy, žádosti, ambice splněny – byl by tak svět lepší? – Mohl bych ovšem říci: kdyby byl tento svět lepší, lépe uspořádaný, spravedlivější, slušnější, byly by v něm moje nouze, potřeby, ctižádosti splněny. – Ale byl bych o to lepší já?

* * *

Nemohu *s jistotou* tvrdit – třebaže mně bylo žít těžce, v mnohém protivenství – že se mi za můj případ, na tomto světě vlastně nedostalo optima.

* * *

Hledaje odpovědi setkáváš se s otázkami.

* * *

Zbývá ve mně prázdnota, kterou, házeje do ní sama sebe, nestačím vyplnit. – Ale žádnému pánbíčkovu k pronajmutí!

* * *

Nedovedu se krmít věřením pro věření, vírami z programu. V soubytí je všechno; ne-li – nic!

* * *

Spoléhání je zbožnější i udatnější než víra.

* * *

Hluboce pohnutá nečinnost je stokrát více než činnost bez pohnutí.

* * *

Literátština. Sentimentální hrubci – bodejt' by nepsali divadla a romány!

* * *

„*Umění slouží*“ (!?) Totiž to služebné; to tvořivé tvoří!

* * *

„*Umění slouží*“. To, prosím, příznivé poptávce?

* * *

A ještě „Umění slouží“. A pak tedy taky: náš zákazník, náš pán?

* * *

Tak tedy pěkněji: „*Umění je poznání*“. Ano, ale nedává-li toto poznání *poznati umění*, pak takové poznání může lépe, rovněji, s věcnější znalostí býti obstaráno jinými duchovými disciplínami.

* * *

„*Umění je poznání*“ – Ne vždycky; mnohdy bývá divoucím divem.

* * *

Ze zraněného ducha by měly sršeti jiskry, ne téci krev.

* * *

Méně požitků a více radostí!

* * *

* * *Tříšť, jen tříšť, oddělovaná hvězdičkami –* * * byl bych chtěl, aby to nebyl písek a prach, chtěl bych knihu plnou hvězd.

* * *

Nemohu s jistotou tvrdit, že bych se dovedl cele ubránit tomu, aby nervosa a neurastenie, příslušející těmto časům, mně při psaní nepřihlížely přes rameno.

* * *

Zakouším-li větší touhu po jistotách než mnozí jiní, jsem jim blíže, než mnozí jiní?

* * *

Zhodnocování – znehodnocování.

Není věci v dosahu člověka, kterou by – počínaje u sebe a konče sebou – nemohl znehodnotit. Kde tak nečiní, dosvědčuje přímo svoji touhu, ba i vůli po své lidské velikosti a kráse. (Náboženství, věda, umění, řád.)

* * *

„*Hráti v životě roli*“ – To znamená hrát roli lékaře, univerzitního profesora, umělce, obecního staršího, metaře, technika, soudce, krejčího atd.? – Žádnou roli nepřijímám, nic nehraji.

Svět není jeviště; svět je děloha.

* * *

Soustředění, a nikoliv rozptýlení, jistota, a ne blahá povrchnost, pevné spočinutí v životě, nikoliv hladké sklouzávání na něm – těm, kteří vidí v rozptýlení, v blahé povrchnosti a v libém sklouzávání dostatečné ukojení *životní žízně*, může se toto zdát ideálem asketickým.

* * *

Znakem krásy není pomíjivost, nýbrž trvalost. Umělecké dílo je aktem víry, víry v hodnotu věcí.

Umělecké dílo nemusí být krásné, může být silné. Tu je v něm vzepětí a zlom, tragično ve stavu trvání.

Trvání v uměleckém smyslu netkví na hmotě; je obsaženo v touze a mohutnosti ducha.

* * *

Připomíná-li umělecké dílo unesení a kouzlo snu, je skutečně spíše snem, než dílem ve smyslu výtvoru, výkonu.

* * *

Citová svěžest může i nejskromnějšímu uměleckému projevu dodat trvalé působivosti.

* * *

Z toho dvojího: chudoby nebo nemoci, se člověk více bojí chudoby. Chudého se lidé štítí tak nějak jako ošklivě nemocného.

* * *

Odžvaněné životy: život přijímaný jako materiál k žvanění.

* * *

Nevolnictví žurnalismu: sloužiti po přednosti tomu, „co lidi zajímá“.

* * *

Čím větší hovado, tím hruběji našlapuje.

* * *

Některá nesmírně obsažná slova, jako ctnost, duševní síla, ušlechtilost, čistota, vážnost života apod. jsou tlučhubovstvím politických demagogií tak opotřebována, že se v nich už nedovede viděti něco více než pouhá řečnická příkrasa, než prázdný, nic neobsahující zvuk.

* * *

I jen trochu svědomité dohledávání se vážného smyslu života může se dnes snadno zdáti přepjatostí a podivínstvím.

* * *

Lidé povrchní přece jen vždy, dělej co dělej, bývají spíše obdařeni protivností než půvabem.

* * *

Lidé, kterým ze světa i z nich samých zbývá ke stáru už jen jakýsi ubohý ohryzek –

* * *

Funkční struktura peněz ve světě není stejnoznačná: něčím jiným je peníz v ruce nuzákově, něčím hodně jiným jsou peníze, příjem, pro rozpočet malého člověka, a něčím už docela jiným je spekuláčnický, ležící i vymrhávaný kapitál boháčův.

* * *

Kdyby člověk neměl tolik bezprostřední příležitosti měřiti, srovnávati se sociálně a společensky s jinými, byl by nepochybně tvorem napořád dosti spokojeným.

* * *

Optimismus jakožto grimasa. Životní optimismus v dnešním pojetí není tak zcela nepodobný vnucenému, nadrezírovanému úsměvu a čipernosti zdatného obchodního příručího anebo prodavačky. V podstatě neodpovídá na nic více než jen na otázku životní prosperity.

Bolest, konflikt, touha, vášně nejsou ovšem umělecky o nic méně tvořivé než jakýkoliv optimismus.

* * *

Válka: lidé snažně obdělávají půdu, stavějí domy, města, silnice, mosty, dráhy, aby zase půdu, domy, silnice, mosty, dráhy co nejsnažněji ničili. Budou se, jako my se díváme na zříceniny starých hradů, příští generace dívat na trosky z armovaného betonu?

* * *

Násilí se může ve světě udržovati zase jen násilím.

* * *

Padá tehdy a tam, kde se ukáže slabým.

* * *

Umřel T. G. Masaryk. – Jeho veliká osobnost byla z nejhlubších poznatků mého života; měl bych být životu vděčný, že jsem mohl být svědkem takové velikosti. – Na lidské bytosti nemůže věru spočívat žádná kletba, je-li jí možno dostoupiti takových výšin života a činu!

* * *

Jsou veliké smrti, bídné, žalostné smrti, lhostejné smrti. – Jako jsou veliké, bědné či lhostejné životy.

* * *

Ach ano, tento svět a žádný jiný! Jen v nás lidech aspoň o něco lepší!

* * *

Lepší řád světa, který by byl výsledkem, více: ovocem století míru, stoletého soužití většiny lidstva ve slušnosti, dobré vůli a v pohodě ušlechtilé, je patrně úplnou utopií!

* * *

Impresionismus dal se vésti okamžitým dojmem, tím, co je na věcech měnivého a prchavého. – Chtěl bych ve své malbě zachytiti ne dojem, nýbrž vysloviti svou povědomost, svou niternou zkušenost o věcech, to jest: to, čím mne dojaly a jak se ve mně uložily.

* * *

Nikdy, pravím, jsem nad svou prací neměl pocity sobělibého uspokojení. Naopak, hodně často skleslosti, zdrcení, nikoliv snad z nedokonalých jednotlivostí, ale z nedostatečného celku.

V dobrém obraze jednotlivosti nevytvářejí celek. Celek má vytvářet jednotlivosti!

* * *

Jde mi vůbec o „dobré“ obrazy? Ach, spíše o obrazy od základu! Dobrota obrazu není navrchu; je, má býti, musí být nejdříve uvnitř.

* * *

Malba chce býti malována, ne hotovena.

* * *

Ten přesladký dech rodiny, jestli je rodina šťastna!

* * *

Děje se veliký, dlouhodobý sociální převrat. Starý svět neodvolatelně zaniká – i ti, kteří by ho chtěli zadržet, kteří se snaží „kola pokroku točit nazpátek“, ho chtějí nechtějí rozbíjejí: Franco rozkotává svými kanóny neméně starých měst, kostelů, památek, než „rudí“.

* * *

V malbě je třeba dáti přednost osobnímu rukopisu před neosobním pojetím, osobnímu pojetí před osobním rukopisem, osobnímu projevu před osobním pojetím, hlavně pak náleží přednost osobnímu projevu, který se obrací k mnoha lidem, k lidské veškerosti – i když se jí třeba nedovolá.

* * *

„*Líc a rub věci.*“ Svět nemá rubu a líce; jen věci dělané člověkem mívají svůdnou líc a horší rub.

* * *

A nuda, všednost, která usedá na věcech, udělaných člověkem! Pouště, ledové pláně, stepi, nepřehlédnutelné vodní hladiny mohou býti strašlivé, skličující, utlačující, ale ne nudné, všední. Ale nuda a všednost domů, ulic, nádraží, náměstí, předměstí, měst, krajin zčásti obestavených, zčásti kultivovaných, *nuda, všednost i ošklivost spočívající na tak mnohém člověkově díle!*

* * *

Trpělivost. – Měl bych být trpělivější!

Dobrodušnost. – Měl bych být dobrodušnější!

Pilnost, vážnost, svědomitost – měl bych být pilnější, vážnější, svědomitější!

Vášeň – měl bych být vášnivější??

Trpkost – měl bych být trpčí??

Plachost, horkokrevnost, těžkomyslnost – měl bych být plašší, horkokrevnější, těžkomyslnější??

(Nepochybně, přikazovati si je možno jen to, co v sobě nese složky kázně.)

* * *

Nosím v sobě přemnohé slabosti. Nemoha je cele přemoci, nedej jim aspoň v sobě převahu!

* * *

Člověk má býti šťasten.

Štěstí nachází člověk v ukojení žádostí, nebo se mu ho dostává jaksí nečekaně, jakoby darem, štěstí skutečné, čisté, štěstí o sobě nezakládá ani na žádosti ani není nenadálým darem; to štěstí, které nepřichází zvenčí, které je uvnitř v člověku.

* * *

Jelikož zemřítí musíme, lpíme na životě buď ze zbabělosti, nebo ze statečnosti před smrtí. Statečné lpění na životě je kon v zásadě mravní, a touto naší vrcholnou lidskou hodnotou přibližuje se svým způsobem oné hodnotě nepojatelné, která je ve všem, co jest.

* * *

Žijeme, aby byl lidský život. Pracujeme, aby bylo lidské dílo. Pořádáme se, aby byl lidský řád. – Máme o sobě příliš nízké ponětí, kde to děláme špatně a ke zlému.

* * *

V přírodě není zvláštního principu dobra a principu zla. Zlo náleží tak nejspíše pod obor lidský, pod princip lidských nástrojů, výrobků. Zlo mezi námi je nejčastěji jen lidský artikl, technický produkt.

* * *

Nemohu si *poručiti*, abych cítil imaginární slast nebo bolest. Ale velmi by se nám líbilo, kdybychom něco takového, hlavně pokud bolesti se týká, mohli poroučeti aspoň těm druhým.

* * *

Kde se dostane mravní nížina k moci, proměňuje se moc v mravní nížinu.

* * *

Postavit evropské národy do útlaku trvalé obavy z války je největší neodpovědností těchto dějin. Lepší je válka sama, než trvalá, ochromující bázeň z ní.

* * *

V hanebných dobách, zvrácených poměrech, v těžkostech a protivenství časů, kdy dýcháme vražedný vzduch surovosti, panovačné hlouposti, kdy mizernost dupe po veškeré lidské hodnotě a důstojnosti a dusíme se pocitý bezmoci a kletby, pravím: *je nás na to škoda!*

* * *

V tzv. dynamickém a totalitním názoru na život národů není hanebnosti, nízkosti a vražednosti, které (aby se věci už ani po jméně nepoznaly) by nebylo možno dáti krásné, vysoce znějící jméno.

Funkce lži v moderním světě je metodická. Z někdejší obchodní reklamy, obchodního přemlouvání a přesvědčování, vyvinula se ve světové válce náraz technika propagandy, záměrné lži: lhaly tiskové stany, lhaly noviny, hemžili se agenti lži. A od těch dob ještě vzrostl počet propagačních prostředků; po telegrafu, telefonu, novinách ještě rozhlas a film: je možno zpracovati davy během několika hodin.

Společnost udržující se na společenské falši; povrchně sbitá z párů latěk a strakatých dřevých hadrů. Co se z toho skládá, není budova, nýbrž jarmark.

Jak se jalový, špatný, škodlivý člověk udrží, ba i prosperuje v lidské společnosti, je otázkou jeho drzosti, a cynismu a ještě více otázkou špatnosti, jalovosti, cynismu společnosti.

Životy, lidské bytosti podobné vředům, nádorům, ošklivým a hrozným zkaženinám. Neřadí, všiváci, zloději, lupiči, podvodníci, darmochlebové. To všechno má se v tomto světě čím a z čeho žít. I na to je život dost bohatý, aby mohl honorovati kazisvětství.

Veliké lsti: lidská hloupost, přelstivající s nejmožnějším vynaložením hlouposti lidskou hloupost a odnášející si z toho svůj fortel.

Urvat si v životě svou výhodu; a pak všechno z té výhody, všechno k té výhodě, pro tu výhodu: „Vydobyl si v životě své místo.“

Organismus společnosti je prostoupen přemnohou hnilobou. Ale té zdravé tkáně je přece jen více; jinak by se lidské společenství už dávno smrtelně rozložilo. Co je v člověčenství zdravé: nejnižší holé puzení života a zase nejvyšší ponětí o jeho vyšším smyslu, nedá se ani špatnými společenskými řády zničit.

Neodporovati zlu? Odporovati mu ze všech sil, věda, co je to zlo, nejprve ze sebe samého. – Především mu nenadržovati. Odporuj zlu, nebo bys mu pomáhal. Odporuj zlu, budiž zlo trestáno, aby se necítilo pánem světa!

* * *

Mír mezi národy je závislý na míru v lidech samých.

* * *

Lidé, kteří by celý svět, i s veškerým životem na něm, neváhali obětovati svému prospěchu.

* * *

Žijíce vlastně v jediném velikém vojenském táboře, v zákopech států a národů, stáváme se v něm my umělci a intelektuálové snadno zbytečným živlem a přítěží. Může býti trpěno, aby ten, kdo neslouží, chtěl nositi distinkce?

* * *

Stabilizace. Chtějí se stabilizovat „příznivé“ poměry, konjunktury, prosperita atd., něco, v čem v podstatě nijak není, nemůže být rovnováhy.

* * *

Úloha. Dojít k smíření, k pevnému základu v tom nerovnovážném vztahu k životu: v nechtí, tesknosti, tísní, pochybách, bezmocné revoltě, rezignovanosti ve vztahu k životu – v slepé poslušnosti, frenezii, lpěním, ba zbožnosti k němu! Přírodní vztah, souvislost živočicha, a tragický vztah ducha, plný konfliktů, napjatý mravním puzením, nejsou nespojitelné. To duch sám v sobě trpí svou slabostí, svou hořkou vášní, svou bezuzdností.

Životní odhodlanost, věrnost k životu, musí být buď bezprostřední, nebo těžce, svědomitě vykoupená z bytosti, z nejvlastnějšího dramatu její individuální i sociální existence v tomto světě – jen ne lacino koupená už hotová, konfekčně šitá!

* * *

Umělec – chtěl bych být ujištěn, že všechno, po čem se vztahují mé lásky i smutky, sny a úžasy, je pravdou, je skutečností a že pravdou a skutečností jsou i mé lásky, smutky, sny a úžasy. Že svět není velikým preludem, že já nejsem bědným preludem; že není těžkým snem a že je dobrý.

Umělec by měl být velmi, až slepě, až freneticky šťastný, může být velmi nešťastný, těžkomyslný, zděšený, příkrý, ale jen nesmí být lhostejný! Samotným takzvaným temperamentem se tu mnoho vážného nevykoná.

Jádro věci je v tom: ilustruje umění pouze tento svět, nebo rozšiřuje hranice našeho duchového světa?

Umění se někdy velice vymyká všednímu pořádku světa. Budiž mu to dovoleno: nenáleží dosti hladce do životní praxe, ani do těžké životní morálky. Není prostě v hladině životního normálu; vždy spíše hlouběji, anebo výš. Může být velmi rozumné – hledajíc prostou skutečnost, ale je také velmi exaltované, dohledávajíc se velikosti a krásy života. Umění je přepjaté, protože chce mít skutečností co je v životě téměř neuchopitelné, vznešené a vzácné, krásu, velikost, vyšší význam, divuplnost. Umění je pyšné, vypínavě vzdálené, protože by chtělo být božské; je skromné, prostoduché, i prostosrdečné, moudré, milující, protože chce být převelmi lidské. Spojit božské s lidským je možno jen za velikých vnitřních konfliktů, jen za veliké harmonie.

Umění jde po boku mýtu, jde po boku filozofie; že jeho smyslem není jen napodobení, připadá neurčité, nevěčné, nevěrné. Je v něm víra i rouhání, vysoká ctnost i kacírská neřest, krajní kázeň, zoufalství z nedokonalosti poznání, vysoká bázeň i krajní dobrodružství. A ještě v něm jsou osobní osudy. Proto nemůže být nikdy cele obsáhnuto a pochopeno, proto je stále třeba k velikým uměleckým dílům a osobnostem znovu se vraceti.

Umění nemůže být cele obsáhnuto ani uměleckou historií, ani estetikou, sociologií, psychologií; nemůže být ani měřeno a váženo – musí být cítěno. Není to ovšem dosti exaktní; ale jak jinak, když je na obě strany, směrem dolů ke hmotné skutečnosti a směrem vzhůru od ní ustavičným unikáním – touhou!

Vysoké umělecké dílo je vždycky spíše touhou, vzepětím, než úplnou, uzavřenou, konečnou realizací. Právě tam a v tom, kde realizuje své optimum, míří ještě dál, ještě nad sebe výš.

Umění je projevem lidské šťastnosti, lidské bědnosti i síly; v podstatě projevem nepokoje, vzpínání; krásného, velikého dramatu člověčenství.

* * *

Výrobu, hospodářství, možno snad reglementovati; umění určitě nikoliv.

* * *

Život nešidí, nezklamává. Podává člověku vždycky něco, do čeho se člověk celý vejde. Veliká chudoba není v tomto ohledu méně význačná než veliké bohatství, bolest není méně význačná než slast, otročina není nevýznačnější než poroučení. Jestli je tu člověk v něčem zkrácen, není zkrácen o něco, co by bylo *více* životem, nýbrž o něco, co je lépe, příjemněji životem. I člověk trpící je cele člověkem, je ale trpícím člověkem! Může to snést, přijímá-li svůj život, život vůbec, s tupou lhotejností. Nemůže, cítí se ošizen, je-li podněcován závistí a ambicemi. Nemůže snést (třebaže necítě se ošizen) duch, který se bouří hrůzou, revoltou, nad slepou a tvrdou rozmařilostí života!

* * *

Pohřeb T. G. Masaryka. Velikost nemůže býti pohřbena.

Jen Velikost je měřítkem velikosti; lidská Velikost měřítkem Velikosti života a světa.

Nepřátelství k svobodě je lupičstvím na spravedlivosti.

Vojsko, které je výrazem odolnosti národa, je dobré, vznešené, krásné.

Vojsko, jehož posláním je obrana a vítězství, rovná se všemu nejlépe lidskému, čehož dílo je obrana a vítězství: vědě, kultuře, umění, životní a duchové tvorbě. Nejvlastnějším charakterovým rysem jeho lidské tváře je rys heroický. (Jeho podoba je heroická.)

Vojsko obranné a vítězí je činným ztělesněním principu dobra.

Prvním a jediným úkolem síly, mravní síly, jest, musí býti ochrana slabých a vítězství pravdy.

* * *

Svět, v němž jsou lidské životy, obydlí, pole, je světem dobrým. Nikdo mi však nenamluví, že svět, v němž nutno lidské životy, obydlí, pole, hájiti se zbraní v ruce, je dobrým světem.

Člověčenstvo by mělo být obecnou mobilizací mravních sil k obhájení dobrých a pravdivých hodnot života.

* * *

Lidi je možno pro jejich bědnou nízkost litovati; možno si je i oškliviti, ba jimi i opovrhovati; ale šlapati je proto, ponižovati ještě víc, dopouštěti se proto na nich křivdy, bráti z nich v tomto své výhody a zisk, toť jest pak to nejhanebnější dno té děsné lidské jámy.

* * *

Prostý člověk je o sobě v podstatě dobrý – hodně ubohý – a velmi, velmi bezbranný.

* * *

Ubohý a bezbranný člověk podobá se ve svém množství tupě němé síle – a může se ve svém množství i státi něčím jako strašlivou tupě ničivou přírodní silou.

* * *

Dobrá vláda je ta, která zvyšuje osvícenou svobodu a mocně snižuje počet chudých.

* * *

Svět lidí je z větší části dobrý, dosti dobrý, jen z té menší špatný a to špatný velmi zle. To špatné a zlé by mělo být potíráno, znemožňováno; *ne tomu dobrému, ale tomu špatnému jest*

omezovati a bráti životní podmínky! Na to nestačí jen zákony, k tomu je třeba především více životní přímosti a čistoty.

* * *

Zlo mezi lidmi je vykonáváno:

1. lidmi

2. na lidech, tj. špatnými lidmi na lepších lidech. Je to lidská záležitost a je na lidech, aby si to spravili. – Ale i ten nejlepší ze všech světů byl by stále z vnitřku ohrožen.

* * *

Umění dává tomu, co jest jeho předmětem, zvýšený význam tím, *jak* o tom jedná; toto *jak* znamená v uměleckém obsáhnutí *co*.

* * *

Není všechno láskou, čemu se tak říkává. Láska předpokládá schopnost lásky: to jest, věrnost. Jinak je to jen opojení smyslů, požitkářství, sentimentalita, erotika.

Pocity lásky vzněcují za účasti vnitřní sekrece tělo i ducha. Tělo k životnímu příkazu pohlavního pudu, ducha za životní krásu lásky samotné.

Láska v manželství a v rodičovství je teprve láskou v její celosti.

Obětištěm lásky může být snad někdy spíše příkop nebo hodinový pokoj než postel, ale je lépe, když se děti rodí spíše na posteli než v příkopě.

Těla se v lidech milují častěji než duše. Kdo ve svém životě poznal třeba sto žen, možná že vůbec v tomto svém životě ani nepoznal lásku.

Soulož jakožto prostředek proti nudě je věcí zrovna tak všední, šedivou, jako nuda sama.

Zvířecí chtíč a faunská vilnost jsou v podstatě čistší věc než poměr regulovaný a provozovaný s pomocí antikoncepčních prostředků.

Není třeba nazývatí pohlavní rozkošnictví šmahem láskou. Erotika je zaháněním nudy, láska je osudem.

* * *

Dobry obraz, baseň, hudba, jsou tvurcova prirodzenost sama.

* * *

Paumelecka povrchnost se umistuje v spolecenske strukture tohoto sveta hladceji, snaze, nez umelecka obsaznost.

* * *

Smrt je stejne neunavna jako zivot; ba konec konců silnejsi, neboť patrne by byl zivot uzavren; ale pak by ovsem zašla, ztratila by zivot zaroven s nim.

* * *

Clouekuv zivot ma sve strasti, pres které ho ani rozumnost neprenese. Jsou to spise ty vnitřni, nez ty, které přichazeji zvenči.

* * *

„Umelec ma byti delnikem...“ pekne receno, ale umelcovo nitro byva slozitejsi, dramatictejsi, nez nitro delnikovo. Propastnejsi, sopecnejsi, vetrnejsi – jedinecnejsi; vypliva z toho prece jen jiný druh práce.

Umelec ovsem není nejakou výjimečnou, občansky výjimečnou bytostí z povolání. Bývá jí spíš z příčin vnitřních, z následků určených neschopností.

* * *

Umění je krásná pravda – naprosto ne krásná lež.

* * *

I když nedomyslím, nezodpovím! Ale už v tom, některé otázky aspoň si položit, postaviti se před ně, je téměř vše.

* * *

Určité povědomí o nějaké hierarchii mezi skutečnými i domnělými hodnotami tohoto světa vede k určité lhostejnosti k mnohým věcem tohoto světa.

– Zbytečně mnoho životní aktivity se obrací k věcem nepodstatným.

* * *

Hodnoty bytí spočívají z veliké části v tom, jak vroucně jsme schopni je prožívat.

Hodnota našeho člověčího života je závislá na hodnotách, které jsou v nás. Lidé si stvořují svůj lidský svět; je v něm to, co do něho vkládáme.

* * *

Život bez zoru věčnosti je jenom hemživým mrvištěm v temné jámě. Po této stránce je člověk tvorem tmy, jakéhosi podzemí, i když přitom létáme až do stratosféry.

Každý vztah, každá konfrontace s čímkoliv na světě jsou nějak odpovědné. Vnímající reagujeme, reagující jednáme; jednajíc vstupujeme cele do dění světa.

* * *

Životní entuziasmus, životní frenezie dětí, mlád'at! – Svět by měl být takový, aby důvěra dětí nebyla později v něm tak příliš zklamávána.

* * *

Žítí a nikdy, vůbec nikdy netrpěti faktem života, znamená být jen jalovou jednotkou velkého počtu, nebo veliký klam, zpupný, stupidní sebeklam.

* * *

Obdržeti život znamená být jím smrtelně zasažen.

* * *

Umění zajisté směřuje za dokonalostí. Ale dokonalosti se nedosáhne suchou cestou. V umělecké dokonalosti jsou složky vysoké vášně a milosti, kterých nelze ze sebe vyprodukovati, vydříti žádnou školskou nebo řemeslnou cvičeností.

* * *

Ne mistrovství, ale tajemství je to, co dělá vysoké umělecké dílo.

* * *

Potřebuji, aby příroda nebyla jen luznou féerií, vesmír marnotratnou dekorací, náš život buď jen sklouzáváním nebo plahočením, či, ještě hůře, tím obojím rovnostejně, a aby přemýšlení o životě – pozastavení se nad ním – nebylo zbytečností, příznakem životní neschopnosti, jakousi způsobou neurastenie.

Toto vše vychází stejně ze štěstí (radostí) srdce jako z jeho muk. Život je věru svého způsobu trýzeň. K jeho snášení je třeba statečnosti, síly, která je k němu spravedlivá, poctivá – ba ještě víc...

* * *

Vzdělání je živé jen tehdy, není-li jen povrchovou slupkou, jen tehdy, jestli si ho žádala vnitřní potřeba.

Pravá škola vzdělání je, setkají-li se souladně dvě schopnosti: schopnost vědění si žádati, učení přijímat, a schopnost vědění podávat.

* * *

Sestrojení světa – možnost nejvyššího rozvinutí energie cestou nejmenšího odporu?

* * *

My mnozí, někteří – Jsme podceňováni, a žádá se na nás příliš mnoho. (Ale to nemá být žádná omluva!)

* * *

O obtížnosti. Obtížné je, kupř., muset se příliš starat svůj vnější život.

* * *

Třebaže (a i právě proto), že svět lidí nemá veliký dar logiky, bývá převážně mechanický, a proto bývá tak tupý, tolik nespravedlivý.

* * *

Panna se otázala: Pro lásku boží mi řekni, kdo je chudý člověk?

Odpověděl: To se pozná na třech věcech. Za prvé, že v něm je mrtvo všechno, co patří přírodě... (Eckhart).

(To tedy nejsem chudý člověk.)

* * *

„*Moderní člověk*“ = *moderní primitiv*.

* * *

Osud, můj osud. Zčásti podmíněn zvenčí, zčásti mnou samým. Ale osud není dílo; tím vlastnějším dílem jest člověk vnitřní.

* * *

Vnímaje přijímám vzhledy věcí. Mysle vstupuji do styku s věcmi. Vystupuje ze své živočišnosti, abych myslil, poodchážeje od ní, projevuji značnou důvěru ve vesmír.

* * *

Také opium pro lid: sháňka po „chlapských“ charakterech v románové literatuře, jako kdyby toho od let nebyly plné kovbojky, detektivní romány a hlavně průměrné filmy. Sháňka po civilním hrdinství: každý svým hrdinou. „Civilní“ hrdina, románově zbeletrizovaný, upravený s literární omáčkou, je „civilnímu“ čtenáři, divákovi ovšem bližší, přístupnější než hrdina z ideje, z vášně.

Není však sháňky po charakteru ušlechtilém, jemném, citlivém. Civilní hrdinství jest občanskou samozřejmostí, spontánním hnutím pomoci, chrániti, zachrániti. Čisté hrdinství o sobě je trvalý, aktivní vznos ducha vášnivého a obětovného.

* * *

Ztracen ve světě příliš krásném a velikém – zatracen ve světě špatném.

* * *

Přináší-li opojení, opilost co vzácného, tedy jedině touhu po poznání vrcholné hodnoty jasnosti.

Opilost přivozuje sugesci jakéhosi velikého splývání všech věcí a stavů, které se jeví jako by bylo velikou jednotou.

Skutečná jednota je individuální smrt.

Svět prožívám jen sebou. Rozvinutím sebe, ztracením sebe. –

Pravda není v opojení; pravda je v jasnosti. Ale té jasnosti má předcházet opojení.

* * *

Jsme, my lidé, strašně křehcí. Jak by nás tolik věcí nelámalo?

* * *

Já ubohý, lidé kolem ubozí. – Člověkova velikost budiž měřena až odtud odzdoła, od té bídy.

* * *

Slabosti, upřímné slabosti možno, nutno promíjeti. Ale úspěšné životy, absolvované se zdarem jako veliký podvod – jaká ohavná, opovržením hodná, neodpustitelná věc!

* * *

Člověk víry – bez víry.

Člověk vášně – bez činů.

Člověk pýchy – nemaje na co.

K čemu jsi tu tedy byl?

A přece! Už pro tu schopnost víry, vášně a pýchy.

* * *

Jsme lidé, kteří se zálibou káležejí na cesty.

Výkalu se můžeš vyhnouti, skálu třeba roztříštit.

Vyrovnávati se, bojovati ne s maličkostmi, hloupostmi, ale s velikými věcmi.

Býti neústupný jen ve věcech velikých.

Nedělati si svět a život malými.

* * *

Láska k malým, prostým věcem. – Až teprve když miluješ věci veliké, můžeš milovati věci malé. Až když cítíš věci složité, můžeš chápati věci prosté.

V ničem nelze si libovati. Nemožno libovati si ve věcech velikých. Lze ovšem si libovati ve věcech malých: to z malosti.

Malé věci bez měřítka zadního plánu velikosti nemají než všední, nicotný a hlavně lhostejný rozměr.

* * *

Žiji, abych přemýšlel? Hůře i lépe: přemýšlím, abych žil.

* * *

Ne náboženství, ale vulgární literatura, duševní potrava jen pro zábavu, je opiem pro lid.

* * *

Poznal jsem v tzv. kulturním životě dost velký počet hlupáků a sprostáků. Velmi se činili, tuze se snažili uplatnit se, prokázat svou pozici a moc.

* * *

Hochštapleři si vždycky počínají jako velicí páni – i v kultuře.

* * *

Kdykoliv se proti mně obrátila mizernost, nikdy jsem se nad ni necítil povýšen, vždycky spíš jí ponížen. – Jsou prostě lidé, od kterých se, jakkoliv dává pozor, zamažeš.

* * *

Dávám k dispozici. Nepovažoval jsem kulturu za svou úlohu; tím méně pak za své rejdiště.

Vždycky mne to nutkalo cítit se jaksí trochu soukromníkem. Bylo mi to i vytýkáno; ale duchové soukromnictví je jedinou logickou reakcí proti kulturnímu entrepreneurství, akademismu, oficiálnosti, honění se za úrovní. – Ostatně nebylo to z úmyslnosti, ale prostě z přirozenosti.

Z toho by se ovšem mohlo křivě vysoukat, že jsem se cítil v domácí kultuře bez kořenů, bez údělu, bez závazku. – Protestuji!

* * *

Pravdu třeba nejprve hledati v sobě. – Jak bych se mohl dohledávati pravdy jinde, když bych z ní sám v sobě nic neunesl?

* * *

Rozkladná složitost dnešního světa dala by se účinně zjednodušiti jedině zvýšeným principem mravním.

* * *

Poznávat smrt bez lásky toť holý děs. Poznávat život s láskou, toť množství blaha a množství děsu. Poznávat život bez lásky je lidské hovadství.

* * *

Dávno ještě nejsem v sobě, se sebou hotov. Pak o jeden obraz více nebo méně, o knihu méně, by bylo jedno; pak už by bylo možno usmířeně umříti.

Nejsem velký umělec: co dělám, je malé. Neumím, co umějí jiní, umím pouze to, co umím já.

Milý národe, dal jsi mně místo života šmíru; ale udělal jsem z toho přece alespoň svůj vlastní život.

* * *

Ach, není mi pomoci! Mám-li se stráviti, nutí mne to stravovati se příliš intenzivně, příliš rychle. Někdy se mi zdá, že uhořím.

* * *

Musím se sebou zabývati žádaje na světě více, než si jsem schopen dáti!

* * *

Příteli, máme v tomto příliš složitém světě každý příliš na co odpovídat, abychom si mohli všimati blíže jeden druhého!

Oživnu, mám-li v přímém styku s důvěrou ke komu se obrátiti. Jak neměli tak velice oživnouti, kteří se obraceli k Bohu!

* * *

Mravní principy mají být bdělé, přísné, tvrdé. Nejde tak o to, se zlem, špatností „bojovati“, nýbrž o to je netrpěti. Nemá se špatnosti poskytovatí tolik životních šancí.

Nelze „bojovati“ s věcí tak rozmazanou, rozplizlou, jakou z většiny je špatnost. Není na světě příliš mnoho takové špatnosti, která se páše z přímé potřeby zla. Zlo není lidem samoučelem; dopouštějí se větších menších špatností, protože si na jejich (úspěšném) konci představují něco (pro sebe) lepšího. Vidí ve špatnosti jen příležitost prostředek, tu chytřejší cestičku; ale živobytí je tak těžkopádně skoupé a chtivost po výhodách tak neukojitelná, že prostředek se pak stává veškerou životní praxí.

Svět, v němž špatnost bezpečně může vésti k výhodám, v němž špatné kousky docházejí sympatizujícího ohlasu a uznání, v němž špatnost se tak příliš snadno stává životní školou, nemůže ovšem být dobrým světem.

* * *

Nesmíte v bližním spatřovati jen a jen konkurenta!

* * *

Dnes hrůza z války, z její strašlivosti je nejvlastněji děsem z toho, aby se v ní nedostalo volného pole těm nejničemnějším, nejsmrduťejším lidským pudům. Zahyne-li Evropa, její kultura válkou, tedy ani tak ne yperitem a ekrasitem, ale mrzkou zištností válečných konjunktur. Snad ani sama válka by nás nezhubila, ale zhubila by nás lichva se životem, která by se v ní rozpoutala. Ta dnešní válka chce být děsem, ničením, zničením. Život by bylo už jen to, co zbude. Přetrvati válku není nic; hlavní by bylo překonati ji, vyhráti ji v tomto bodě: ne snad jen nějak život udržeti, ale zlepšiti ho by teprve bylo vše.

* * *

Ach věru život bývá jen to, co zbývá!

* * *

Nejvyšší, nedoměřitelná hodnota života je v tom, že je tak hoden přemýšlení.

* * *

Rád jdeš spáti, jsi-li unaven. Až budeš velmi unaven, i rád zemřeš.

* * *

Vysokou slast a vysokou trýzeň života nepoznáváme z jeho průměrnosti.

Moderní člověk je postižen duševní chorobou, že všechno, co není docela průměrné, považuje rád za duševní choroby, duševní úrazy.

Největší kredit v tomto světě je udělován *úspěšnému* průměru. Co se z toho čerpá blaha a posily, když v knížce nebo na jevišti triumfuje průměr!

Dnešní optimistické mínění o životě předpokládá životní úspěch; ovšem, že ten hmotný.

* * *

Máme-li poznati náš lidský život, musíme také čísti naše lidské dějiny. – Mládež chce poznávati život (a rozuměti mu) datem dneška.

* * *

Umístiti se v životě příčinlivě a k svému prospěchu, to je zdatný, ale přece jen poněkud komerční názor na život. Život přece jen není tak docela lidskou industrií.

* * *

Jsem naprosto obecný, jsem naprosto jedinečný. Jak to naven i v sobě dostatečně srovnati?

* * *

K literatuře. Ne ti autoři, kteří život vyličují, ale ti, kteří o něm přemýšlejí, jsou autory důležitými.

* * *

Literární potřeba hrdinství. Hrdinství má býti autorovi samozřejmé; nebo třeba může mu být pochybné. Ale rozhodně nemá mu být předmětem nezralého obdivu.

* * *

Z těch dvou člověkových situací: té vnější (veřejné), která závisí na cizím úsudku, a té vnitřní, jedině ta vnitřní je pro člověka rozhodující.

* * *

Vedle mnoha jiných slabostí měl bych také tuto: byl bych asi nějak na to pyšný, kdybych objevil nějaký přírodní nebo jiný zákon!

* * *

Bilance života. Nejdříve mnoho přání, žádné lítosti. Později méně přání, více lítostí. Nakonec potom žádná přání – žádné lítosti –?

* * *

Kdybys mohl voliti: chtěl bys být raději horou než člověkem? – A nakonec zbude jen odplývající jméno. Chtěl bys být raději horou než člověkem.

* * *

Musíš se vzdát ješitnosti, zistné ctižádosti, panovačnosti, – ale ne síly!

* * *

Ach, spíš než udržováním sebe je život člověkům sebeničením!

* * *

Člověk ve svém těle se rodí a ve svém těle zas hyne. Života se nebojí, neboť má pro něj své živé tělo; bojí se smrti, protože pak už toho živého těla není.

* * *

Co je životu po tom, že se nám v našem osobním maličkém úseku musí někdy přičít?

* * *

Vulgární literatura a vůbec běžná bavící produkce všeho, hudebního, malířského, divadelního i filmového druhu je tím chutěji vyhledávána, čím příjemněji lidi ohlupuje.

* * *

Svět, který není schopen rozlišovati hodnoty ve svých věcech, nemůže býti než světem nepořádným a musí ve svém nitru trpěti. Svět, který nemá dosti bezpečného citu pro tyto hodnoty ani nedávného puzení k nim, ohrožuje sama sebe, rozrušuje se, deformuje se, propadá se.

* * *

Bylo mnoho hodin, ba dní, měsíců, celých let, kdy jsem musel dělat práci, která mi nebyla vnitřní potřebou, dny, měsíce, roky, které bych mohl docela vyškrtnout ze svého života. Nebylo mi přáno, abych mohl svobodně a pilně dávat jen to, co bych dal svobodně a rád.

* * *

Všechno na světě, pády kultur, národů a říší, přečkává nakonec muž pasoucí kozu na místech, kde bývalo sídelní město. Jsou tam v podzemí celé vázy, já budu jen ztraceným střípkem. Ale býval jsem celým!

* * *

Chechtot a sténání. – To není v blázinci; to' jen bulvární večer, jeden uplývající lidský den –

* * *

Ke zlému je štěstí přijímané se slepým egoismem, s brutální samozřejmostí – jako kdyby bylo nějakým povinným desátkem života.

* * *

Co je v živé hmotě schopno se radovati, je schopno i trpět. A trpí-li snad i mnohé, co není ani schopno radosti –?

* * *

Mnohé utrpení nám může přicházeti z toho, že nás život mívá – a mnohé zas, že nás život nemívá. Život je vždycky životem – i když je trápením. Příjemnější život není více životem, životem zvýšenějším – je prostě jen životem příjemnějším. Vydobýti si příjemný život není tak statečným konem jako trápení podstupovati.

* * *

Vlastně jsem šťastný člověk. Ale nemám dosti příležitosti to prokázati. Proč, jak by měl býti nešťastným člověk, který má v sobě mnohé lásky, jež mohou činiti člověka šťastným?

* * *

Mohu-li být na co pyšný, s něčím srozuměný, je to to, že jsem součástí soustavy světa, velikosti, počtu, času, rozměru, že jsem účastníkem hvězd, podílníkem věčnosti a nekonečnosti. Co na tom, že má lidská situace nebyla dost prosperitní!

* * *

Ach – upřímně, co mám rád: když je dostatek peněz na běžné živobytí, když mně chutná jíst, když mohu dělat svou práci!

* * *

Kdybych se snáze, lehčeji uživil, nezměnily by se asi valně formy mého vnějšího života; spíš jen ten vnitřní by nabyl víc volnosti.

Pracoval jsem mnoho, až nad své možnosti a síly, házeje ustavičné výpalné novinám, které mne (s nemilosrdnou milosrdností) živily. – Spotřebovával jsem se v plném smyslu toho slova, bez osvěžení, bez zastávky, bez oddechu. Kdo můžete, šetřte více svým životem!

* * *

Beletristický pohled na svět. Mnoho dnešního – a velmi uznávaného – autorství, reklamuje pro sebe „silný vztah ke skutečnosti“: vymyslí se totiž, vykombinuje se románově nebo jevištně efektní situace a ta se vypraví šikovně literárním slohem. Bylo by vážně co zkoušeti, nemají-li právě autoři tohoto druhu naprosto falešný pohled na skutečnost.

* * *

Beletristické nadhazování tzv. problémů. – Oč – že je autor nechytí?!

Tzv. řešení problémů: autoři naivní jako kvintáni, sentimentální jako kvintáni – vlastně se jen problému diví, ale tváří se, jakoby něco řešili. Myslí se krátce, nedomýšlí se – problém je nadhozen jen jako dráždidlo, časové téma. Stačí předvést literárně nebo dramaticky jen jeho emotivnost – a víc už publikum nežádá!

K čemu účinnost myšlenková, když publiku dávno stačí ta nejpovrchnější účinnost románová, jevištní? Jen když je publikum dojata, pohnuto, strženo – ať zůstane jak chce hloupé! Tomu se říká „služba“. To jiné, lepší, vyšší, by bylo asi tak trochu – násilím.

(A je mi něco po tom...?)

Ale na vážných věcech přece jenom vážně záleží!

* * *

Ale lidský život na této zemi je spíše jen materií dějin než předmětem nějakého dořešení.

Nechce být dořešen, chce být jen úspěšně odabsolvován.

Bojíme se, pochopitelně, vždycky příštích dvou let a ne příštích padesáti. A také vynaložená energie stačí právě tak tak na dvě léta. A pak? Pak se začne s energií novou. Říká se tomu optimismus.

* * *

Co jsem já? Navenek nepravdivá zkreslenina, doopravdy uvnitř malý soustředný kroužek – ne! Bludná jiskra!

Rozžhavený jen do červenava.

Až pohasnu, nebudu se bolestně pálit, nebudu si svítit – budu němou součástí veliké temnoty.

* * *

To bezprostředně kolem je, možno, hloupé i tíživé. Ale šíř a dál!... Vyrůstí –

* * *

Pro koho toto píší? Pro sebe? – Nač! Život se nepíše; žije se. – Pro jiné? Tím méně! Píší to jako když se kříví větve stromů.

* * *

Nezabývati se sebou a zabývati se jinými, jejich schopnostmi a výhodami, jejich nevýhodami a slabostmi, provozovati psychologii těch druhých, je myšlení spíše věcné, praktické, politické a obchodní.

Zabývati se věcmi nepraktickými nemusí býti v každém případě sebepřeceněním...

* * *

Velectěná paní, nejsou knihy jako knihy, třebaže všechny vypadají jako knihy –

* * *

Vysokému duchu básnickému je rovnocenný jen vysoký duch filozofický.

* * *

Jedna ze strašných věcí války je ta: že válka – zvažíme-li individuální i společenskou nehodnotnost člověka – zdá se býti biologickou nutností, že se ale zdá býti naprosto bez jakéhokoliv biologického užitku.

* * *

Ne metoda, myšlenky jsou i v učených knihách to hlavní.

* * *

24. 1. 38. Ach, býti tulákem! – Aspoň někdy!

* * *

Protože kloužeme po povrchu, snadno padáme.

* * *

Úlohou umění není bavit hlupáky, upoutati na hodinku tupce.

* * *

Moderní doba si vytvořila službu efemérnosti v novinách, filmu, rozhlase, a vyvinul se z toho i kult efemérnosti: tamtéž.

Tempo efemérnosti dává obecnstvu iluzi zvýšeného života.

* * *

Slovo *marnost*; kterého tolik užívaly starší doby, je téměř vyškrtnuto z moderního slovníku. Místo toho hojněji se užívá slova *neúspěch*. – Přesto mnoho marnosti v moderním životě zůstává!

* * *

Bývá zaviněná chudoba, ale i mnohé bohatství je zaviněné.

* * *

Úspěch se s oblibou říká všemu, co přináší původci praktické výhody. A přece se ví, že mnohý úspěch může být povážlivý i nebezpečný. Tuze často by se tomu, čemu se dnes frázovitě říká úspěch, mělo rovněji říkati neblahý následek.

* * *

Neúspěšná pitomost je ovšem tomuto světu náramně komická, ale zato pitomost, která se setkala s úspěchem, mu velice imponuje.

* * *

Mám v sobě vůbec nějakou úlohu, nějaký smysl?

– Ne-li jinak, vůči sobě jistě!

Sebekázeň. Mnohých životních chyb, slabostí, kazů, uvarujeme se citem. Jestli ne, vymýtiti je ze sebe možno jen vůlí. Nemohu se aspoň v tomto ubrániti výčtkám, že nejsem dosti volním člověkem.

* * *

Může se člověk sám sebou zabývat, přemýšlet o sobě? – Musí, jestli si v sobě nelibuje a sebe nepřeceňuje!

* * *

Nejsem sám sobě zhora zajímavý, ale sobě trvale nepohodlný, vždycky aktuální, přčasto nedostatečný. Chtěl bych být jiný, než jsem? Ne, ale mnohdy lepší. V mnohém příliš slabý, slabošský, v mnohém příliš náruživý; bez míry, bez rovnováhy – a co horšího! Z profese se vnucující veřejnosti! Plachý člověk neměl by se *živiti* žurnalistikou ani uměním; člověk přiživující se na veřejnosti musí být ješitný, aby se cítil sebejistým a šťastným. Nesmí o sobě pochybovat, musí být naplněn svým významem a svou důležitostí; znám i takové, kteří sami sebe obdivují.

Co tedy chceš, ty bludná duše? – Malovati a psáti. – Ale k čemu, proč? – Jako se kříví větve stromu. – Ale strom není za to placen, a ty chceš, musíš mít nějaký plat a penzi! – Necht' si; ale i tak jsem spíše strom než veřejný činitel. – A proč jsi tedy nespokojený? – Že nemohu být dosti stromem! – A proč nejsi dosti stromem? – Což nevidíš, že rostu na skále?

(Příliš poetizované, než aby to byla nahá pravda. Méně slovy: narodil jsem se, uživil jsem se, odejdu. Z biologického [i občanského] stanoviska všechno v pořádku.) = Asi se mně příliš dobře vede, že povídám o sobě.

* * *

Jak mám rád ty hodiny na stěně, které jsme kdysi koupili jako mladí manželé! Jak zaznamenávají únik vteřin! Ale čas nemůže býti měřen jen číselně.

* * *

Kořeny. Rodiče: matka, otec, koho máš raději; pak žena, děti. Zdá se ti to, mladíče, málo? Co dělat, už je to takové: je to všechno.

* * *

Proč mám rád svou ženu, své dítě? Proč za ně skládám svůj život? Asi že si to zaslouží, asi že si to zasloužím já. Asi že je to zaručeně v řádu života. Aspoň něco pevného, ty nepevný člověče!

* * *

Láska k bližnímu; snad je mu doopravdy ještě hůř nežli tobě!

* * *

Jsi velmi egocentrický jedinec – a v lidstvu je tisíceronásobně víc než v tobě!

* * *

Láska k sobě: Odpovědnost za sebe, stud za sebe – běda! Odpovědnost sobě, stud k sobě – je to ještě mnohem složitější a přesnější než pravidla společenského chování...

* * *

Spontánnost individuálního života. Zajisté; co jiného? Ale rozhodující je základna té spontánnosti: aby jí bylo dobré lidství.

* * *

Nepřijímám jako malíř jen to, co vidím, ale to, co zažívám. Přijímám jako umělec jen to, co zažívám, to jest to, co cítím a co myslím; to, *co se ve mně děje.*

* * *

V lidských věcech: čestnost, poctivost, svědomitost, humánnost, čistota, přihlížení k obecně dobrému, spravedlivost, rozum – nic z toho nemá být jen materiálem krásných řečí.

* * *

Kulturní konzervativismus, radostně ochotný spatřovati životní hodnoty i v nejkonvenčnějších nicotách, naprosto odpírá viděti životní hodnoty ve všem, co se mu nějak zdá uměleckou revolucí, ačkoliv přece každá revolučnost bývá zatrápeně bližší životu než konvence. Revolučnost v umění není žádným odklonem od života, jeho nějakým popřením, naopak přece je dobovačným útokem – nepopírá se něco, co se chce získat!

* * *

Skutečné objevy jsou objevy pravd.

* * *

Smutků života není méně než radostí života. Smutky jsou věrnější, trvalejší než radosti – navracejí se, radosti jsou přelétavější; připíjím těm radostem z ubývající číše života! Necht' jsou, necht' jich je mnoho – třeba jsou prchavé – a i když je už nebudu poznávat!

* * *

Všechno, všechen svět z hmoty, která se skládá a se rozpadá. – Ale jak, odkud se vzala kosmická hmota? Jakkoliv strašlivě veliká, je jí vlastně málo vzhledem k rozlohám věčna a nekonečna. Je čas a prostor produktem věčnosti a nekonečnosti nebo prapočáteční hmoty? Asi nebylo, není možné, aby nebylo nic: jestli Nicota je nemožností, je možné Všecko. Hmota nemohla vzniknouti z nehybnosti, možno, že vznikla z chaosu, jistě však vznikla z napětí. Z napětí věčnosti a nekonečnosti, ne z času a prostoru, ty asi postupovaly zároveň s ní. Snad bude konec světa ne zánikem hmoty, ale třeba nesmírnou hustotou, nesmírným požárem, ale pak ani to nebude koncem světa. Snad se vesmír jen zvětší a bude zas dál. – Tohle rozhodně není děláno na lidské měřítko...

* * *

Příroda i bytí nechtějí kolektiva, chtějí mnohost. Všechno individualisující se a individualisované podléhá zmaru, protože co je jedinečné, je neopakovatelné. (To je nevyhnutelné riziko individualismu a asi také naší země.)

* * *

Přeji-li si, aby naše zeměkoule a lidský život na ní trvaly věčně, je to vlastně přání sobecké.

* * *

Trapnosti. Trapné je důležitě kázati v románech nebo na jevišti věci, které v dané chvíli člověk přirozeně v sobě najde. – Hrdinství, odpírání, obětavosti možno snad učití premiérové publikum, ty ostatní ne tak snaživé: ti jsou toho schopnější, než si autoři myslí. – Asi jsou autoři sami velmi premiérovými lidmi.

Hrdinství (mravní brannost) je věc prostá a má být buzeno a připomínáno prostými prostředky a nikoliv zatracenou, hysterickou intelektuální onanií. Kdo dovede milovati svobodu, spravedlnost, svou rodinu, půdu, bude přirozeně hájiti svobodu, spravedlnost, půdu; tomu ho nemusí učití žádný pán ve smokingu. Strádání a obětí se neučí (leďa ve smokingu), strádá se a obětuje se víc, než si smokingoví hlasatelé dovedou představití. Je tomu třeba jen dáti lidsky slušný, živý a prostý výraz – jestli už je třeba na to přistříhovat a šít divadelní formu. –

* * *

Jaká hrůza ze smrti, když přece jen zemřítí musíme? Bojíte se dospělosti, lásky, rodičovství, práce, spánku, únavy, vysokého stáří? – Jaká bída, bojí-li se člověk něčeho, co náleží k jeho přirozené podstatě. Jaká bída, vidíte-li ve smrti jen nicotu a ne hodnotu.

Smrt není branou k ničemu, smrt je ukončením. Necht' je co ukončiti: dobré i těžké a zlé; víc ti člověče nelze! Však to také stačí.

Umíráme, protože jsme žili. Smrt – protože prostě ne už tento život. Čeho se báti na smrti? Až zemřeš, nebudeš věděti, že jsi mrtev!

* * *

Prostota je rozumnější než chytrost. Prostota a přemýšlivost je nejlepší ze všeho. Materiální zájem na životě je zatrápeně úzkým zájmem – nestojí to dosti za to žítí něco, co nevykládá život, co není dosti životem, nýbrž jen nějakým plánem, způsobem, praktikou. Na něco

takového se člověk, bytost tak šťastná a tragická, vůbec nemá propůjčit. – Člověku ovšem lze prosperovati, okrádaje se přitom v jádře o život, ale hmotná prosperita přece jen není smyslem lidské bytosti!

Okus života, pojez života, nasyt' se životem! Ale dělej co dělej, nezařídíš se v něm natrvalo! Není třeba pachtit se tak ze všech sil za situací a pohodlím.

* * *

Nebát se újmy, v tom je síla. Nepotvrzovat si svou životní hodnotu životním úspěchem, v tom je životní skromnost i hrdost. Nepřehlížeti měřítko co je veliké a malé, vážné a nepodstatné, v tom je životní pohled. Neomýliti se v těchto věcech, v tom je životní přímost.

Na mně nezáleží. Záleží na tom, co bych měl jako člověk bráti vážně. Nezáleží na tom, jestli jsem to někam přivedl. Záleží na pravdách; ty trvají, i když já jsem selhal. Nejsem z těch, kteří chtějí učití životu, ale nedám si vzítí, abych o něm nepřemýšlel. Všechno mi praví, že život je třeba bráti vážně. Rozhodně není jen výhodnou příležitostí pro žádostivce a jeho zisky nejsou výhradně na straně aktiv.

* * *

Přemýšletí o sobě (tj. o životě skrze sebe) neshledávaje se obzvlášť zajímavým, nepřeceňuje se a respektuje se.

* * *

Sklon hlodat v ústraní na svém životě jako pes na své kosti? – Ale je to cítit krví a masem!

* * *

Sprosté povahy se poznají podle sprostých prostředků, kterých užívají v uplatňování svých plánů. Vůbec lepší i horší povahy se poznají podle prostředků, jakými si osvojují život a usilují upravití si svůj osud.

* * *

Veliké myšlenky žádají si v životě prostého a přímého slova, v umění však veliké formy. Vulgarizovati veliké věci je hrubostí, malostí, nevkušem. Srážky s věčností nevyřizují se v skutečném umění po sousedsku.

* * *

Ani ne tak skutečné příčiny a podmínky, ale skutečný pocit štěstí nám schází, abychom byli šťastni. Snad má být člověk spíš vážný než šťastný, podvoluje se daru života.

* * *

Všechny úkoly, které potřeba obživy na mně požadovala, jsem vykonával celkem poslušně, věcně a přitom nikoliv bez určité osobní invence. Ale mému povahovému založení by odpovídala mnohem spíše volnost, šíře a neveřejnost. – (Místo toho bylo mi dáno žít ve světě, ve kterém není volnosti, šíře ani odpoutání.)

* * *

Jsou to obyčejně bohatí, nezaslouženě bohatí lidé, kdož říkají, že peníze jsou kletba. Pro chudáka už maličko peněz bývá celou záchranou.

* * *

Řádně konané povinnosti jsou jistě maximem toho, co možno na lidském živočichu žádati. Ale přiznávám se, že konané i vykonané povinnosti mne naplňovaly někdy snad nejvýše uspokojením, sotva kdy však životním štěstím.

* * *

Ale Život, Život sám o sobě, je něco, co nepoznáváme, co našemu životu uniká!

* * *

Slabý, malý člověk. Toho, co bych chtěl, je vlastně málo. Ale toho, co bych nechtěl, je mnoho!

* * *

Co bych vlastně chtěl? – Moci jednou prožít venku jaro a podzim v přírodě, v přemítání. Cele se vysloviti. Nelítovati, až přijde konec, svého života.

* * *

Člověk, má-li být užitečný, musí se obracet k těm druhým, má mít co jim podati. – Sebe?

* * *

Samomluva je podivínstvím. Pro veřejnost jsou spíše přednášky a exhibice.

* * *

Život nechce být odresonýrován. Chce nás stvořit a zničit. – Ale my?!

* * *

Dobrá lidská bytost se vyznačuje hlavně citem a moudrostí. – (Tak trochu v rozporu s brutální a obžernou bytostí života.)

* * *

Život je z vesmíru, my jen z života a z nás pak lidské dějiny. Jaký musí být život, jaký vesmír! Ty dějiny přece jen nejsou tak docela malé!

* * *

Proč, k čemu jsi byl vmetnut do života? Nejspíš jen proto, abys doplňoval početnost. Tvůj osobní osud je jen tvým osobním osudem.

* * *

Nebezpečí noci: je temná.

Spáti: nevědět o sobě, o ničem, odpočinouti si! Jdi spát, jdi tam domů, do propastného náručí

–

A ten chladný, konejšivý van, přicházející z hvězd.

* * *

Nejsi dosti vzdělaný, jsi příliš vzdělaný, i to málo vzdělání tě nenechává bez určitých rozpaků...

Vzdělání, univerzitní lidé obyčejně nerozumějí umění nebo něčemu jinému. To je asi zachraňuje před duchovou závratí.

* * *

Nedal jsem se na umění ani z ctižádnosti, ani z lenosti. Jaký přepych, jaká úloha, jaká zbytečnost! A jak se s tím v životě srovnat, umístit!

* * *

Máš o sobě co přemýšlet; ale pamatuj, že jiní nemají co o tobě přemýšlet!

* * *

Kvetoucí šípek, kdysi v červnu 1919 na trenčanské stráni a láska mladého manželství, kvetoucí vřesy pod modřínou 1920, batolátko v prázdninové záři, ó mírná, pokojná, světlá rodino, ó mé nepodstatné štěstí v čase, který se propadá...

Co sladkosti má ten drsný život! – Jaká je to líbezná, žádoucí a hrubá, těžká věc – Mohu-li si tolik troufati, svědčím před věčností pro tento život a tento svět!

A ostatek je mlčení; aspoň této půlnoci. Dítě půlnoci a dítě plných dnů, muži povinností a práce, starče, který budeš na odchodu, bývalci z těchto krajin! Kéž bys mohl ponechat po sobě svědectví, že člověkův život je věcí pro něho velmi podstatnou, hodnou bojování, trápení i vděku, v podstatě krásnou a šťastnou! – Jestli jsi vůbec schopen něco takového prokázat... Neprokazují, tvrdím pouze!

* * *

Spekulanti a podnikatelé v kultuře: přijímají své úspěchy s naprostou, ba triumfální samozřejmostí, jako kdyby se to samo sebou tak náleželo; neúspěchy pak ovšem s mravním rozhořčením.

* * *

Před kým, před čím cítím vlastně odpovědnost svého života? – I kdyby jen před sebou samým

—

* * *

Tři velmi nestejně světy: vnější svět, naše nitro, naše hledání a nalézání světa.

* * *

I když veškerá skutečnost je mé člověčí bytosti dalece nedostupná, přece jsem cele v bytí.

* * *

Změna je odtud změnou, že se má v podstatě vztahovati k něčemu trvalému, co samo se nemění. Ale možno, že není v trámoví světa tolik neměnně nehybného a pak tedy ani ne tolik změn, jak by se nám zdálo.

* * *

Čas je divně pružný. Maluji-li obraz, mají pak, když je dokončen, působiti všechny jeho složky naráz, třebaže nebyly utvořeny v jednom čase; některé z nich byly již realizovány, co druhé zatím vznikaly a další měly teprve vzniknouti, a přece pak shrnuje se jejich účín v jediné časové celosti.

* * *

Poznal jsem ohavné lidi, zažil škaredé věci – ale necht' si!

* * *

Chceme být bezstarostní, silní, veselí, uprostřed člověčenstva značně tupého, sveřepého a šíleného.

* * *

S jakou hrstkou iluzí o sobě a o světě bývají odabsolvovány lidské životy –!

* * *

Čteme s oblibou popularizované hvězdářské knihy, protože toužíme po životě, který (pro nás) nese na sobě rysy věčnosti.

* * *

Je se čeho děsiti ve světě, který je veden malými, nevzdělanými a nelidskými – o to však hlučnějšími a násilničtějšími ideology.

* * *

Jaro. Není žádných dostatečně přesvědčivých znamení, která by ukázala lidstvu, že chybuje. Slunce by mělo nesvítit, příroda by se měla nezelenat, ptáci nezpívat, když lidstvo je v chybách; veškerý svět by měl sténati, hlasitě bědovati ve svých kostech. – Dívám se do slunečné krajiny; trápivá, nedosti uvěřitelná podívaná: proč je tak krásně, tak jasno, když ve skutečnosti je tma?

* * *

O člověka je třeba zápasiti. O člověka i jen malovaného na plátně je třeba umělci zápasiti. Míním zápasiti v sobě i na plátně, v sobě i na plátně ho vyzápasiti. Vybojovati ho uvnitř i zevně. – Nestačím.

* * *

– svět by musel být utvořen tak, aby dobrota srdce byla považována za schopnost činnou a ne za slabost a hloupost, za jakousi menší, nerozhodující duševní vadu.

* * *

Optimismus, „*životní optimismus*“ těchto časů. Lze býti naplněn optimismem, pokud se týká možné obživy mnoha lidí, těžce možno se ubrániti pesimismu při pomyšlení na duchovou obživu toho všeho, čemu s tím optimismem třeba starati se o chleba. Jistě nebude nadpřilíš těžké vyorganizovati možnosti, aby se jakž takž slušně obživily davy lidu, které sice mohou míti i velmi energický smysl pro konání povinnosti a pro životní kariéru z toho plynoucí, ale při tom chaotických, prázdných, civilizovaných sice, ale bez skutečné vzdělanosti, bez mravního citu, bez vyššího cíle a vyšší lidské důstojnosti.

* * *

Úzkost a bolest z času. Že plyneme a zmítáme se na zčeřeně hlubinné hladině jako smetí.

* * *

Důležitější než to, že žijeme, mělo by často pro nás býti to, že zemřeme!

* * *

Příliš se plýtvává slovem povinnost; se zbytečnou nadsázkou se říká „konati svou povinnost“ prostě jen řádně konané práci. Ba jsou lidé, kteří se domnívají, že „konají svou povinnost“, drží-li se zuby nehty svého (ne nevýhodného) místa; a třeba tam jen překáží. Kteří se domnívají konati povinnost, dělající něco i velmi neprospěšného. Které „konání povinnosti“ absolvuje z odpovědnosti a morálky. – Příliš vážné a krásné slovo na mnoho špatných věcí.

* * *

Mnoho i velmi inteligentních lidí si nechává nezávazně v rezervě Pánaboha; prý je možno, že je Bůh, jako je možno, že Mars nebo Venuše jsou něčím obydleny.

* * *

Zbarbarštění. Nacionalismy, jak teprve nám bylo naděleno je seznati, jsou vlastně řešením, jak se snadno a rychle lze obejít bez kultury.

* * *

Laciné nauky optimismu právě minulých let, který poučoval lidi, dává jim recepty jak žít. – Teď, v těchto horších časech bylo by spíše třeba optimismu, který by učil umírat.

* * *

Umělec má snad ještě snažněji mluvit k sobě než k jiným.

* * *

Skutečné umění je vůči skutečnosti vždycky nějak (velmi!) odpovědné. Bytostný pocit či vědomí této odpovědnosti dodává malbě mnohé hodnoty, tak třeba, mezi jinými, duchovou velikost i zase citové kouzlo.

* * *

Je jisto, že žijeme v době velikého sociálního přerodu. Méně jisto je, že bychom – zakoušejíce ji ve všech jejích zjevech – ji také cele chápali; neobsáhneme ji ani do dna její bídy, ani do výšin jejích možných nadějí.

* * *

To nejdůležitější v umění – toť bytostně osudový vztah k věcem života; obsah uměleckého díla není nikterak dán, i když jsou jakkoliv výstižně tlumočeny bezprostřední počítky.

* * *

Nikdy se s tím nevyrovnám, že jsem byl v podstatě malý a málo schopný člověk.

Necítil bych se hloupým a nějak ukřivděným, kdybych se neměřil s jinými lidmi? – I když bych nechal všechny ostatní stranou, vždycky nakonec zbude ve mně člověk, který sám sobě dosti nestačil.

Nejvíce bezprostředního a neděleného štěstí je v pocitech animálních. V těch neanimálních je to už hodně problematictější. Člověk, který si nic o sobě nemyslí, je teprve skutečný člověk.

Co si o sobě myslím?: Co si o sobě myslím!

Není nutné být užitečným; ale je ohavné být škodlivým.

Všechn užitok není v tom, že „člověk dělá poctivě svou práci“. Užitok je teprve v určitém plus.

* * *

Duchová krize této doby je v tom, že její vědné a technické pokroky nám nedopřávají dosti úhrnného vědění. Lidé, kteří dělají průměrnou, špatnou práci, bydlí i jedí průměrně, špatně, stravují se v automatech, baví se na filmech, vrtí se v tanci, čtouce magazíny a špatné noviny; jaké vědomí, jaké jistoty mohou mít o věcech života? A také se jim pak dostává podle zásluhy: všechny vládnoucí tyranské systémy jsou v podstatě jen umělým zjednodušením života, hloupým nebo perfidním glajchšaltováním, hrubě bezduchým kadlubem na lidské těsto.

* * *

Charakteristickým příznakem dnešního světa je dynamický vzrůst (veřejná možnost) surovosti.

* * *

Není-li právě možno vydělávati na kvantech produkce, podnikatelé, racionalizující stroje, ujdají mzdu dělníkům. Není možno a bylo by pošetilé stavěti se proti technickému pokroku. Jde-li se však za tím důsledně, může mašina vykonati při výrobě zboží téměř vše, co dříve vykonával člověk; člověk bude vytlačován strojem všude, kde to jen jakkoliv bude možno. Ale není možno vytlačiti ho z lidství, a odtud přijde jednou veliký konflikt. I padne nejdříve to, co bude nejvíce přebytečné. Bude to stroj? Bude to dělník? Asi že podnikatel.

* * *

Přemýšleje nejsem v individuální osamocenosti, nýbrž v obecnosti všeho, co může být už od věků slovem obsáhnuto.

* * *

Můžeme malířsky (i literárně) vyjádřit pouze svou představu, své povědomí skutečnosti, ne ale skutečnost samu. Žádný popis skutečnosti není obsáhnutím skutečnosti.

* * *

Malířství, které umí zacházet se světlem svémocně, jest na nejvyšším stupni umění.

* * *

Zázraky, divy (i nesmysly) nesnášejí se dobře se skutečností, ale mohou být velmi lehce a ba i vděčně materiálem lidské mysli.

* * *

Ty krásný, veliký světe, který mne pohlcuješ, kde já bych tě toužil pohltnout! Ty ovšem pracuješ velikými prostředky a já jak malými!

* * *

Nejsnáze jsou s věcmi hotovi právě takoví lidé, kteří nemají k věcem ani dost blízko ani dost odstupů.

* * *

Lidé, kteří lehce vydělávají příliš mnoho peněz, neznají ve skutečnosti život.

* * *

Kde se počíná hledat pravda, povznáší se i život.

Je to však špatné vysvědčení pro svět, že bylo o jeho dokonalejším uspořádání sepsáno tolik spisů právě ve formě utopii!!

* * *

Maximální program myšlenkového pokroku v lidstvu: docílit nějakého mravního vědomí – aspoň u většiny.

* * *

Člověk je v podstatě bytost s těmi ostatními nespokojená.

* * *

Optimismus jalových lidí (a to nemluvím o těch přímo škodlivých!) není světu mnoho platný. Je-li k něčemu dobrý, tedy snad jen v tom, že toto množství neohrožuje samy základy světa svou nespokojeností.

* * *

Realita není navrchu na modelu; je uvnitř v umělci.

* * *

Je pravda, že lidé si přece jen žádají mravnosti a spravedlnosti. Je to patrné i z toho, jaké šance u nich mívá právě i ta nejprohnanější demagogie, když se dostatečně hlasitě dovede vydávat za tlumočnicku pravdy a práva.

* * *

Optimismus – pesimismus. Je to pěkné, je-li člověk se sebou spokojen. Je-li ale se sebou nespokojen, může to být, pravděpodobně, ještě větší věc.

* * *

Může-li se štěstí vůbec stát životním principem?

* * *

Silný satirik je ovšem vždycky spíše od základu pesimistou, ba mizantropem. Skutečná satira má míti blíže k těžkému tragismu, než k lehkému výsměchu.

* * *

Nenávist je aktivnější než ironie.

* * *

Malíř, jehož vztah k optickému vnějšku nenese v sobě žádné duchové nebo osudové zaměření, je pouze malířským řemeslníkem.

Umělcova vnitřní skutečnost je pro něho příkaznější než ta vnější. – Ovšem nesmí ta vnitřní skutečnost býti jen zborceným zrcadlem nebo šklebem té skutečnosti vnější.

* * *

Necítíte-li obraz jako duchovou událost, je pro vás lépe nechoditi do výstav a do muzeí.

* * *

– stupňovati ten účín malby, aby byla tím intenzivněji malbou, čím silněji chce býti pravdou.

* * *

Velmi povrchní diagnóza je, že dnešní zfašizovaná část světa vlastně trpí hypertrofií nadpřílišného emocionalismu. – Naopak je dnes v lidech emocionalismu příliš málo. Ten, co je, vzněcuje se jen věcmi politickými a je tupě hluchý i slepý ke všem ostatním věcem života.

* * *

Jsou děsivá dějinná hnutí a události vlastně soudy zlých předchozích dějinných omylů?

* * *

Jak se z toho osobně budovati, když jsme tak silně utvářeni *pomíjivými* sociálními příčinami?

* * *

V umělecké tvorbě má *pochopení* velmi odpovídati veškeré skutečnosti, nikoli však sama výrazová technika. Poklesla by na imitaci, kde nutno ponechati volné místo poezii.

* * *

Čistý humor – tančící sluneční paprsky; nečistý – kal, ve kterém se válí prasata.

* * *

Umělcova smyslovost má být básnivě radostná.

* * *

Duchovost (v umění) musí být obsáhnutím a nikoliv snad jen nějakou destilací.

Duch je tehdy silný, když dovede v sobě pojmuti co nejvíce života, co nejvíce hmoty.

* * *

„Individuum není nic, teprve celek je všechno!“? Nikoliv: Individuum je všechno a celek je všechno.

Ovšem, individualita nemá nijakých nároků, aby pro svou individuálnost byla nějak zvláště celkem uctívána, honorována.

* * *

Trpnost i sebevědomí mohou pobývat v jedné mysli; a mohou ji vyrovnávat i vířiti.

* * *

Ve vypisování žalostně trapných lidských bědností bývá mnoho nečisté rozkoše a také někdy bludné, bezvýhodné hrůzy.

* * *

Kostry jsou vždycky poněkud strašidelnými karikaturami živých bytostí.

* * *

Spíše rozuměti, než býti pouze rozumným!

Jsi, neobsáhnuv lidskou bytost, opustíš život, nepochopiv život.

* * *

Člověk velmi mnoho myslí, ale velice málo *skutečně* myslí.

* * *

Samolibost není v podstatě než omezenost – i když jí propadne člověk třeba geniální.

* * *

Samo sebou se rozumí, že v umění má být víc přirozenosti než úmyslu.

* * *

V umění jde o to, co člověk v umění chce mít a co v umění chce býti – a ne o nějakou abstraktní dokonalost.

* * *

Mezi lidmi bývá teplo, často studeno, nejčastěji dusno.

* * *

Máš-li pocity úzkosti, je lépe neohlížeti se pro ně pro nějaký dodatečný vnější obsah.

* * *

Duševní život je si velice nevědomý svých vnitřních zdrojů; neméně než ten tělesný.

Jen minulé, uplynulé *já* je zcela naše, a ani k němu se docela nehlásíváme.

* * *

Já: člověk je schopen představovati si nejrůznější *já*, dovede si sama sebe představiti nejen jako praktikanta nebo obchodního příručího, kterým je, jako hrdinu nebo diktátora, nebo čím vším by se mu líbilo býti.

* * *

Viděti skutečnost tak ostře a naléhavě jako se to stává ve snu!

* * *

Moralista, nemá-li být jalovým otravou, musí míti správnou diagnózu lidské povahy obecné a své doby zvláště.

* * *

Umělci je dána nejvzácnější z lidských možností: definovati se ve svém díle.

* * *

Umělce, proti kýčari a uměleckému řemeslníkovi, definuje vždy určitá a to převelmi silná dávka subjektivnosti (osobnosti).

* * *

Není to smyslovost, čím může umělecké dílo obsahově obtěžkati!

* * *

Člověk je bytost dosti plytká, avšak hodně tragická. (Šťastně a tragicky povrechní.)

* * *

Pravé umění nelíčí; naopak dává představě tělo.

* * *

Co by jednotlivci nebylo trpěno: tolik teroristického egoismu, násilí, ba raubířství, se sankcionuje, jestliže je to totalitně provozováno celými národy!

* * *

Služebnost umění, jak je dnes reklamována a patrna ve fašismu, v komunismu, ba nakonec požadována i pro vhodný užitek demokracií, nedokazuje nic více, než že umění, ochotné k služebnosti, by se dalo zeslužebniti vlastně ve všech, ať už jakýchkoliv režimech. Jestli jaký zisk, tedy získávají tu spíše ty režimy, než samo umění.

* * *

Umění musí být umělci osudem, nikoliv živností (i když třeba Jan Š. Bach byl městským varhaníkem).

* * *

Ale ať jakkoliv: není tou první otázka vůdců, osvoboditelů: tou první je především otázka lidstva.

* * *

Ať je jakkoliv zle: ješitové, spekulanti, ziskuchtivci a podvodníci tě, hloupý dave, nespasí!

* * *

Člověčina není hloupá, ani scestná; ale jistě je lehkověrná, bláhová, čekajíc vždycky spíše spásu od jiných než (jednotlivě) ze sebe sama. A přece se skládá z lidí, počínajíc jednotlivě od člověka k člověku.

* * *

Lidstvo si zasluhuje spíš obdivu, ba lásky, než nadávek. – Ale když nadávek, tak hodně upřímných a hlasitých.

* * *

V potu tváře budeš si vydobývati svůj chléb, – ale v bolesti srdce své poznání!

* * *

Veliký smysl se prokládá velikým lidským nesmyslem, ale nikdy jím nemůže být převážen a zastřen.

* * *

Hvězdný plášť vesmíru rozhodně není šit na formát člověčí. Jak obrovitý by musel být člověk, aby nebyl nutkán vymýšlet si bohy!

* * *

Ujist'uje-li mne kdo, že život je břímě, uvěřím mu; ale stejně věřím tomu, kdo prohlásí život za štěstí a slast. – Umíraje, opustím ho stejně jím očarován jako poděšen.

* * *

A třeba by byl Bůh jen konstrukcí i duše jen konstrukcí – přece by byly z toho nejlepšího, co v člověku je, co v něm je rozžehnutím světla. Bytosti složení automatického, hlupáci, tupci nikdy by nebyli schopni tvořiti takové konstrukce.

* * *

Nejsi na světě sám a ti ostatní jen pouhá strašidla. Naopak, ty spíše jsi jim strašidlem.

* * *

To není to nejhlavnější, že náš svět je nedokonalý; horší je, že hlavně my, lidé, jsme nenapravitelní.

* * *

Musíš se žádati od sebe sama, ne od těch druhých.

* * *

Ať jakkoliv, tento svět chce co nejrozhodněji být voluntaristický, optimistický, úspěšný – byť i bez kořenů a cíle. Tento člověk si dá propagandou namluvit cokoliv, i to, má-li se cítit šťastným nebo nešťastným, spokojeným nebo rozhořčeným.

* * *

Na přátelstvích ulpívají přítěže vzájemných slabostí. Ale mohou být někdy vykoupeny.

* * *

Je-li na obraze více figur než dvě, žádají si děje. A jak potom v davech temné síly!

* * *

Postůj! – Odpočni si a naber síly – a aspoň chvílku dej pozor, aby ti hledání pravdy nebylo vlastně projevem zoufalství!

* * *

Přesvědčení, které o sobě má mládež: že by všechno na světě zařídila a vyřídila lépe, než to neprobudilé lidstvo provádělo před ní, nebývá snad jen ješitně sebezpřecenivé, nýbrž také – ještě více – krásné a povzbudivé.

* * *

Bližní vedle bližního spíše couvají před hlubinami smutku než před propastmi sobectví.

* * *

Člověk, vržený do života, musí, počínaje novorozencem, míti na životě zájem; jinak by ani nebyl schopný života. Jako v sobě má hormony vzrůstu, tak je vybaven i vzpruhami žádosti, sobectví, vůle. Je to přírodní výbava člověka a i do valné míry výbava pokroku a dějinného pohybu i vzrůstu. – Tím spíše z toho vyplývá potřeba tvrdých a výkonných morálních norem v životě jednotlivců i národů.

* * *

Státy, tak jako lidé, nemají dosti mravního cítění. Jsme svědky zlé skutečnosti, na kterou se v těch pokojnějších dnech příliš lehce zapomíná: že pravda a právo vítězí těžce a že jejich vítězství nikdy není trvale bezpečné.

* * *

Snad je v tomto světě skoro lepší vyrůstat přímo ve válce než se jí po nějakém údobí míru v žalostné panice dožívat.

* * *

Válka není jen to, že by v ní tvé drahé já mohlo nějak trpět, ba býti třeba i z ničeho nic zabito.

* * *

Jsme někdy svědky nejhanebnějšího násilí na civilizovaném životě: jak se přičiněním záměrně řízené lživé propagandy vytváří hrozná divočina a vypouští se do ní divé šelmy.

* * *

Průměrný Evropan chce mír hlavně proto, aby si mohl klidně chodit do biografu.

* * *

Je patrné, jak mnoha lidem dodalo válečné nebezpečí konečně nějaký životní směr a cíl: že mohou ze všech svých sil a možností se starat o to, jak uprostřed nejhroznějších možných běd retovati obzvláště svou drahou osobu.

* * *

Je patrné, že v hrozících katastrofách války nejhůře se mohou lidé zřeknouti těch výhod, kterých se jim, celkem bez zásluhy, od života dostává. Právě ti lidé, ke kterým byl život zbůhdarma velmi štědrý a kteří v něm zbůhdarma nejvíce konzumují. Pomyšlení na možnou ztrátu právě těchto výhod je naplňuje tou nejpaničtější, nejhysteričtější bází.

Nejvíce obětavosti a statečnosti se nachází v prostém člověku: tomu je od kořene samozřejmé, že život je vskutku něco krušného, co není žádným pohodlím.

* * *

V tomto světě jen *ozbrojený* pacifismus může být aktivně mravním pacifismem.

Mravnosti, poctivosti, čestnosti, spravedlnosti není třeba jen učit, nýbrž je nutno přesně a neústupně ji nařizovati.

Mravní hodnoty trvají, zůstávají věčnými, i když jsou dočasně popírány, zavaleny násilím, brány násilníky i slabochy v pochybnost.

Cesty zla jsou dvojí: zákeřně jedovaté a nestoudně hrubé. A postupují směrem nejmenšího odporu: slabosti.

* * *

Člověk v sobě hyne nejprve na svou povrchnost, pak teprve, až v druhé řadě, umírá nemocemi nebo válkami.

* * *

Mnozí tzv. „dobří lidé“. Ale, přece jen – nestačí být pouze neškodným člověkem; je třeba být člověkem prospěšným, blahodárným.

* * *

Je třeba hrozit se války, nelze však třást se v bitvách.

Statečnost je také určitým stupněm necitlivosti: v ohni úkolu neuvědomovat si bolest.

* * *

Mír, ke kterému se druží povrchnost a mravní lhostejnost, může být ovšem méně krvavý, ale neméně zhoubný než válka.

* * *

Není dnes radostno být člověkem. A ještě těžší je to pro příslušníka malého národa, který je násilněn, který je prodáván.

Koncem tohoto měsíce září 1938 – zčásti bojovník, částí Jeremiáš.

Měl jsem, na tomto světě a v tomto úseku času, možnost i nutnost poznati snad vůbec všechno, z čeho se zle i dobře skládá lidská bytost:

viděl jsem hrubé, studené i vzteklé násilnictví, samu tvrdou i slepou vůli zla; nevědomost, nevzdělanost, nicotnou povrchnost, nejnemravnější prospěchářství, nestoudnou faleš i nejničemnější lež;

nejtrapněji splašené pudy sebezáchovy, ohavného egoismu, mravní slabosti a shnilosti, zbabělosti, sračkovitosti a sprostoty;

pocítil vrcholné hnusy i vrcholnou hrůzu;

uviděl člověkovu lidskou krásu a ryzost, úrodnou a plodnou prostotu širšího národa, účinnou poslušnost, obětavost, statečnost, schopnost víry a činu, pevnou a nezvrácenou mravní

přirozenost dobrého a nezkorumpovaného lidství, na jaké tu každý svět v těch svých nejhorších bédách bude moci spoléhati;

a mohl jsem v sobě uchovati naději a víru a nepochybován o jsoucnosti dobrého i ve chvílích těch nejtěžších útoků zlého.

Nejbezpečnější je národ ve svých základech: jen strom zdravých kořenů je zdravým a živým stromem.

* * *

Uspořádání světa nebude trvale politické; bude podstatnější uspořádání sociální.

* * *

Strach a rozčilení jsou hnutí velmi přirozená; ale stejně přirozeným duševním hnutím měla by být odpovídající dávka statečné rozvahy.

* * *

Povznášející při valících se hrůzách války jsou přirozené city pevnosti a statečnosti, mysl odhodlání a rozhodnutí, ona krása, síla a velikost v bédách, bytostně daná a až jakoby nadosobně pohotová ve správných lidech.

* * *

Síla? Pokud bylo dobře, tak nic, nic, jen samé rozumy a roztomilá vyřídilka, a když nadešlo zlé, tak horempádem Bože, Bože, Pane, Panebože, Hospodine, Pánbíčku!

Když je zle, i Bůh se může státi levnou a vydatnou literární pomůckou, příhodným slovesným obratem.

* * *

První starost, když je zle: utéci do zázemí, zásobiti se a volati: buďte stateční!

Podělati se, ztratit víru v nadosobní hodnoty a cíle, ale kázati ji těm druhým.

A skrčený a podělaný kurviti se s nadějemi, s vysokými a vážnými slovy.

A v bezpečí, s potřísněnými spodky, oblékati se do stříbrného brnění.

Dělali z kouska skopové kosti svatý ostatek.

* * *

A zase jiní, anonymnější: puknouti z rozčilení a vyvalí se překotem všechna vnitřní špína: otrava, hniloba, blbé rekriminace, nejohavnější podezření, pomluvy, nízkost, podlost, hnusotina a smrad. Dáví se výkaly sežrané na ulicích, řine se hnis vředovitých podebranin, které – ó hrůza! do té chvíle nebolely, nedošly vědomí!

* * *

Rozum a pravda spočívají vždycky spíše na dně myšlení a mlčení než na povrchu mluvení.

Společenská převaha ve sborech a kroužcích neznamená ovšem pražádnou převahu co do skutečné hodnoty lidské. Nejřečnější mezi lidmi bývají hlupáci; ti mají ze všech nejvíce co povídat; otvírajíce hubu k mluvení, domnívají se tím momentem získávati na významu. Přeceněný hlupák, který to dotáhl na veřejnou osobnost, na činitele i na bonze, má ovšem trvalou potřebu, ba nutnost se předváděti, dávati se na odív.

* * *

Podstatný kus určité mentality: určitá říznost vystupování, která má stačiti za rozum.

* * *

Není to nikdy sociální užitečnost ani skutečná osobní hodnota, nýbrž nezasloužené výhody jsou to, co dělá mnohé velmi zbytečné lidi velmi náročnými.

* * *

Veřejnost má také dobrou vůli, chtěla by být nadchnuta, vděčná, uznalá a spravedlivá ve věcech kultury, proč by ne? Ale nechápe dosti, aby tak dovedla činiti vždycky neomyleně, v pravý čas a na pravém místě.

* * *

Převaha je začasto jen hloupostí, začasto násilím a ovšem ne vždy závažím mravním. Není vždycky pravdou spíše to, jak smýšlejí a jednají mnozí, nýbrž mnohdy jen někteří.

* * *

Život je něco děsně pružného – a přísného.

* * *

Bylo by lépe, kdybych byl nikdy nebyl? – Nu, když už jednou jsem, necht' tedy *jsem*.

* * *

Jen kdo umí nést porážky, umí nést i úspěchy.

* * *

Skutečná osobnost se staví z vnitřních sil, nikoliv jen z vnějších okolností; ty pomáhají nebo překázejí, ale neurčují celou člověkovu osobnost. Život, průměrně, toť poznati mnoho drobných životních radostí a utrpěti několik životních ran; rovnováhou mezi nimi má být naše holá osobitost, volná a nepodmíněná. Obyčejně ale nebývá člověk bytostí rovnovážnou.

* * *

Vášeň jest osobnostní proces dynamický a stravující, tedy zintenzivnělé a zrychlené hoření. Necht' tedy je pro co dobrého planouti!

* * *

Rodíme se slabí, ale velmi dychtiví života; a umíráme zase slabí, životem vyčerpaní. Co je mezi tím, má býti nepochybně žito silně; to však neznamená, že škodlivě.

* * *

Mravnost, pokud o ní lze mluvit, je přirozenost a čin. Umravňování je něco pouze jako nedělní ženská besídka o věcech manželství, mateřství, hospodyňství.

* * *

Pro sociální etiku nestačí, aby byla předmětem přednášek a kázání, nýbrž jasných a nepřekročitelných zákonů, rigorózního společenského řádu.

* * *

Nezmítáme se, dějinně, jen v přítomnosti. V té hře je také minulost a – co ještě více: i budoucnost. Řešiti přítomnost, rozhřešovati minulost, otevírati budoucnost – snad je to nad naše dočasné síly, ale nikoliv nad trvalou dobrou a jasnou vůli k lepšímu.

* * *

Jsou ve světě ničemové, paraziti, gangsteři; život ale není parazitstvím, ničemností, gangsterstvím.

* * *

Nechápati utrpení je nelidské. Nechápati pravdu a právo je rovněž nelidské. Nesdíletí mravní snahu je podlidské.

* * *

Podlost kochající se na svém úspěchu – nejhnusnější obraz člověčiny.

* * *

Spravedlnost někdy slepá, někdy bezmocná, ale přece – *spravedlnost*.

* * *

Svět jest – alespoň v tuto chvíli – vskutku tragický, ochořelý i zlý, plný nebezpečí a sebeklamu. – Ani však toto konstatování nechce být projevem nihilistického pesimismu.

Člověk, ne snad už zdravý a silný, a snad už odcházející, chtěl bych těm, kteří zůstanou, spíše než zklamání tlumočiti posilu. Ne takovou posilu, která je jen tak pro oko spíchnuta z pouhé stylistiky, ne optimismus na objednávku a pro rychlý odbyt (protože jinak by se toto zboží rychle kazilo); ale posilu ze srdce sice teskného, avšak věrného k životu.

Život je velmi krásný a velmi těžký a právě proto nesmí v nás býti špatný.

* * *

Nejenom neštěstím, také štěstím se lidé kazívají.

* * *

Válka. Přece jen je rozdíl mezi lidmi, kteří umírají z tupé poslušnosti anebo z jasného přesvědčení.

* * *

Téměř všechny lidské věci mohou podléhati nepevnosti a rozmaru. Ctnosti však se udržují trváním.

* * *

Kde se, ve jméně Kristově, bere tolik surovosti a krvežíznivosti mezi katolickým literátsvem? Asi určitému typu věřících nestačí jen jeho krev.

(Mrzci až běda, napořád si vyplachují hubu Pánembohem, aby jim z ní tolik nesmrdělo.)

* * *

Politika zájmových skupin, toť politika kořistnická. Je práce mozolů, je práce ducha, toto je – venku mezi námi – práce supů.

* * *

Pro svůj prospěch bývají lidé ochotni všechno prodati, všechno zapřít, cokoliv zničit, všechno jest jim ničím, jest jen jediná věc, i kdyby všechno zašlo: jejich prospěch.

Co lidí uhýbá před hlubinami vážnosti, moudrosti, hudby, obrazů, veršů! Nelíbí se jim to; ale nenapadne je děsiti se hnusných jam a propastí nejpustšího egoismu rozzelého v jejich nejbližší blízkosti. Naopak, každé vražedné sobectvo jim velmi imponuje; líbí se jim spekulant, machr, chlapík, chlapík bezohledný, protřelý, úspěšný. Sympatie se kloní na stranu silného, nikoliv lepšího; a všechno jedno, když jde o sílu prokázaně ničemnou.

* * *

Okamžiku lze se oddávati, když jsou časy statické.

* * *

Srdce plné žalu; ale přece pracuje, chce mít své tělo živým, živí je slanou a teplou krví a v mysli se hýbe čisté toužení –

Věříš hlíně, kameni? Věříš slunci a větru? Věříš květům a bylinám, stromům, ptákům, zvířatům? A proč bys nevěřil člověku?!

Věříš ve věci jako je pravda, poctivost, spravedlnost, věříš v dobro a řád, a v člověka bys nevěřil?

* * *

Těžké osudy malého národa. Báti se o svobodu a bojovati o ni, toť mravně hodnotnější životní poloha než užívati svobody a nevědět co to jest.

Člověk není jen tvorem míru, ale také katastrof. Všechno záleží na tom, jak dovede nésti mír, jak neštěstí. Křehký a povrchní, nestává se jen obětí dějinných katastrof; stává se snadno i obětí míru.

Před tváří člověčenství i věčnosti přece jen hodnotnější je život tragický než nicotný.

* * *

Co dobrého se z nedbalosti, povrchnosti, necharakternosti na člověku kazí, je trojí zpronevěrou: na dobru samém, na sobě samém, a posléze na všech ostatních.

* * *

Oč zpupněji ješitnější slaboch ve štěstí, o to trapnější slaboch v černých dnech. Co z břechky uděláno, břechkou zůstane, zvláště tehdy pak, když se zdají bořiti nebesa. Malé a čisté vydrží při velkých nárazech více než vysoké a zkorumpované.

Chytří dopouštějí se větších chyb než prostí, výsadovaní než chudí, mocní než zarmoucení.

* * *

Vychovávati si cháttru, hýčkati ulici, hověti, sloužiti jí a v závažných chvílích řídit se jejími neodpovědnými náladami, toť to nejhorší ze všeho, co se také nazývá politikou!

* * *

V dnech na začátku října. Ach, raději než člověkem chtěl bych dnes být jen zvonem bijícím na poplach!

* * *

Přepadatí, olupovatí, jařmití a ničití druhé jest nejnižší, brániti sebe i druhé nejvýše lidské.

Válka jest hrozná, nepřipustná, ale ještě hroznější a nepřipustnější je otroctví.

Bráníš-li se – bráníš člověka.

* * *

Pacifismus, schopný mír, tj. spravedlivost, mravnost pouze reklamovati, ale neschopný ho proti rušitelům a ničitelům uhájiti, je jen projevem změkčilé pohodlnosti, mravní jalovosti, žalostného slabošství.

* * *

Pud sebezáchovy by měl být z těch výše zaměřených, nikoliv z těch nejnižších pudů života!

* * *

Hlava, do které se vejde jen „já-já-já“, je opravdu jen malá hlava.

Každý člověk je sám sobě tím nejbližším ze všeho na světě: sebou a skrz sebe čerpá ze života a světa, poznává, robí. Ale nemůže zůstat jednotkou izolovanou. Větší měřítko skládají se z mnoha menších dílců.

* * *

Ach ne, více a hůře než tesknota může člověka podvrátit pýcha!

Není silný a pravdivý ten, jehož ješitnost podepírají hlupáci a pochlebníci.

* * *

Mizerné zboží– kupovati si životní pohodlí za cizího strast!

* * *

Považuje se za výtečně hospodářské „dávati lidem práci“ – a ovšem sobě zisk.

* * *

Moderní doba si v sobě vyvodila opravdu pozoruhodnou náruživost pro přebornictví sportovní; pro kulturní nikoliv. A vlastně by si toho ani nebylo co přát.

* * *

Teprve vědomí nadosobních věcí vnáší do člověka světlejší orientaci. – Posluhovati si nadosobními ideály při osobní kariéře, toť dělati ze života šarlatánský jarmark. Neuznávati je vůbec, toť prosté rabování života. Necítiti jich, hovadství.

* * *

Baví šašek, štváč štve, darebák se obohacuje, moudrý nudí.

* * *

Silné slabosti a slabé síly – také to je člověk.

* * *

Národní neštěstí. Ráno, probudiv se, máš pocit, že snad to byl jenom zlý sen; a pak se zděsíš, že ta hrozná rána nepostihla jen tebe, nýbrž všechny.

* * *

Domnívají se, že pravda a spravedlivost jsou jen morálkou slabochů.

* * *

Pravdy a ideály nepadají utrpením; potvrzují a posvěcují se jím, a tím jsou věčné.

Človče, vždycky se spíše najdeš v bolesti než v pyšně lehkomyšlném štěstí!

* * *

Mír jest příležitost rozvíjeti dobrotu; válka však ctnost statečnosti a obětavosti; bolest pak práci a naději. Toto vše je nám jako národu z údělu dějin dáno:

těžko, těžko, přetěžko! Ale máme proč žít!

* * *

Nebudiž meč jen obáván, budiž také ctěn: není jen nástrojem útoku, nýbrž také nástrojem obrany; rukou pravdy a práva.

* * *

Střílelo a bořilo se lžemi, intrikami, bezectností a zradou – a výsledek byl stejný jako po nejkrvavěji prohraných bitvách: celý jeden národ a stát stal se válečnou kořistí, hozen násilníkům v plen.

* * *

Báti se příliš o svůj prospěch – a všechna počestnost jde k čertu. Jak u jednotlivců, tak u celých národů.

* * *

Dnes, v tomto čase a v tomto místě světa: Jak necítit s chudými, jak nebýti moralistou, humanistou, vlastencem, vším, co je pánům protivné?

* * *

Dobré může být zkaženo. Zlé napraveno. – Neobzíravá, nepočestná, nestatečná povaha nehodí se vůbec k věcem veřejným.

* * *

Lidová vzbouření, revoluce, nabývají nutně a přirozeně tím krutějších forem, čím podstatněji v sobě nesou ducha pomsty.

* * *

Darebáctví (politické) proto tak prospívá, že všechno jeho nemravné podnikání těší se té výhodě, že nachází v tomto světě před sebou cestu nejmenšího odporu.

* * *

Ideová výchova směřující zásadně k tomu, aby se nestoudně loupeživá brutalita stala národní morálkou, musí nutně přisluhovati si fikcemi, u nichž každá hranice s ničemností a lží je smazána.

* * *

Už jsou u nás spisovatelé, volající po koncentracích pro ty druhé! – Čím by se plnily, čím by se sytily ty ubohé, povztekuté mozkovice, čím by se dávila ta mrzká nitra než slepou a nízkou nenávisťí?!

* * *

Vysoce dlužno se ceniti ve jménu lidství, jen skromně možno v tom svém. Nic dobrého nevynalézáš sám ze sebe; jen, pokud umíš a chceš, splňuješ.

* * *

Učiti sebe je více než učiti jiné, znáti sebe je výše prospěšné než znáti jiné.

* * *

Co jsi? Sobě všecko, jiným zbytečnost, ba překážka.

* * *

Člověk jistě ze všech svých sil na sobě lpí. Může člověk býti sám sobě milý, v sobě si oblibovati, sebe obdivovati? To leda typ hofratovský a zároveň infantilní. Člověk může sama sebe baviti, sama sebe trýzniti, litovati se, býti k sobě přísným – učiniti si i samovolný konec – ale nikdy neumí nalézt sám v sobě začátek...

* * *

Ani ne proroctví. Z dopuštění dějin nastane u nás rozmach nacionalismu, vlastenectví, které bude mizernou imitací nacionalismu německého a italského, i španělského Francova. Budou se snažiti dát nám nejhroznější cizotu ve jménu češství a nebudou to cizinci, nýbrž právě ti nejryčnější vlastenci, kdo nám bude rváti jazyky z úst.

Co by mohlo být v této nešťastné zemi brutálnější než útlak německý? – Český, přece!

Budou se vydávati za ústa a rámě národa, za jeho plnomocníky; ale právě to, co bude pod nimi trpěti, co budou políčkovati obrněnou pěstí a šlapati okovanou botou – *právě to bude národ!*

V národě však je vždycky něco věčnějšího než v jeho škůdcích, co nemůže být do poslední jiskřičky udupáno a co neskonává: mravní síly.

* * *

Pravda i právo mohou dočasně podléhati křivdě, ničemnost a bezpráví měly by však vždycky podléhat trestu.

* * *

Říkává se, že zlo padá na lidi z božího dopuštění, z vyššího úradku jako výstraha či trest za viny třeba neuvědoměné. – Prostě však technika zla je jiná než technika dobra; ideály dobra jsou v životě lidí něčím nesporně abstraktnějším než děje zla. Ty přece mají své přímé vykonavatele; zlo je přece přímo dílem lidí, těch a těch určitých lidí, lidí těch a těch funkcí a

úřadů; je konkrétní přímo v osobách, soustřeďuje a zhušťuje se v určitých jménech, v plánech a jednání jednotlivců i celých zájmových skupin. Zlo, postihující lid, postihující národy ponížením, nespravedlivostí, křivdou, porobou, je lidským výrobkem, ovocem, někdy i dost trpělivé a důmyslné práce určitých podnikatelů.

Davy, celky, národové, příliš ochotně pracující na ujařmení druhého, pracují stejnou měrou na ujařmení sama sebe: byť nadšeni, opojeni, rozvášnění, stávají se pouhým nástrojem výbojné státní politiky.

Tím, co se v tomto čase zlého odehrává, není nijak prokázáno, že bité ideály dobra, počestnosti, spravedlivosti by byly jen bláhovými pomysly; dosvědčuje se tím jen, na jak vratkých základech tyto ideály v lidských srdcích a v životě národů jsou postaveny.

* * *

Cena, za kterou se národní svoboda získává a udržuje, je, v *poslední instanci*, přece jen ve vůli položit za ni i život.

* * *

Zajisté, že ničeho si více nežádáme, než aby nám život byl slastí, ale štěstí, klid, životní dostatek a pohoda nemohou patrně být trvalým, nýbrž jen svátečním stavem lidské bytosti, většiny lidí. Stačí poznati tyto statky někdy, abychom po nich vždycky, pokud dýcháme, toužili, stačí jich pozbývati a zase prchavě nabývati, aby v nás péro života zůstalo až do smrti dychtivě nataženo.

* * *

Slabost je povahy služebné: ochotně poděluje u všeho, v čem se domnívá viděti sílu, byť to byla i síla neřádná.

* * *

U velikých bohatých národů, kteří nikdy nebyli odsouzeni usilovati krušně o své bytí, možno potkávat se s výčnělkou kultury té nejvyšší, stejně tak jako s nahnilými bažinami kultury nejnižší; s neuvěřitelnou nevědomostí, prázdňě blahým sobectvím, změkčilostí a lhostejností. Oč vyšší vrcholky, o to nižší a širší nížiny, které v sobě věru zhora nenesou nic kladného pro lepší a bezpečnější úroveň Evropy.

* * *

Bude ti, mnohým, všem, tady na tom kousku Evropy a v této dějinné éře ještě někdy přáno volně, radostně a bezpečně vydechnouti? Bude-li to život tvrdý a skoupý co do jasnějších nadějí, bohatý a silný jen co do krušné trpělivosti – nuže, i to je celým životem: i trpělivost, která není tupě rezignovaným čekáním, je celé dílo.

* * *

Považovati se za vlastence, „milovati svůj národ“ bez nejzákladnějšího pocitu vděčnosti a závaznosti k jeho dějinám, k jeho přítomnosti a budoucnosti – to není celkem víc než pouhá vydrážděná, prázdná vznětlivost.

* * *

Důležitá figura: v popředí u každého díla na začátku, u žádného až do konce.

* * *

Skromnost je solidnější pracovnice než pýcha.

* * *

Na ulici, ve vchodech biografů, kaváren, v lázních, ve vlacích: neukojení životem, zklamání životem, a smrt už v patách –

* * *

Není-li v tom vlastně ten nejsplašenější děs života, nejnesmyslnější bezmoc zatemnělé lidské kreatury: tlouci slepě kolem sebe v okamžicích pohromy, hledati viníka, dožadovat se oběti – plivati na mrtvé a kopati do padlých?

* * *

A jsou lidská nitra, která „nerozuměla své době“: kdo žil příliš mezi květy, ptáky, dětmi; koho jemná, ušlechtilá krása spíše se dotýkala úzkostným znepokojením než blaze rozkochávala –

* * *

Nevíme dobře, co je myšlení, jak a z čeho přichází, ale jak veliká věc! Jest dáno lidské mysli, že ze své síly vytvořila to nejjistější a nejskutečnější ze všeho, co může naše křehká bytost

povýšiti nad všechny meze smyslového poznávání, ba na sám vrchol života: ideje, ideje
dobra, čisté, věčné, ničím, žádnými změnami nedotčené, aniž jakýmkoliv zánikem zrušitelné.

* * *

Jsou lidé, na nichž, na celých, jen zadnice je nezáladná a neškodná.

* * *

Chléb je veskrze věc spravedlivá, máslo ne vždy, jedincův kořistnický blahobyť nikdy.

* * *

Není třeba žádné skutečné hodnoty tam, kde stačí jenom paráda.

Míti na něco peníze nikterak ještě neznamena míti na to právo.

* * *

Ne mezi chudými, mezi bohatými je více lidí neschopných se poctivě uživiti.

* * *

Lidé musí i chtějí býti vedeni; pohříchu jsou nejsnáze strženi těmi, kdo se obracejí na jejich
nemyslivost.

* * *

Jsi-li rozčilen, nebuč, netrkej, nekousej! Děje-li se bezpráví, křič, pravím, volej a křič!

* * *

Není zlých pravd, ale jsou zlé skutečnosti.

* * *

Rodným jazykem nízkého a nešlechtného myšlení je vždycky a vždycky musí být lež.

* * *

Když bezpráví triumfuje, matou se lidská svědomí.

* * *

Na míru, který je kalnou směsicí násilí a slabosti, Evropa neobstojí.

* * *

Björnson: „Je lidským osudem, že existují na jedné straně lidé, kteří mají bohatou kulturu a žádnou vůli, a na druhé straně lidé vůle bez jakékoliv kultury.“ – Velmi pěkně řečeno, ale – ale i před bohatou kulturu i před vůli položil bych přece ještě výše světlo v srdci.

* * *

Jak rozhodujícím činitelem bývá síla *nepřátelství* v životě, nepřátelství od člověka k člověku, jedince k okolí, okolí k jedinci, vrstvy k vrstvě, národa k národu! Člověk, který vidí kolem sebe vše nepřátelské, snadno se pak vyvíjí v šelmu, ba šelmu plánovitou.

* * *

Čím déle jsem na tomto světě, čím více lidí poznávám, tím více se mi, jako pořád ještě příliš neobeznámenému, vykládá o špatných pohnutkách a charakterech; sotva kdo pod touto obecnou kritikou zůstává rovným, čistým a intaktním. – A přece mám za pravdu, že i vysloveně nezdární lidé nesou v sobě vždycky ještě určitou potřebu řádu a spravedlnosti, byť úzké, zúžené zaujetím, nepřátelstvím a třeba i mstou, ale přece jen nějaké spravedlnosti, která by je přece jen nějak chránila proti těm nezdárníkům ostatním; že jsou prospěcháři, ale přece ne tak docela bezvýhradnými cyniky, a že, nedbajíce za sebe valně práva a počestnosti, nejsou svolni popírat je obecně. Že (třeba nedosti bezpeční členové lidské společnosti) žádajíce pro svůj majetek, důstojenství, rodinu, společenskou ochranu a řádu a co bezpečného je schopna svým členům poskytnouti – silně uznávají a vysoce třímají její moc.

* * *

Člověk z davu je bytost kolísavá, a proto také stejně lehkověrná jako podezřívavá, bezvědomá jako vznětlivě jednající.

* * *

Zmatek v myslích: jak mají lidé o něčem opravdu přemýšlet, když, jak sami říkají, „nevědí, co si mají o tom myslet“?

* * *

Tento dnešní svět není dobrý, to věru ne. Ale lidé, kteří kolem sebe vidí převážně pouze lumpy, jistě nejsou sami lidmi dobrého svědomí.

Nemám v tomto životě nic jiného než tento náš svět a jeho lidstvo, jehož jsem nepatrnou částičkou. Jak do toho neklásti všechno své lpění, všechnu svou životní vůli, všechnu svou člověckou důvěru?

* * *

Co vlastně jsi, člověče, z čeho se skládáš? Ze smutků a radostí, z pochybnosti a víry. – Neboj se pochybovati; a dvojnásob: chtěj věřit.

* * *

Všechny nestrůjně rozběhlé možnosti špatného volají po přísné nutnosti dobrého.

* * *

Jde v moderním světě o úkaz širší než je zrada vzdělanců; existují také zrazení vzdělanci.

* * *

Nejisté, hlučné bytí – celé curriculum vitae spousty lidí je v tom obsaženo.

* * *

Udělá si v sobě svůj sobecký mikrokosmos, ve kterém není vůbec pro jemnější a věčnější věci místa – a hle, jakoby (kompaktní) osobnost byla hotova!

* * *

Národ, stížený velikou ranou, musí být schopný dorůst velikosti svého neštěstí. Ne-li, bylo toto veliké neštěstí jen velikým trestem.

* * *

Po půli října 1938. Všeliké poplachy. Přicházejí mne strašiti, že třeba i přijdu do koncentráku. – Kdybych si toho aspoň pořádně zasloužil!

* * *

Když se dostaví národní pohroma: Kdo to zavínil? Sem s ním! Kdo je vinen? – Aby pak nejspíše právě ti, kteří se teď tak náhle a rozčileně po té vině shánějí!?

* * *

Těžký otřes v národním těle. – Vypadá to, že nejprudčeji se pohnula právě ta nejškaredější havěť.

* * *

Ohavná politická vyděračstva a handle tohoto podzimu poskytly mnoha lidem hodně sugestivní divadlo, jak obejít pravdu a poctivost. Toto divadlo mravní zbabělosti, tuposti, otrlosti, cynismu, kompromisnictví, prospěchářství, bezcharakternosti – jaká je to škola, jaké placet, jaká rehabilitace pro ty všechny, kdo se v tomto životě z povahového sklonu i ze spekulace přidržují špatnosti, spatřující v ní ten nejbezpečnější princip úspěšné existence!

* * *

Evropa nemá klidu, míru, radosti, má jen jejich klamavou iluzi; nemá čistého a živného ovzduší bezpečí a životního blaha, nýbrž šidí se jen jejich mámivě těkavým parfémem. – Všechno pak záleží na tom, za jakou mravní cenu se tento přepych, pořizovaný nikoliv z vlastních prostředků, platí.

* * *

Musí-li se jednotliví lidé stydět, že jsou příslušníky určitého národa, znamená to, že tento národ sám nemá studu, tedy ani pak ne mravní důstojnosti a tedy ani pak ne síly.

* * *

Lidé se mýlí převážně proto, aby se i nadále mohli mýlit.

* * *

Krása je vždycky něco hodného nejvyšší slastného úchvatu, ale také nejsvěravější úzkosti o její vezdejší jsoucno.

* * *

Jak přesně, úhledně a přehledně je na hodinkách rozčleněna ta hrozná nestvůra času!

* * *

Jako by ti to spadávající listí tohoto podzimu drásavě odpadávalo ze sama srdce, jako by ten větrně bledý rej uvadlého listí suše harašil a fičel v obnažených prostorách tvého nitra; tuto zimu budeš nahý jako orvaná stromová kostra, vydán těžkým a krutým vichřicím.

* * *

Co tu po sobě ztraceného zanechám, až odejdu z tohoto světa? Co víc hodného lítostného rozloučení, než všechnu tu svou práci, kterou jsem nevykonal?

* * *

Neznámo se rozpíná před lidskou myslí úměrně potřebě poznání.

* * *

Budiž, příroda je k osobním bolestem lidské kreatury lhostejná; ale jak člověk bývá k radostem přírody krutý!

* * *

Člověk se od přirozenosti skládá jak z potřeby milovati, tak i nenáviděti, zbožňovati jako opovrhovati, žádati si nebo odmítati. Pohříchnu, že se tyto potřeby obyčejně ve svých projevech neopírají dosti věcně i ušlechtilě o skutečný stav věcí.

* * *

Autorita neznamená pro tupé davy žádnou zjevnou nebo pochybnou mravní hodnotu; je mu jen něčím jako svatý obrázek na stěně nebo strašák v poli.

* * *

Z nejlepšího, nejvyššího, co dovedlo člověkovo pobývání na této zemi stvořiti, je *škola*: to, co v život nastupujícím a jemu všanc vydaným bytostem uštědřuje počátky myšlení a vědění. Je hrozné, že i školy – a jak velmi! – může být v drezuře národů zneužito!

* * *

Také sebezáchova. Člověk si vždycky tvoří tak velký a obsažný svět, jaký právě stačí obsáhnouti.

* * *

Nebezpečí určité společenskosti. Z pohodlných, nahodilých i zájmových kamarádstev a známostí utvořiti si svůj pohodlný a úzce vymezený, malý, nahodilý a zájmový svět.

* * *

20. října 1938 o půl páté odpoledne: všechno plane v zlaté a rudé záři. – Jak krásný byl by ten letošní podzim, míti tak zářivě i v nitru!

* * *

Velicí a mocní národové, kteří se před těmi trpícími, provinivše se na nich co nejhůře, pouze stydí, nejsou ovšem schopni pomoci – sotva jen almužny.

* * *

Síla a moc, která se zkouší a ověřuje násilím a trýzní, působenou slabšímu, není silou a mocí, nýbrž brutalitou; ve světě mravně neprohnilem nebyla by taková brutalita zásadně možna.

* * *

Doba, ve které se tolik lidí musí báti o svou holou existenci, o svou nejzákladnější lidskou důstojnost, o svůj život, není velkou, nýbrž hroznou dobou; je to doba, ve které jen ti trpící jsou velcí.

* * *

Všechno přirozeně dobré a mravně šlechetné, co kdy bylo na této zemi vykonáno a se vykoná, podává o člověkově bytosti více než přesvědčivé svědectví.

* * *

Dobro je aktivně bráněno tou měrou, jakou se aktivně odporuje zlu.

* * *

Rozeznávati a rozsuzovati mravně mezi dobrem a zlem je nejvyšší a nejtěžší a tedy velmi nedostatečně splňovanou lidskou úlohou; tou, na které člověcké síly nejvíce selhávají.

* * *

Jen kdo chce dobro pro všechny, zasluhuje ho sám.

* * *

Mnoho lidí je do značné míry podobno housenkám na kapustovém listě. Spásají prostě, přičinlivě a houževnatě, co je kolem v dosahu. Když je dost, zakuklí se – do rakve – ale žádný motýl z toho už pak není.

* * *

Lidé, jejichž jedinou reakcí na nadosobní věci života je mravní tupost, dělají z lidstva neutříbenou hmotu v plen každé demagogii a tyranii.

* * *

Nepříjemní lidé, tj. obtížní lidé = takoví, kteří před všechno na světě, ať malé či velké, pořád a neodbytně nastrkují svou osobu.

Ti sladcí a při tom zlí – se podobají jedu.

* * *

Pupek člověka života je v jeho živočišnosti, ruce v povinnostech, srdce a hlava v duchovém, celá postava v lidskosti.

* * *

Lpění na životě, na té největší a nejosudnější životní náruživosti: na tom, co v tobě cítí a myslí.

* * *

Povinnosti nejsou všechno; všechno je teprve jejich souhrn.

* * *

Pokud si ještě můžeš koupit dobrou knihu, nejsi docela chudý.

* * *

Miluje-li se člověk příliš, mýlí se velmi těžce; pohrdá-li sebou, mýlí se dvojnásob.

* * *

Umíratí v boji za svobodu je mnohem více životem než živořítí v bezmocném otroctví.

* * *

Svoboda, pravda, spravedlnost nejsou pouhými dary života, tím méně samozřejmostmi; jsou to hodnoty, které musí být trvale vybojovávány.

* * *

Prý šťastný člověk: cucal život po celý život jako cukrátko.

* * *

Živost, čilost, úsilí, zdatnost rád postoupím těm mladším; vážnost života si ponechám.

* * *

Nenapadá mi tvářiti se, že jsem na tomto světě nezískal mnohonásob více zlých než pěkných a dobrých zkušeností; tím vroucněji držím na ty dobré!

* * *

Nejen pro povahu dobrodružnou, právě i pro mírného má život těžká úskalí.

* * *

Mám-li tento život rád? Ó a jak: slepě!

* * *

Ty krásné, překrásné věci: lidské oči, ústa, ruce, celá postava; rozkošnost dítěte, milost ženství, síla mužova, stříbřitá shrbenost starců –!

* * *

Život neobsahuje v sobě špatnost, není o sobě špatný; ale je dělán špatným teprve z počínu lidského.

* * *

Smyslovost i smyslnost v umění by měla být vždycky velmi vysokou úlohou: radost a krásu, všechnu tu prchavou rozkošnost bytí převést do vyšší, stálejší oblasti, než je náš nepevný člověčí život sám; získat pro to vše, tak láskyhodné, že těžko, hrozno opouštět, místo v sféře aspoň o něco božštější, věčnější, než je ta křehce člověcká naše.

* * *

Zlo v tomto světě není snad, v nějaké opozici proti dobru, svým zvláštním, svébytným principem. Není principiální, naopak, je spíše bezzásadní, překvapuje a děsí svou určitou nepochopitelností; člověkova křehkost v něm velmi slepě, naprosto nedůstojně, ošklivě i

nerozumně přechází přes všechny mravní zábrany; vždycky spíše než silou je mravní nezdravostí: moral insanity.

Zlo není prostým opakem dobra; tak jednoduše symetrické to přece jen v životě není. Zlo mezi lidmi je, hned už v tom nejběžnějším vezdejším životě, dobrem špatně – nemravně – vykládaným.

* * *

Není možno zavřítí oči před zlem, nevědět o něm, utajiti se před ním, byť bys utekl kamkoliv. Všude za tebou vnikne, vždycky a všude budou tvůj cit i rozum zraňováni a deptáni zlem. Stíhá tě jako jedince, jako třídní jednotku, jako příslušníka určitého národa; vždycky a všude se tě nějak týká zlo páchané i na jiných. Není možno nějak se proti zlu neutralizovati, vymknouti se z jeho dosahu, nevšímáti si ho, netečně a nedotčeně přes ně přecházeti. Je možno i nutno proti němu bojovati; ale cele od zla osvobozuje jen smrt.

* * *

Co je dobro a co je zlo? Zlo není zvláštní, samostatnou mocností vedle mocnosti dobra. Co je dobro, víme: lidstvo mělo na to už dosti času stanoviti si jeho elementární zásady. V podstatě je to jen několik základních přikázání. Určité představy dobra jsou nám zajisté i vrozeny: dobré jeví se nám to, co prospívá životu a bezpečí tvému a tvé rodiny a co stejnou měrou prospívá i druhým spolubližním. Všechny představy a zákony sem se vztahující měly věru již až dost času se ustáliti a vytříbiti. Dobro tedy obsahuje v sobě něco obecnějšího a nadosobního, kde zlo je vždycky spíše datováno osobně, vztahujíc se k určitému konání, k určitým přečinům určitých osob nebo zájmových celků. Zlo mezi námi lidmi vyplývá nejsnadněji z mravní slabosti, z nevážnosti k dobru těch ostatních, z tvrdosti a násilnosti, s jakou je dobro řízeno, okrádáno, olupováno. Zlo není bezcílné, jelikož je zjištné. Bývá nepochopitelné, protože nad pomyslení i očekávání ohavné a kruté.

Kde spočívá dobro? Jeho směr nepochybně je vložen na určité linii, ve které se souladně vyvažuje cit s rozumem, na linii duševnosti, nepoddané jen zájmu pustě existenčnímu, na linii humánně utříděného celku proti egoistně anarchické mnohosti. Je v úsilí, postaviti boj o život se všemi jeho živočišnými a hmotně společenskými, sociálními i politickými formami na základnu výše duchovní.

Za starších dob se tomu říkalo cesta duše k Bohu. Tato dnešní nezná valně duše ani Boha. Není snad všechno uvažování o dobru jen stavěním domků z karet dnes, kdy tak nade vše je zřejmá člověková křehkost ve stavbě i v boření?

* * *

Víte to, vy přemnozí, že vás dnešní svět nechává nejen hmotně, ale i duchovně chudými?

Možno-li v tomto světě v něco skládati naději, tedy nepochybně v postupující vzdělání nejširších tříd. Ne političtí činovníci, ale uvědomělý lid je základem budoucí lepší Evropy.

Největším nepřítelem myšlení jest lačnost po senzaci, která tak velmi vyznačuje moderní dobu; po senzaci, která na chvíli vzruší a nezanechá žádného hlubšího účinku. Jsou to bulvární večerníky, shánka po tzv. informacích, chvilkových zprávách a novinkách, které na okamžik naplní mysl, ale neposkytují ani zbla vědění; kino a zábavy, pokud „rozptylují“ mysl, beztak naprosto nesoustředěnou.

Lze-li klásti pevnou důvěru v principy dobra, které si člověk do svého bytování na tomto světě vždycky vkládal, možno i věřit, že čas pracuje pro nás.

* * *

Čím zmítanější časy, čím nejistější obecná základna, tím více je třeba ptáti se po smyslu a hodnotě života.

Čím nejistější je moje existence, čím vratší a nevděčnější, tím spíše nemůže býti jen otázkou holého boje o život.

* * *

Individuální a kolektivní egoismus má sice jakési povědomí o nějakém mravním vztahu k životu, ale není valně ochoten cokoliv ze svých zájmů mu obětovati. Musela by to býti strašná hromadná katastrofa, přetěžká běda, co by tohoto dnešního člověka pod tlakem úzkosti aspoň na chvíli přimělo přikládati svému životu vyšší mravní určení – natrvalo by se mu zajisté nedostávalo přisnosti a kázně.

* * *

V rozhodujících chvílích ukazují se pravé podoby; neštěstí uvolňuje u jedněch netušené mravní síly, u jiných rozpoutává běsy.

* * *

Nechápu, neuznávám oběti, kterých běh života, tísně mne i zmítaje mnou, na mně vyžaduje. Ovšem, život nutno podstupovati statečně, snášeti trpělivě, všechno pravda, ale jsou tísnivá odříkání trapná, v podstatě nedůstojná a nesmyslně zbytečná, která spíše přidávají životu jen na kalné cárovitosti než na nahé velikosti.

* * *

Cít lze ovládat vůlí, ale nelze ho vůlí vyvolati. Žádnou vůlí ze sebe ve věcech umění nevynutíš nic, co má přirozeně spočívat v citu.

* * *

Prázdný nesmyslný život žádající si rozkoše – pročpak a zač, z jaképak zásluhy?

* * *

Nač si nalhávat: ztracené náboženství nejde ničím v moderním životě nahraditi. Mravní vztah k životu nelze přece nahraditi pouhou chutí k životu –

* * *

Člověk chudý a zatemnělý i člověk bohatý a zatemnělý – oba jsou těžkou obžalobou tohoto světa.

* * *

Lidé a věci politické. Domnívají se nabývatí smyslu a místa v societě prostřednictvím politických předsudků a vášní.

* * *

Nenacházím se jen před zjevy, nacházím se přece cele v realitě. Pozorovati (věci) bez účasti, toť tak trochu (nebo hodně) zvrácené.

* * *

Co by tě drželo na tomto světě, kdybys necítil, že se náš lidský život může povznéstí?

* * *

Zlé, hrozné časy valí se nad těžce zkoušenou zemí, je nám žítí a trpětí pod zlou a hroznou krizí evropského svědomí. Nastaly doby, kdy spolulidé jsou zbavováni lidských práv, kdy nejprostší lidská důstojnost je deptána v prach, kdy každýkoliv ze svatých statků kulturního lidstva může být bez okolků obětován nejsurovější ideologii. Časy výtržníků, násilníků, zjištníků, časy hrubé síly a mravního úpadku, cynické i temnotné tyranie. – Necht' si; však vidím přicházet krásnou a velikou chvíli: tu zase šťastnou a vítěznou hodinu, kdy evropské svědomí se probudí a se vzepře! Velikou chvíli, krásné dílo odporu a nového pořádku: tu náhlou a mohutnou práci, kdy rázem budou zas dobývána lidská práva a prostá lidská důstojnost nastolena zas na svoje místo, a bude učiněna přítrž zjištníkům a násilníkům, zpupně a nestoudně rozvalujícím se v hříších. Kdy ta valná část lidstva, trpícího teď křivdou, se mocně zvedne a rázem najde svůj smysl a cíl: že musí zúčtovat s hanbou doby. Necht' je teď jakkoliv hrozně, jakkoliv zlá a černá noc; čím hůře dnes, tím více pak přibude slavného díla! Tyto dnešní bědy tu nejsou nadarmo: jsou, aby byly slavně povaleny. Nestane se snad všechno, co se státi má; ale bude to chvíle velikého lidského díla a triumfu. Udeř, ach udeř, hodino!

* * *

Národ Husův, Havlíčkův, Masarykův – národ Stříbrného –?? Národ je krev a maso země, to, co je ze sebe schopno vydat velké lidi a co je schopno žítí jejich duchem; a někdy je národ velmi chaotickou věcí, která plodí stvůry. I to v sobě unese ta obluda krásná, velebná!

* * *

Lidé jsou chybující, vratcí, slabí. Lidství silné.

* * *

Naroditi se a zemřítí není těžko. To hlavní je mezi tím.

* * *

Takzvaní zdatní lidé: kteří se o sebe, víc než se sluší, dovedou postarati.

* * *

Různé osobnosti: ty, které jsou založeny na charakteru, a ty, které jsou založeny na naprostém jeho nedostatku. – V tom i onom lze v tomto světě získati určitého uznání.

* * *

Muž své chvíle: ale jenom té své chvíle.

* * *

Krásná duše, krásný duch: jen před těmi druhými, pro veřejnost; ne pro sebe.

* * *

Čím více se někteří lidé vzímají, tím více z nich vylézají nevychovaní.

* * *

Populárně: chytřejší než jiní = úspěšnější; silnější než druzí = brutálnější; moudřejší než jiní = rezignovanější, méně egoistní, méně egoistně žádostiví než ti druzí = prý hloupější.

* * *

Jednota, celek, nevzniká ze sčítající početnosti, nýbrž od základu. Právě-li Maeterlinck, že „všechny ctnosti a všechny spravedlnosti jsou zřejmě obsaženy v atomu nebo v elektronu, neboť jak jinak bychom přišli my, kteří jsme pomíjivou *osnovu elektronů*, na morálku a spravedlnost?“ nemá dosti pravdu, protože *osnova* elektronů je více než jenom jejich prostý součet; každá osnova v sobě nese určité plus nad složkami, z nichž se skládá. Dvě a dvě nejsou jen čtyři – čtyři je o něco více než jen dvě a dvě.

* * *

(Listopad 1938.) Bída, nejistoty. Nestačí-li mne teď uživit už ani redaktorství, jakou práci přibrat ještě k té vši ostatní?

* * *

Někdy – Někdy vážné, významné odbíjení věžních hodin může člověku být bližší a srozumitelnější než každý lidský zjev a zvuk a spor...

* * *

K tomu, aby špatný chlap došel v životě svých výhod, je třeba:

1. jeho žádosti po výhodách,

2. určité mravní slabosti a nepořádku v tomto světě, který špatnému chlapovi těchto výhod trpně nebo svolně poskytne. – Jinak by se to přece nepodařilo.

* * *

Nemusí to býti ani obzvlášť jemně upředené povahy, ve kterých dnes mnohé z toho, čím se politicky rozvášňují dny, vyvolává přímo pocity až fyzické nevolnosti – nemluvě už ani o té duševní.

* * *

Běda životu, běda všemu lepšímu, běda dějinám dnů, když nízký, příjemně smrdutý duch se rozvášní! Když podlá nenávist chce vykonávati spravedlnost! Běda, když mravní hniloba triumfuje!

* * *

Podle toho, co si dovedou lidé všechno smysliti a čemu věřiti, byl by dnešní člověk věru bytostí strašného nepořádku, jak vně, tak uvnitř.

* * *

Jako člověk nemiluje nepohodlí tělesné, tak velmi nerad má i nepohodlí duševní. – Z toho ovšem nikterak nenásleduje, že v blahobytných klubovkách se více a lépe myslí.

* * *

Moderní člověk žádá si tak dychtivě novinových informací, že to ani nepozná, když se mu podávají ve formě naprosto tendenční (že není informován, nýbrž zpracováván).

* * *

Jsou noviny, které si vzaly za úkol vycházeti třebas i třikrát denně, aby mohly co nejsoustavněji šířiti nevzdělanost.

* * *

Výtvarné prostředky: čára, barva, světlo, musí býti dostatečně nadány sobě vlastní čistotou a krásou, aby jimi mohly býti spravedlivě vyjádřeny krásné představy.

* * *

Svoboda není nahá, samoučelná, ničím rozumovým neřízená energie. Svoboda je myšlením, protože rozhodováním mezi nižšími a vyššími možnostmi.

* * *

Tak co, je ti tento život příliš úzký nebo příliš široký?

Obojí; můj vnitřní život je příliš úzký, příliš mnou samým vymezený a sevřený; a zase příliš široký, neovládnutelný a bez pevného vyššího zákona. A vnější svět je mi příliš úzký, s těmi několika málo životními podmínkami, které mi ponechává, a příliš široký, příliš do ztracena vesmírný, přírodně, bezhraničný, chaoticky rozproudivý, neobsáhnutelný.

Východisko? Řešení? Není žádného jiného: je jen tento boj, tato touha po něčem životně vyšším a pevnějším, po životním smyslu a řádu. Východiskem řešením života je prostě život a po něm smrt. Je to málo? Je to vše. Člověk je zvláštní bytostí uprostřed ostatní přírody; tímto bojem je mu platiti za určitá privilegia, kterými se mezi ostatními živočichy vyznamenává.

Nezbývá než přiznati porážku. Jistota, vše zahrnující jistota, byla jen ve vírách náboženských, v Bohu. Není úhrnné všespínající jistoty v našem člověčím nitru, není jí pro nás v přírodě, není jí arci v úsilí technicky civilizačním, nedobýváme ji cele ani v životě sociálním. Stačíme denní existenci těžiti mnoho jistot drobných, co v nás a kolem nás trvá a ční nejistota jedna jediná a veliká, univerzální.

* * *

Nahoře a dole. Řízení věcí tohoto světa vedou většinou hodně nedokonalí lidé, vládnouce lidem rovněž hodně nedokonalým.

* * *

Tak se mi to čím dále tím určitěji jeví, že většina zlého v tomto životě přichází z nejrůznější lidské ambice a touhy po výhodách, z žádostivosti co nejčastěji nenáležitě a špatně řízené.

* * *

Těm větším pánům ve světě, jejichž živobytí, více než to naše, podobá se blahobytné pohodě, možno říci, že to, co člověk skrovné a nezabezpečené existence i malý národ rovněž skrovné a nezabezpečené existence mají dnes ze života, je ze všeho tak nejspíše podobno *pocitu*

trvalého přiškrcení. Jak se při tom dýchá, doufá, pracuje? Nu, škoda dlouhých řečí; zajisté je k tomu třeba ještě větší životní síly, než kolik jí, vám šťastnějším, poskytuje užívání moci.

* * *

Náboženský život, feudalismus, lidový život bývaly tvorbou. Dnes se udržuje umění průměrem jen jako otázka dovednosti, a vyskytuje se jen výjimečně z mohutnosti osobní.

* * *

Co ve světě bylo kdysi, jednou, bylo tu vůbec; zašlo to a bylo to ovšem zničeno v mechanickém čase, ale trvale to náleží k celku světa. Není to tak docela evidentní pravda, že „nic, co existuje, nemůže být zničeno“. Může být zničeno mnohé a není to prostě jen změna a rozluka v kombinacích molekul. Spalte ohněm nebo žíravinami Rembrandtův *Návrat ztraceného syna*, molekuly se zajisté rozloučí, jinak rozptýlí, co součet energie a hmoty snad při tom nějak zůstane uchován, ale byla v té chvíli zničena myšlenka a forma, nespočívající na neztratitelné hmotné energii. Z lidského díla na tomto světě může být zničeno přemnohé až do posledního prášku, který na sobě nesl myšlenku a tvar, a bylo zničeno nenávratně a naprosto – ztraceno v mechanickém čase; v celku světa, v němž čas nemá pohybu, je to však obsaženo a žádnou mocí nemůže být z něho nějak odstraněno, smazáno. Dění je časový pohyb, bytí je nerozkladný celek; dění může být ničivé: jeho čas je řítícím se a unikajícím proudem; bytí v sobě bezhraničně pojímá vše, drží nedělené vše: jeho čas je hlubinou.

* * *

Jak upevniti svůj niterný život? Jak jíti v životě najisto? – Není v životě žádného najisto. Člověk asi nemůže být zcela homogenní, jednolité a naprosto bez trhlin v tom, co je okolo něho a uvnitř v něm. Vždy je v něm nějaký boj, rozvíjené i srážené úsilí, všeliký sen i svár. Už sama holá člověková životní trochu žalářem duchosíla je určitým krunýřem, tak trochu žalářem duchového napětí.

* * *

Proč se tak bojíme zemřítí? – Není-li tak mnohá člověčí spokojenost vlastně hnilobou?

* * *

Těšice se ze života, působíte v něm jen rámus.

Lidé jsou náruživí po novinkách, senzacích, cetkách, hloupostech, zrůdách, salonních kouzelnících, akrobatech, právě tak jako děti na pouti.

* * *

Přežil sama sebe. Byl dobře, půvabně a bohatě vypraven na chytrého mladíka. Přestav jím býtí, neboť věku chtěj nechtěj přibylo, neměl na muže dost vnitřního kapitálu.

* * *

Samozřejmě, že *egoistně* koncentrovaná síla, od základu neschopna vystoupiti ze svého okruhu, nemůže nikdy a nikde působiti širší dobro.

* * *

Zrada vzdělanců. Co korumpuje intelektuály:

1. oni sami sebe,
2. valně neúčinná, nepevná i nevázná situace ducha a vzdělanosti v tomto světě.

* * *

Nositi zbraň, pracovati zbraní, toť z nejvýlučnějších, nejpodivuhodnějších, nejodpovědnějších určení v tomto civilizovaném světě. Se zbraní v ruce možno býti vrahem i lupičem statků a životů, nebo v opak toho, jich ochráncem. Vrah je jen krutý, jen dravý; jedině ochránce může být hrdinou.

* * *

Může-li dnešní člověk různými politickými režimy býti tak obecně ochotně zbavován nejzákladnějších lidských svobod, znamená to, že jich v sobě od gruntu vůbec asi mnoho nenesl.

* * *

Ne hlubiny, povrch života je *duši* nebezpečný.

* * *

Lidé se rádi stávají biřici, slouhy a otroky násilných hnutí a ujařmujících diktatur; přidává jim to na aktivitě bez osobní zodpovědnosti.

* * *

Určité politické režimy předpokládají lidský materiál, který je rovnostejně povahy násilnické jako otrocké. Předpokládají poslušnost tak naprostou, že jí, co do mravních hodnot, ani nenapadá zkoumati ideje, kterým tak nadšeně slouží.

* * *

K čemu by byla všechna lidská činnost, kdyby nebylo na světě žádného mravního řádu?

* * *

Kde je, kam se rozplynulo to vábivé volání ciziny mých mladých let? Teď, ba dávno už, jsem cele svou bolestí připoután k domovu.

* * *

Princip vývoje přetrvává v přírodě a v životě ne snad proto, aby se někdy dosáhlo nějaké vrcholící a konečné dokonalosti; ty stále ještě působící vývojové fermenty udržují přírodu a život nejspíše před zastavením a zaniknutím.

* * *

Smyslové i všechny jiné orgány živočišných těl a stejně tak i orgány těla lidského jsou, ve své vyvinuté dokonalosti, až tak trochu živočichy v sobě. Jsou kompletně, mechanicky i organicky svrchovaně vypraveny vším, co jim umožňuje samostatnou funkci, pohyb i ochranu. To všechno ovšem – oči, uši, čich, ústa, ruce, pohlaví atd., sdílelo od začátku obecné spění organického vývoje, celý ten stoupavý pohyb rozrůznění a formování, organické diference a schopnosti života, souřadně s celkovou výstavbou nejrůznějšího tvorstva. Vedle toho se ještě zdá, že něco z této organicky formující síly spolupůsobilo v něčem navíc i v jejich vlastním vývoji zvlášť a osobitě, a učinilo je tak splněně dokonalými organismy, o sobě značně samostatnými, značně samy sebe spravujícími, že každý z nich na sobě nese až cosi z živočišné individualizovanosti a ucelenosti. – Proto také (umění toho častěji použilo) můžeme si tyto jednotlivé orgány docela dobře představit jako zcela samostatné, o sobě jednající a fungující.

* * *

Ta síla, přemíra *boje o existenci* zdá se věru nasvědčovati, že v ní musí být něco nesmírně cenného. Také že je: nepochybně je existence jedinou příležitostí existence.

Hle přece, jak každý lidský tvor považuje za nejvyšší příkazné žít a v životě postupovat, i když si velká část lidí hodnotu života i svou hodnotu vlastní hodně nedokonale i špatně vykládá.

A zdá se, že člověk v sobě nese něco pro život nesmírně cenného. Láska k dětem, ochrana slabých, obětavost až životem placená, láska i úcta k lidstvu, odhodlaná za dobré přesvědčení krajně trpěti i se obětovati, to všechno znamená, že v člověku ctíme určitou hodnotu, nikdy cele definovanou, ale která se v rozhodujících chvílích věru nezdá otázkou žádného sporu.

A ještě musí být v životě něco nesmírně cenného: dosvědčuje to člověkova dávná a trvalá snaha po pravdě a kráse.

* * *

Komu jest bdíti nad mravností, nad ctnostmi? Zákonům? Státu? Ovšem že, komu jinému než *lidské společnosti* v nejlepším slova smyslu!

* * *

Ani teď ještě, po nějakých stotisících letech, neumí člověk vždycky státi vzpřímeně.

* * *

Pole, zahrady, sady neudržují se jenom pěstováním plodin, nýbrž také ničením plevele.

* * *

Zlo se v životě šíří špatnými příklady, tj. takovými, které se v mravně povrchním a velmi nejistém sociálním prostředí nestaly příklady výstražnými.

Jak nemá darebáctví být povzbuzující, lákati k následování, když se většinou dobře vyplácí?

* * *

Zvláštní, jak významných postavení se domohou, jak důležitými činiteli se mohou státi lidé, jejichž inteligence zůstala značně rudimentární, naprosto nesouvislá a zlomkovitá, a jejichž mravní cítění se vůbec nevyvinulo!

* * *

O sobě dobrá, ale na scestí zavedená touha davů po pravdě a spravedlnosti se obyčejně projevuje zuřivou energií honiti nevinného.

* * *

Silný jedinec: nedal se oslabiti žádným mravním citem!

* * *

Smysly nás klamou, vypovídajíce nám o světě, ale jak k nenasycení a k neodtržení krásně!

* * *

Lidé, z velké části, jsou světu prospěšní, ba jsou jeho ozdobou. Ale jsou zase i z té druhé části: jaká úleva pro tento svět, když z jeho počtu o ně ubude!

* * *

Tíha v duši. – I, nechť na ní lpí suché listí, sirost, hlína! Však duše není vznešeným, stínovitě pomyslným schématem; je to, byl to celý člověk, sirý a hlinitý!

* * *

Dějiny lidstva jsou plné velikých králů, národů, vznešených staveb, převzácných soch, obrazů, slov, a plné krve, sutin, popela a pohřbených člověčích bolestí.

V dějinách přírody je neméně dynamiky, jistě ale ne tolik tragična.

* * *

Chudák doznává celost života na chudobě; rozmařilý bohatec na ničem.

* * *

Těžká chudoba, ta nejtěžší chudoba smrdí; a jak by, probůh, neměla smrdět?

* * *

Pst, pozor, je třeba zvláštních ohledů: je to přece milionář!

* * *

Týti z lidské hlouposti není chytrost, nýbrž prostě darebáctví.

* * *

Zneužije-li se moderních propagačních prostředků – novin, rozhlasu, kina atd. – plánovitě, lze co nejdříve pěstovati hloupost, vychovávat si klientelu.

* * *

I v těch nejtěžších časech podávají nám příroda, chvíle, milost náhody, tolik líbezného a dobrého! Žel, že truchlivě opoutaná mysl není dost schopna volně se z toho těšiti.

* * *

Bere-li se, při politické demagogii, lidu víra v něco, v co z plna srdce věřil, nevzniká v něm proto ještě víra v něco, v co důvěřovati mu srdce naprosto nekázalo.

* * *

Politika je jedna z nejodpovědnějších a nejméně odpovědně provozovaných věcí na světě.

* * *

Vychovávají-li si vůdcové divoké straníky, kteří hnutí lavinovitě strhnou, snadno poroučí a řídí nakonec ta lavina.

* * *

Nelze si kulturu pořizovati, kupovati; je třeba ji sdílet, spolutvořiti.

* * *

Ach zajisté, je třeba věřiti v práci, v práci samostatnou, inteligentní, poctivou. Zde, v tomto, je možný, ba nutný všecken optimismus, zde je skutečný podklad k rozumnému a oprávněnému optimismu. – Vztahovati však blahý optimismus na všecken běh světa je povrchní, pošetilé, bláznovské.

* * *

Všiví mají vši, bulvární večerníky sprostoty, senzace, aféry.

* * *

Výsledkem duchovního boje v životě zůstává právě jen tento boj, boj bojovaný a nedobožovaný, ve kterém není ani naprosté porážky, ani celého vítězství. Kde je tu tedy jaké řešení, jaký zaručený recept na život? Není ho; není tu žádný takový půjčovni žebřík do nějakého nebe. Asi jen tento duchovní boj sám je smyslem našeho života. Tím smyslem, který usiluje o mravní řád, aby se život nestal naprostou anarchií a neodtrhl se zcela od všech mravních hodnot. Aspoň ty mají podržet v životě své pevné místo, aby zůstávaly stejně východiskem jako zas nejvyšším cílem všeho toho hledání a usilování. Na těch neviklejš; nejsou mřížemi toho vězení, které tě svírá!

* * *

Prožívati, jak se zatemňuje; jak se ztrácí vzdělání, spravedlivost a svoboda, jak kalné moci chtějí vykonávat soud – kdo jsi, nazvi se sám pravým jménem, v kom tato hanba nevzbouzí všechnu víru a lásku k tomu, co je čisté a dobré!

* * *

Škaredé, zlé dny, kdy by bylo lépe nežít. Hanobení, podlost, hovadství – ať jakkoliv – pamatuj, všechno to spadá jen na vrub demagogie, ne národa.

* * *

Romány? I ano, proč by ne? Ale vymýšlení není přemýšlení.

* * *

Egoismus národů není světější než egoismus jednotlivců. Národové se svým egoismem oddávají naprosto nezasloužené sebeoslavě.

* * *

Vlast je zranitelná; ano, to je! Strašně to cítíme. Ale věčná, věčná!

* * *

Zrazení, nabyli jsme náhle osudu, tragického života. Národ se stal osobou velikého dějinného dramatu. Odkázáni teď na vlastní sílu, na nahou, nejvnitřnější, nejvlastnější životní sílu, stačíme bytostně na to? Stačí to pojmuti a pro národ tvořivě uchopiti naše kultura, naše umění? Řekl bych, někde už vidno, že mohla by stačiti; ale nebude to pochopeno a uznáno a

vyzní to do vzduchoprázdna: Národ se příliš snadno stává jen publikem, a publikum chce se jen bavit.

* * *

Život není, nemůže být jedině štěstím, ačkoliv je velikým darem, a není ani strastí, ačkoliv bývá těžkým úkolem i břemenem. Je prostě obojím: velikým štěstím i velkou trampotou. Kdo se domnívá, že na to vyzraje, když si život v těchto jeho dvou stránkách fortelně zjednoduší, okrádá se o nejvlastnější smysl života. Získávat si iluzi štěstí tím, že se horečně uniká strasti, znamená držeti se jen na jeho mastně klouzavém povrchu a vlastně nežítí. Život není žádnou taktikou ani praktikou, nýbrž bojem; a teď prosím uznati, že vedle boje existenčního je nám uložen ještě ten větší: boj mravní!

* * *

Vůle žít musí být vůlí nesloužit zlu.

* * *

Proč by jen vůle, proč ne víc: mravnost žít!

* * *

Národ, jehož bytí je v nebezpečí, musí být schopen vyzbrojiti se také duchovně; zde jsou zákopy a pevnosti, které nemohou být žádnou artilerií zničeny.

* * *

Národní jednota. Ne ten, kdo z diktátů a zákazů, ale kdo z ušlechtilé lásky, spravedlnosti a svobody by dovedl ukouti jednotu, to teprve by byl vůdce!

* * *

Ne ctnosti, moci se nedostává malým národům k uhájení svobody.

* * *

Svoboda má být svobodou dobrému, ne zlému.

* * *

Dobro, *které by mělo být*, nemůže být jen předmětem touhy, nýbrž *mělo by rovnou být* předmětem díla a činu.

* * *

Listopad 1938. Cizí lidé nám zmenšili území hmotné, a teď nám sami naši ještě zmenšují naše území duchovní. Co jste, štváči, traviči, spekulanti bez svědomí, udělali z národa, z toho lidu Masarykova pohřbu, lidu Všesokolského sletu, lidu mobilizace? S jakými čistými silami, s jakou věrností a důvěrou jsme mohli jít do těžkých úkolů ztrýzněné republiky! S jakou otravou, s jakým vnitřním rozkladem se do toho nastávajícího krušného a nebezpečného života vchází! Žádný nepřítel světa nedopustil se tolika zlého jako vy, vyděrači běd, kteří jste tento národ tak strašlivě zkazili a zhanobili! Ne ztracená území, ale toto je národní katastrofa. Tato hrozná skvrna se nikdy nesmyje; paměť, která po vás zůstane, obsahuje jediné slovo: hanba.

* * *

Slabost západní Evropy: ani si dnes nemůže dovolit mít svědomí.

* * *

Všechno špatné, nemorální, čeho se národové – ať ze zpupnosti, ať z mravní nepevnosti či nízkosti – dopouštějí, kazí jejich národní bytost.

* * *

Malé, prchavé radosti, těžký trvajícím útlak, to je teď náš evropský život. Mezi tím obojím práce, kterou máme milovat a v kterou máme věřit, lopota, která by potřebovala tolik milosti a požehnání!

* * *

Naskytne-li se vyloženě příznivá situace, kdy člověk může směle být nestoudně nízký, necítí člověk žádných mravních rozpaků.

* * *

Příroda netvoří jedince, nezáleží jí na jedinci, příroda chce množství. A přece působí v živých věcech zvláštní úsilí individualizovat se; bytost se individualizuje ze své osobité energie na vlastní vrub i nebezpečství: individuum je jedinečné, proto neopakovatelné.

A tak trochu i umělecké dílo. Koncepce je sice v umělci, ale dílo chce žít nějak vlastním životem. Ukládá umělci v mnohém samo svůj zákon, chce své, pokouší se umělce vésti, mu poroučeti. Dílo nese v sobě samém nějaké své individuální síly, energii organickou a logickou, která v něm spolutvoří, naléhajíc na umělce, aby jí bylo vyhověno. Tvoří se tak do určité míry samo ve směru své samobytnosti, individualizuje se silně – právě ve stadiu zrodu a stávání se – z vlastního diktátu.

Tak nějak, spoluúčastňující se na díle a vývoji svým individualizačním úsilím, mohly věci tvořené přírodou snad i samy ze sebe něčím přispívati k bohatství a rozrůzněnosti kreace.

* * *

Primitivní člověk byl velmi sugestibilní k náboženskému třeštění, člověk moderní k politickému štvání.

* * *

Politika na účet svobody: Bytosti temnot, chtějící panovati nad světlem, co mohou přinášeti jiného než temnotu?

* * *

K čemu se nutiti do lacině optimistického názoru na věci života, kdy svět je v zlé krizi sociální a politické, kdy mnohému člověku i celým částem člověčenstva je v něm krušno žítí, a kdy není jisto, nepovede-li tento katastrofický pohyb do nížin ještě temnějších? – Je to svět tragický a věru ne snad jen dobře technicky upravené kolbiště zdatnosti a osobního úspěchu pro každého, komu právě jen tohle – a už nic více nad to – na celém životě stačí.

Uživiti se, toť příkaz bezsporný; méně bezsporné je v jakém světě, k čemu a jak.

* * *

Jsou tu kompletní ideologie, celé politické režimy a k tomu pak i těžké sociální problémy, kterým se stále uhýbá, co dnešního člověka silně zpřimitivňuje a znehodnocuje, sráží dolů a zpět.

* * *

Moderní primitiv se domnívá pořádati svět, dopouští-li se na lidech sobě podobných nebo i vyvinutějších hrubého násilí.

* * *

Nízký, nemravný a špatný stav Evropy dneška je velikou pohromou, to zajisté, ale je to konečně zase půda pro příchod velikých lidí: revolucionářů, reformátorů a vůdců zítřka.

* * *

Zvířata žijí jen v přítomnosti, neznají dnešků a včerejšků; to duch propůjčuje věcem věčností smysl.

* * *

Obrněným útokům zla nečeliti křesťanskou láskou, ale křesťanskou tvrdostí.

* * *

Neagresivní povaha dobra je jeho slabostí. Agresivní je zlo, špatnost, nespravedlivost, ba i hloupost; uplatňují se touto agresivností, získávají si jejím hrubým tlakem úspěchů i převahy. Nemůže-li dobro býti ofenzivní, má býti ve svých zásadách spravedlivosti a mravní čistoty aspoň přísné, obecně přísné, příkazně pevné, žádající odpovědnost a neodpovědnost trestající.

* * *

Sociální rigorismus a mravní cit: právě co tomuto světu nejvíce schází.

* * *

Běda v politice i v kultuře všemu lepšímu, když triumfuje zlá průměrnost.

* * *

Svět chce být klamán; a mnoho lidí nechce nic jiného než svět klamati.

* * *

Tvrdý život je pořád ještě životem; tvrdý život spojený s útlakem už cele životem není: lidská bytost doplňuje pak v tomto zkomoleném životě nenávistí to, oč v něm jest útlakem připravena.

* * *

Demokracie ve psí. Štvaní, obviňování, pronásledování lidí „bývalého režimu“. Pěkná práce pro národní morálku. Oportunistické povahy mezi staršími i mezi mládeží mohou si z toho vyvodit praktické životní vodítko: pozor! Za žádnou ideu se neobětovat, žádné myšlenky nebýt obětován!

* * *

Život není k zábavě. K trýzni, okouzlení, úžasu ano.

* * *

Opravdový umělec má být vždycky schopen ukládat si úlohy sám.

* * *

Dnešek věru není životem v měkké a širé sluneční záplavě. Světla šlehající tmou, zápasící s temnotami, jsou dramatická, charakteru heroického, světla čistá a statečná, osvoboditelská!

* * *

Rada, ve které se roztahují významní hlupáci a opatrní darebáci, vyčerpává se hlavně jen vnitřním jednáním; a činu nemnoho.

* * *

Nejnešťastnější lidé: kteří se sami v sobě nudí.

* * *

– někdy můžeš v sobě pocítit život, ne život tvůj osobní, vázaný k tvému pomíjivému obrysu, ne život, který je produktem hmoty a jejích sil, ale život, který je svým vlastním principem, samostatnou silou, jež do hmoty jen vstupuje a zase ji opouští – ten divuplný proud, který vychází záhadno odkud a jde neznámo kam. Tu už pak nejsi omezenou lidskou jednotkou osobního údělu a osudu – ano, ale čím?

* * *

V tomto světě je mnoho co odstraňovati, mnoho co přičiňovati: tak hned už a stále ještě v základních lidských právech.

* * *

Ve válce nejsou ohroženy jen ženy a děti, nýbrž také práce a svoboda. To všechno musí být mírumilovným národem bráněno.

* * *

Otrokářství, obchod s lidmi, nebylo v Evropě ještě tak docela zrušeno. Doposud z něho něco zbývá v mezinárodní diplomacii a jejích dohodách.

* * *

Lidé, kteří spatřují veškerý smysl života jedině v tom, míti se v životě dobře, nedělají nijak dobře životu.

* * *

Umění, skutečné umění, je většině dnešních lidí něčím docela cizím a nepochopitelným; ale duch také.

* * *

To intelektuálové prý komplikují poměry; nemravní a brutální kořistníci prý ne. V intelektuálech je zmatek, v mužích praktického života prý jasno. Ach, jakpak by intelektuálové neměli být nad takovýmto jasnem zmateni?!

* * *

Satira a karikatura, nad kterou mezi mračny, tam nahoře, neprobleskují hvězdy vysokého idealismu, není než pouhou jízlivostí, pouhým šklebem.

* * *

Civilizace a kultura – dvě věci, které evropský člověk podle potřeby co nejnáze pro sebe reklamuje, podle potřeby co nejnáze zase odkládá. Ve jménu kultury a civilizace cítí se silnější národ povolán dělati u toho slabšího pořádek, děláje tento pořádek vůbec bez jakékoliv kultury a civilizace – můžeme-li za kulturu a civilizaci považovati také snad i úctu k životu a právu toho druhého.

* * *

Svět roztříděný na velmocenské zájmy a rozparcelovaný velmocenskými zájmy ovšem nemůže býti než předmětem intrik, čachrů a konečně i válek.

* * *

Svět jako všechno – a nic? –

* * *

Je pravda, že umělci bývají velkými egoisty a nenávistníky: jednak chleba, jednak sláva. – Podobně i v politice.

* * *

Nepřátelství, nenávisť je asi přirozenou potřebou lidské kreatury; z toho elementární roztřídění spolubližných na tři druhy: na lidi prospěšné, lhostejné, nebezpečné. A dále pak ještě a hlavně na lidi, kterých je se co bátí, a na ty druhé, na které si možno troufati.

Boj o život: vydávajíc se na lov, jde šelma stejně za útokem jako za obranou.

* * *

Pocity marnosti života, opuštěnosti – nepodvracejí-li duši, nejsou životu podstatně nepřátelské; zmenšují-li životní pýchu, neubírají na oddanosti.

* * *

Milovati mír musí znamenat milovati také jeho obranu. Mír nesmí být pohodlím; statečností. Mír, skutečný mír, se nevykupuje; drží se.

* * *

Jak vzdálenou, cizí věcí je Evropě utrpení někoho druhého! Ne snad z tvrdosti, ale z rozbředlosti srdce.

* * *

Veliké věci a velicí lidé bývají v nenávisti; nízkost nedovede překlenouti vzdálenost mezi sebou a velikostí než záštím; přibližuje ji svému dosahu nadávkami; hle, velikost není výše, než kam ohava stačí doplivnout!

* * *

Zda bys nezabloudil, docela se neztratil tady v životě, kdybys nemiloval, neošklivil si?

* * *

Ani lhostejný, ani povznesený, upřímně trpím, osobně i neosobně trpím, trápím se za sebe i za jiné.

* * *

Práce není vším v životě, je jen jeho částí; tím hlavním přece jen je život sám, život ve své práci – Což nechce být věru žádnou výzvou k lenosti.

* * *

Zloduchů není mnoho; přísluhovačů množství.

* * *

Proč odporovati zlu, když je v přesile a zápas se jeví předem ztracený? – Abychom měli mravní právo odporovati zlému zas a zas!

* * *

Ovzduší Evropy. Nejvíce chutnají životy lidí slzami, které nebyly vyplakány, jsou cítit ranami, které nebyly zhojeny, čpějí zavržením, kterému se nedostalo jasnějšího světla.

* * *

Jedním z nejvýznačnějších výmyslů Evropy XX. století, míněným smrtelně vážně a nikoli snad jen pro šprým, je *uniforma strany*.

* * *

Každý z nás třímá svou bytost poněkud velikášsky a udržuje ji poněkud malicherně.

* * *

– ten letný vánek, starší a věčnější než ty – Nestaví-li se násilnosti hráz, kácí ploty a statky.

* * *

Verše, dobré verše, jsou pravda; romány neobsahují tolik věrohodnosti.

* * *

Respektovati sílu jak tvrdá skutečnost káže!? – Ale naučte se přece rozlišovati síly čisté a nečisté!

* * *

Trpí-li národ, jednoho každého musí bolet, kdo jez jeho těla. A sbírá-li národ sílu, tu z každého z nás; a slábne-li? – zase na nás a v nás.

* * *

Mnozí z vás jsou lepšími, hodnotnějšími lidmi než všelící jiní, kteří měli jen více štěstí.

* * *

Budiž konstatováno: mnoho zlého v těchto časech vzešlo z toho, že vůdcové Evropy příliš mluvili o problémech a koncepcích. Aplikující na problémy své koncepce, přiváděli na svět problémy nové, ještě horší.

* * *

Padoušství, je-li dostatečně okázalé, nabývá v tomto světě snadně znaků síly.

* * *

Lidská bytost asi už není schopna neomezeného vývoje a zdokonalení. Co modernímu lidstvu přibylo na šíři, ubylo mu na hloubce. Ale i tak je člověk nesmírně cenný pro všechno dobré a krásné, co – a není toho málo – kdy na tomto světě vykonal.

* * *

Chcete-li tak snažně národní umění, nestavte je tak mermomocí na pouhém sensualismu. Smyslovost je vlastností obecně člověčí, kde národní složky jsou bytostné, spočívají v duchu. Pořád jako bychom my Češi byli bůhvíjakými hédoniky, protože máme slovanskou zálibu v barvě; zatím jsme národem z většiny tragickým, velmi milujícím krásy světa a tiše bolestným – „Česká krajina“ nemůže býti jediné pastvou očí a už nic víc; je třeba, aby byla v něčem také krajinou naší duše.

Duše ustavuje se celkem z týchž složek jako osobnost: paměti, intelektu, vůle, ne však směrem života praktického, aby se k životu vyzbrojila, nýbrž směrem života vesmírného, aby se do něho vpojila.

* * *

Je určité úsilí o samoorganizaci v uměleckém díle – hledíme třeba antiku, gotické katedrály. Spolupůsobily tu patrně dvě tvořivé složky: umělec, který se svým dílem definuje, a dílo, které má určitou snahu definovat se samo; umělec je mu nejen prostředníkem, nýbrž v něčem vlastně i materiálem. Tak je umělecké dílo příkladem složitého a přece přirozeného vznikání a je takto v něčem duchovou obdobou přírodního tvoření.

* * *

Všechno, co může *býti*, je v řádu a možnostech vesmíru. Jestli svět jest dělán z toho jediného, co *jest* (nic jiného než co jest, přece není), všechno co jest, je z látky a v látce vesmíru; co by to pak byla ta látka vesmíru? Asi že by pak tou skutečnou a prazákladní látkou vesmíru byla sama neexistence nicoty; to, že prázdné nic vůbec nemohlo, nemůže býti; nebytí není prostě dáno, nicota jest nemožná, není pro ni prostě možnosti, času ani místa. Nicota, jsouc nicotou, neobsahovala by v sobě ani věčnost ani nekonečnost, tím méně pak prostor a čas, protože už věčnost a nekonečnost jsou činným stavem. Vesmír nikdy nemohl býti žádnou způsobou prázdnoty, žádným propastným nic; byl by od celé své podstaty činností, v které obsaženo všechno, co jest jsoucnem. Nebylo by třeba vzpruhy, náhlého kategorického momentu pro vznik hmoty i života; nenicota musí být od zásady činná, jinak by nemohla býti nenicotou; musí se manifestovati, udržovati, zhušťovati, rozpínati, tvarovati se, obsahovati v sobě a nésti pohyb sama v sobě a ze sebe. Odkud však že by se vzala tato její látka, odkud by se utvořila hmota? Odnikud, když by to byla sama látka vesmíru, sama jeho povaha a bytnost, v níž od základu obsažena možnost dění, všech podob. A jestli vesmír není jen velikým strojem (jak se zdá z naší lidské perspektivy), nevychází z mechanických zákonů, nýbrž ustavuje je, uskutečňuje je sám, sám vytváří a určuje jejich platnost. Tu kdybychom mohli oddělití nejmenší myslitelnou částici této látky (mezery, vzdálenosti mezi seskupenými částicemi hmoty zajisté nejsou mrtvě bezobsažnou prázdnotou), i v takové nejmenší částici vztahoval by se, předpokládal, byl by podmíněn celý vesmír, už ta sama by ho celý na sobě musela nésti.

Jestli tomu bylo i nějak takto, i pak by náboženství bylo stále ještě značně přirozeným, logickým a pochopitelným výkladem stvoření.

* * *

Člověkův osud ovšem není naveskrz podmíněn vnější souhrou věcí. Je podstatně v jeho nejvlastnější bytosti, jí určován, z ní zrozen, je uložen v jejích základních vztazích k tomu

vnějšímu světu, jak jedná, jak myslí – ba je i v jeho bolesti a protestu proti tomu osobnímu osudu. Bývá v člověku rozpor mezi jeho vnitřním a vnějším osudem –

* * *

Dociluje se veliké jednoty světa, jsi nutkán směrem k mravnějšímu jednání.

* * *

Životní optimismus, opřený o práci a úspěch z ní plynoucí, je zajisté velmi rozumnou věcí, mnohem rozumnější než ten opřený o rozkoš a štěstí. – Méně rozumný, ale ještě bezpečnější je životní optimismus zakládající v čistém nitru.

* * *

I obři i trpaslíci jsou vlastně velice logickými a přirozenými lidskými výmysly. Obři, kteří jsou hrubá síla, jež všechny překážky před sebou kácí a přemáhá; trpaslíci, skřítkové, tak drobní a skrytí, že lehce vnikají mezi věci těžko postřehnutelné, utajené a dovedou odkrývat i spravovat skryté poklady.

* * *

Velikou pýchou moderního člověka je hmotný pokrok. Moderní člověk, vytvářeje chemické sloučeniny a komplikované stroje, cítí se na vrcholném rozvinu lidských mohutností a dívá se z této své výše s určitým politováním hluboko dolů na člověka dávnějšího, který chemické sloučeniny ani stroje dělati ještě nedovedl. Byl opravdu menší ten člověk, který tvořil až tam dole u nejhlubších kořenů vzdělanosti? Ten, který tvořil řeč, první počátky, základy myšlení, básnictví, práva?

* * *

Proč plniti mravní požadavky? Vyplývají především ze závaznosti, z povinnosti k celku, z pospolitosti, která usnadňuje náš život. Není poslušen mravních příkazů ten, kdo jich poslušen býti nedovede, kdo se kdy tím přímo definuje jako lidské společnosti škodlivý.

Nu a záleží tolik na lidské společnosti? Nepochybně. Není a nemůže býti žádné lidské bytosti něčím vzdáleným a cizím, s čím by bylo jakkoliv možno vyloučiti všechnu spojitost. Už samo *já* a *ty* ukládá vztahy a tvoří společnost; co potom lidí deset, tisíce, miliony!

* * *

Nejsem pozorovatel; jsem účastník.

* * *

Je-li pravda, právo a spravedlnost na pochodu, pak teprve a skutečně jest štěstím žítí.

* * *

Tvořit umělecky nelze od vrcholků; jedině možno od kořenů. Nestačí studovati u mistrů, jak to dělali, odpozorovávatí vysoká tajemství řemesla a to se pachtit převéstí do moderního díla. Podstatnější je, odkud k tomu docházeli. Rozhodující jsou ty spodní, ty nejspodnější příčiny, ty samotné kořeny tvorby; jen od nich vede celá cesta. Jinak bychom zůstali jen u techniky, u valně bezpodstatné dovednosti jen na oko, jak o tom dostatečně svědčí většina akademické produkce XIX. století.

* * *

V jedincích i v množství je určitý ferment; člověk v sobě nese kvas lidství. Odtud přicházejí občasná hnutí k aktům vyšší mravnosti.

* * *

Mínění, že obchod a politika mají jinou, tu svou, morálku, než jiné věci života, stálo svět už hodně peněz i politiky.

* * *

Svět je ve skutečnosti jiný, mnohem a mnohem větší a lepší, než jakým ho dělají hlupáci a darebáci, pýcha a bída.

* * *

Když se tomu říká „držeti se skutečností“, bývá v běhu obyčejně nějaký náramně nemravný podvod.

* * *

Dokonalá lidská společnost žádá od svých členů:

práci
úctu k zákonům
uvědomělou občanskou kázeň

a zaručuje jim:

chléb
ochranu
svobodu

* * *

Bezcílné davy, intelektu anarchické, rození služebníci bez moci a činu – to byl a je stav Evropy připravený pro každou ideologii, pro každé vůdcovství, které této beztvaré mase je schopno dáti jakýkoliv souřadný obsah a směr.

* * *

Čím, jakou myšlenkou, jakým pocitem tento svět posledních dvaceti let žil? Plnila ho povrchnost, blažilo jalové životní požitkářství, strašila v něm prázdnota. Vznikají nesnáze z roztržité, neutříbené lidské početnosti; svět, který se nedovede cítit velikou jednotou, nemůže být než jediným velikým svárem, z něhož si ovšem odnáší své jen ten silnější.

Vadou demokracie je, že sdružuje vlastně jen nějakou pomyslnou, neexistující demokracii; zatím jsou to nakupené a srážející se nejrůznější nerovnoměrné sociální síly a zájmy, které se cele vyčerpávají vnitřním zápolemím a nemohou se takto ovšem obrátit náležitě jednotným a činným směrem.

* * *

Podporovat lumpa proto, že je někomu nepříjemný, není snad jen politickou chytrostí, nýbrž přímou spoluvinou.

* * *

Co to moderní člověk v sobě má tak bodavě zahuštěného, jaký osten, jakou úzkost, duševní neduh, že se pořád tak potřebuje rozptylovat? Snad je to nejasný strach, aby vnitřní prázdnota se nestala zoufalstvím, co ho pohání, aby tékal ze zábavy do zábavy, z jedné senzací do

druhé; snad je to nějaký duševní nomádismus – ach, jistě, vždyť je to člověk bez duchového domova!

Člověk v podstatě nenaplněný, bezcílný, nešťastný, nemá v sobě ovšem nic, čím by se mohl stát člověkem vyšší jednoty.

* * *

Moudrá mírnost a statečná síla – dvě věci, na kterých by mohl nejbezpečněji obstát svět. Zatím je jeho dnešní stav jakýmsi zápolením v bahně.

* * *

Právo „má být prosté a důstojné“; není takového práva v dnešní evropské politice!

* * *

Běh a starosti tohoto světa – to vše nemůže být trvale spravováno boháči. Není možno, aby se všechno ustavičně točilo kolem politiky nabývání rent a uchování majetku, něčeho tak nepevného a nestálého, co nelze bez újmy přenášeti z krize do krize, přes otřesy a pohyby, kterým tato politika, dělej co dělej, přece jen nemůže zabrániti. – Jediné pevné hodnoty, o které by v politice poctivě mohlo jít, jsou práce a spravedlivost.

* * *

Život je bojem o existenci, to jistě, ale je tu také – pro člověka – boj o duši.

* * *

Víte-li vy tam, na té druhé slunečnější straně, že je nám bez viny žítí životem zhanobeným?

* * *

Co je z práva a spravedlnosti, když mohou býti co nejrůzněji, k nejrůznějšímu prospěchu, naprosto nesouhlasně vykládány? Z nacionalismů mají potom větší právo ty, které zrovna mají větší šance a které jsou hmotně silnější.

* * *

U většiny lidí není spontánní a příkazné snahy postavit se na stranu ohrožené pravdy. Vždycky se čeká, až jak to s tou napadenou pravdou dopadne. – Zdá-li se pravda podléhati, nastává-li na čas bezvládní pravdy, poskytuje to ledaskterým čiperům úlevu.

Pohnuté situace, požáry, katastrofy, nepokoje politické ukazují, jak snadno dochází k ničení v dramatických momentech politických i k ničení kulturnímu.

* * *

Člověk je velmi vzácně bytostí harmonickou, častěji zkomolenou a zvrhnutou, nejčastěji opoutanou, a vůbec tragickou.

* * *

Kultura náleží kultuře a nesmí tedy nikdy náležeti politické demagogii.

* * *

Jsou vítězství, která jsou hanbou.

* * *

Může-li nás co plnit úctou, nadšením, vrcholným optimismem, pak tedy člověková ušlechtilost, důstojnost, jeho vysoká hodnota, kdekoliv se s ní setkáme?

* * *

V katastrofální krizi evropského podzimu 1938 mohli jsme potkat Angličany, kteří se styděli, že jsou Angličany, Francouze, kteří se za to styděli, že jsou Francouzi; a po tom, co u nás porůznu následovalo po národní pohromě, i Čechy, stydící se za to, že jsou Čechy; nestyděli se jen vítězové, ačkoliv jsou dějinné případy, kdy nejen „běda přemoženým“, ale *hanba vítězům!*

* * *

Lidstvo, nemá-li jeho život býti jen nesmyslnou tlačenicí v tmách, musí na své cestě do dějin nésti před sebou světlo. Ne snad jen světlo rozumu: světlo mravnosti; sem mají vztahovati svou příslušnost ovšem i všechny vědy a umění.

* * *

Co je, co zbylo z veškerého zlatého bohatství, z drahocenností, které conquistadoři naloupili v Starém Peru a Mexiku? Všechny statky, které byly vyvezeny ze Staré Ameriky, jsou vniveč a v prach; jediné dvě hodnoty přetrvaly a staly se skutečnými statky evropského lidstva: brambory a kukuřice.

* * *

Vzhledem k tomu, co úsilí to stojí, nakupiti veliké majetky, je nestálost velikých majetků úkazem, který by věru zasluhoval úvahy. Kde jsou, kde a jak se vytratily statky dávných boháčů, kam se rozplynula bohatství, rozkutálely zlaté peníze milionářů a miliardářů starého Babylonu, Kartága, Alexandrie, Atén, Říma?

* * *

Umění, skutečné umění, umění kultur, lidové umění, nezdobí; *zvýrazňuje*. Není třeba viděti dekorativní elementy i tam, kde jde o živel struktivní.

* * *

Podstatný rozdíl: utopiti se v detailu, nebo pojmouti všechno, každý detail a zachovati při tom velikost, velkorysost.

Z výtvarných úkolů jeden velmi podstatný: vzbuditi představu, ba úchvat velikosti nevymezené – nemateriální, neměřické.

* * *

Vina za zlo, působící mezi lidmi, není v bozích, není v přírodě, je v lidech. Je v nás, mezi námi, z nás.

* * *

Zotročující a při tom dynamické ideologie jsou věru jakýmsi dobrodiním i pohodlím pro množství lidí, kteří by, ponecháni jen sami sobě, zůstali pouze člověčími plevami.

* * *

Ne, nestřežím se, nestydím se žalovati, sténati, proklínati. Na to jsem člověkem, jedním z mnohých. Mám toho právo, toho povinnost.

* * *

Býti člověkem není funkcí, i když to vyžaduje ustavičného činu; je to osobní i neosobní osud, co samo o sobě podstatně určuje náš úděl, naši životní historii, a na co můžeme vykonávat jen částečný vliv; je to vzpírání se i podléhání, tedy boj, vpravdě boj.

* * *

Zajisté, bojím se o sebe, cítě veškerou úzkost světa.

* * *

Cynismus není vztahem k otázce, problému, věci; je naopak odpoutáním od vztahu. Ale podobně i tzv. „věcný, nestranný, rozumový, spravedlivý“ vztah nebývá vlastně ničím víc než nedostatkem skutečného vztahu.

Už jsem dosti žil, abych poznal život; dosti abych zvážil život: je to veliká, těžká, sladká i krutá věc. Ale pro tohle by nebylo třeba tak mermomocí, tak úpěnlivě žít. Ale život tím, že do nás od zárodku vstupuje, že v nás pobývá, dává nám možnost býti člověkem, býti sebou samými; je to jeho zvláštní dar pro nás a jedinečná příležitost. Kdyby ale tato možnost býti sám sebou nenesla v sobě mravní příčinu, byl dar života v tobě vymrhán.

* * *

Spíše příznivým svědectvím pro člověka, ne pro svět, je, kolikrát už křesťanští lidé očekávali blízký konec světa a příchod božího království!

* * *

Laciný optimismus je škodlivý, protože snižuje skutečné hodnoty všeho, čeho se příliš pohodlně dotýká a zmocňuje: života, kultury, mravnosti sociální. Všechno to, domnívá se, je mu za trochu jeho domýšlivého a hlupáckého úsměvu dokořán otevřeno. Neboť nemylme se – takový optimismus není prostota! Jsem přesvědčen, že je svou povrchní samospasitelností nakonec nebezpečný i tomu, kdo ho pěstuje. – Nad takovýmto optimismem není věru žádného důvodu k optimismu!

* * *

Kupčí se penězi, zbraněmi, niklem, koprou, naftou, opiem, bavlnou – kupčí se i národy.

Povážím-li, že nějaký lord tam někde daleko, o němž nic nevím, je utrpením mým a kolem mne lépe ukojen a zajištěn ve svých finančních interesech, bouří se ve mně lidská důstojnost – a lidový hněv – a msta!

* * *

Netrpíš-li sám, trpí-li jiní stejně vedle tebe, křič, vzpírej se, bojuj, učiň bouří!

* * *

Nejohavnější věcí v pohnutých časech je četba starých novin. Co bylo před třemi týdny zprávou, je dnes do nebe volajícím nesmyslem, co bylo tvrzením, je dnes trapností, co bylo stanoviskem, je vystřídáno opaky, co bylo uctíváno je vláčeno blátem. Není výraznějšího obrazu lidské nestálosti, nevědomosti, pošetilosti, bezcharakternosti i podlosti, než bývají právě noviny.

* * *

Sobecké přání. V zájmu své citovosti, plachosti, neúčinnosti přál bych si rozumnějšího světa.

* * *

Smrt je každého.

Příliš daleko odchází nám maloduchým tvorům ten, kdo smrtí splývá do vesmíru.

Mnoho žalu je z toho, že bezradni, bezmocni v lásce a úzkosti nemůžeme smrt pochopiti.

Mrtvé tělo je jen skořápka.

* * *

Něco nedobrého v člověku vadí, aby jeho duše, která nejspíše bývá domovem v smutku, byla stejně tak domovem v radosti a v činu.

* * *

Podstupovati rány: nejprve omráčen, pak cítíš, že člověk je k zakoušení ran povolán.

* * *

Sedím sám se svým zármutkem. Toužiti za ztraceným z marné, bezmocné lásky, z *lásky k životu a světu* – to je zármutek.

* * *

Nemám dosti slov úctyplného zdrcení pro církve, která pochovávají mrtvého, svými obřady hodnotí a oslavuje člověka, odevzdávající jeho duši milosrdenství božímu, věčnému životu.

* * *

Život, skutečný život, jest to, co zbývá a vítězí ještě nad nejtěžšími zármutky.

* * *

V přírodě není služebnictví, avšak mnoho vzájemného užitku.

* * *

Nízké pojetí života, kterým se vyznačuje většina nynějšího evropského lidstva – ta mravní omrzlost sdružená s hmotným optimismem – to všechno vzniklo jen z příliš primitivní, pohodlné představy, že pokrok je mechanický, že všechno jde pěkně samo od sebe kupředu a že vedle materiální vůle k pokroku není k tomu už třeba žádné etické vůle ani etických ideálů. – Bez mravního vztahu k životu, bez etické vůle, bez kultury kráčí se tedy kupředu a dolů. K nevzdělanosti, k mravnímu rozrušení, k naprosté povrchnosti a primitivnosti uprostřed vysoké techniky.

* * *

Nestačí ve svých konstatováních míti jen pravdu; musí z ní vycházeti ještě také víra a naděje.

* * *

Tzv. kladný vztah k životu, neprovázený myšlením, vysunutý mimo mravní myšlení, nenesený vůbec žádnou mravní energií, je v podstatě produktem naprosté neúcty k životu.

* * *

Štěstí? – Nelze ho dosáhnouti, nejsou-li dány aspoň nějaké jeho (třeba i jen domnělé) podmínky!

* * *

Přeje-li tomu zmatek, nejistota, nedostatek širšího mravního vědomí, za nejryzejší, nejohnivější vlastence chtějí býti považováni chlapi nejšpinavější a nejpoctářštější, právě darebáci, kteří vlasti nejvíce škodí.

* * *

Má-li dnešní člověk voliti mezi mravní silou a nízkostí, volívá spíše mravní slabost.

* * *

„*Chybovati jest lidské*“. – Dobře, ale proč jste chyboval s takovou zpupností, s takovou brutalitou? – „Byl jsem toho přesvědčení, že to, o čem dnes vím, že bylo omylem, je pravdou.“ – Tak proč jste nebyl schopen lépe rozpoznati pravdu? – „Protože chybovati jest lidské.“ Atd., atd. A přece: proč tedy tak náruživě, s takovou zpupností a brutalitou?

* * *

O nepevnosti lidských vztahů svědčí, pro jaké malé, pro jak nicotné příčiny se někdy přátelstva rozcházejí!

* * *

Budou se snad někdy lidé roditi jako státní majetek a už nic víc?

* * *

V těžkých, katastrofických časech projevuje se u některých lidí zvláštní potřeba jidášství.

Lidé bývají někdy velmi ochotni se ponížiti, aby mohli ponižovati jiné.

* * *

O malé poptávce po pravdě, o její nepevné situaci ve světě svědčí, jak často lidé lžou ani vlastně lháti nemíníce.

* * *

Nic není, k ničemu není, ničemu nerozumí – dali ho tedy do kulturního výboru.

* * *

Je pravda, že lidské bytosti podle svých základních druhů opravdu by velmi zasluhovaly pekla, očistce, nebe.

Toto lidstvo, které mělo svého Homéra, Jana na Patmu, Shakespeara, Rembrandta, Goyu, Beethovena, není věru pouhou červí hemženicí.

* * *

Vážná, ba zlá věc: co každá pohnutá situace, každé vzkypělé hnutí politické nebo politicky-náboženské přitáhne, rozvášní a vynese na povrch lidí zvrhlých!

* * *

Ujařmení jest, když nelze národní a sociální bolesti a naděje vysloviti; *když nelze věci jmenovati pravým jménem.*

* * *

Kdo nesoudí i nemiluje poctivě sebe, nemůže poctivě souditi i milovati svého bližního.

* * *

Nevidím podstatnou nápravu ničeho v aktualizující beletrii; snad by mohla lepším věcem sloužiti jedině slova velice vážná, obracející se téměř osobně k jednomu každému čtenáři. Asi však, jako u docela malých dětí, nevede cesta k pozornosti než zábavou.

* * *

Lidé jsou raději chytráctí než mravní.

* * *

Je v tom přece jen značný rozdíl – mezi velikými národy, kteří pracují jen na svém blahobytu, a těmi malými, kterým je stále znovu a znovu pracovati na nejvlastnějším holém bytí.

* * *

Optimismus sice usnadňuje život, ale neřeší ho. Život se nedá ošiditi poněkud povrchním úsměvem optimismu založeného jen na civilizačním a technickém prospěchu a pokroku; přes určité meze v něm žádná podnikavost nepostoupí.

* * *

Život bývá často velmi těžký; vždy ho však usnadňuje mládí, láska k ženě a k potomstvu, práce konaná s láskou a zájmem.

* * *

Svět je, jak se kde v lidském činu udá: blázinec, peleš lotrovská, galej, otevřená nebesa.

* * *

Život ovšem naplňuje každého tvora svou energií; od lidské bytosti požaduje pak zvláště trpnost a statečnost – *totiž ctnost trpnosti a ctnost statečnosti*.

* * *

Téměř naveskrz šťastný může být člověk, který na získané vzdělanosti je schopen vybudovati harmonicky svou osobnost: jehož vědění se nutně a rádo obrací mravním směrem.

* * *

Žiji, jdu cestou všech živých, všech mrtvých...

* * *

Asi je život ještě něco více než štěstí – jinak bychom na něm tak úpěnlivě nelpěli.

* * *

Občan neschopný vojenských ctností není dobrým občanem, voják neschopný ctností občanských je nedobrým vojákem.

* * *

Podá-li se lidskému nevkusu prst, chytne hned celou ruku.

* * *

Okolnost, že mnohým, obzvláště dobře situovaným lidem není třeba ani inteligence, ani charakteru, určitě není dobrým svědectvím pro tento svět.

* * *

Vysvětlení je prosté: staví se proti rozumu, pravdě, spravedlnosti ten, kdo je pociťuje jako svému prospěchu nebezpečné.

* * *

Člověče, pamatuj, že jiní tě tak nemilují jako ty sama sebe.

* * *

Těžké události, těžké poměry, těžká nebezpečí těžké svody – těžké útoky na lidský charakter!

* * *

Prochází námi přemíra života; držíme ho v sobě (oddaně a tvořivě) jen malý, tuze maličký zlomek.

* * *

Malý národ, který nemá odvalu v lepší víře trpěti, může se stát zbytečným národem. Vzdává se této statečnosti, vzdává se třeba už poslední možnosti života.

* * *

Vyhýbat se utrpení je rozumné, chytré, někdy také velmi zbabělé; ba někdy se to skoro rovná sebevraždě.

* * *

Teskno, hořko – ale věrně.

I když trpím, ještě věřím, doufám: žiji!

* * *

Co bude se mnou, přijdou-li bědy? *Ale co bude se všemi?*

* * *

Lidskost, svoboda, spravedlnost, právo smýkány do bláta? Dobře, zvednou se jednou až odtud, až docela zespoda. Snad tomu lidé lépe porozumějí, lépe se poučí, zvedne-li se veliký křik lidskosti, svobody, práva a spravedlnosti až z té nejhlubší hloubi, až z prachu země, ze sama jejího dna!

* * *

Běda s národem, když podá hloupým a násilným lidem příležitost, aby se cítili povoláni svou násilností ho vésti a svou hloupostí ho spasiti.

* * *

Národové, kteří se ustavičně, při nejnepočestnějších příležitostech, vypínají svou kulturou, nemají opravdové kultury.

* * *

Dnes a v Evropě! Lidé se jakž takž vpraví do každého režimu, který jim dá jíst a pít. Z ideologií jsou nejvíce vítány ty, které zájemce opravňují k surovosti.

* * *

Mravní principy mají býti tak prosté, jako má být prostý mravní cit. Mravní odpovědnost má být zásadní, závazná, neporušitelná. Kde nelze v tomto světě povzbuzovati a vychovávat k dobrotě, možno, ne! nutno stále ještě co nejpříměji brániti zlu, odpírati mu veškerou příležitost. Špatnost může triumfovati jen na podvrácených mravních základech.

* * *

Trh života většinou sestává z lidí, kteří nedovedou postřehnouti svou nezávažnost.

* * *

Člověk, který nad sebou, nad svými věcmi, nedovede, aspoň občas, doznávati pocity marnosti, je bytost náramně pyšná nebo velice nicotná.

* * *

Pro duši těžce zkrúšenou, napínanou toužením a čekáním lepšího, krásné věci, krásná divadla a zážitky spíše než skutečností jsou jen připomínkou, podobenstvím, symbolem...

* * *

Přispěti slabému – prostá samozřejmost; skutečným úkolem je však pomáhat všem utlačovaným.

* * *

Úcta k člověku, láska k bližnímu má být konstruktivní silou a nikterak filantropickou slabostí.

* * *

Demokracie, není-li kázní, se zborčí a rozplyne. Svoboda mezi lidmi není k tomu, aby atomizovala, nýbrž spojovala. Vztah od jedince k jedinci není naprosto ještě sociálním živlem; sociální pokrok může pracovat jen s počtem, mnohostí, celkem.

* * *

Politika obchodníků nemůže být než obchodnictvím.

* * *

Dnes je více než kdy patrné, že v potřeštěných časech rozum a slušnost jsou považovány za něco nebezpečně podvratného.

* * *

Státní propagandy v těchto časech jsou právě tou pravou školou pro takové životní snaživce, kteří si co nejvíce slibují od nevážení pravdy a odložení všeho studu (zdravého opovržení k pravdě a tomu odpovídající dávka nestoudnosti).

* * *

Oč méně úcty k životu, o to víc životní energie. A navrch k tomu: optimismus a mladí vpřed!

* * *

„Nezatížený minulostí.“ – Ale také ne ctí a svědomím.

* * *

Politikové a ministři měli by se zdržovatí programového řečnění o kultuře; většinou tím jen programově dosvědčují, že žádné kultury neznají a nemají.

* * *

V tomhle má materialistní optimismus své meze: že přece nejde o to vytáhnouti svět z bídy hmotné, nýbrž právě duchovní.

Tzv. životní optimismus, pokud je povahy nesociální, je jen lepším jménem pro špatnou věc.

* * *

Jasná a spravedlivá myšlenka vydá za deset mezipartajních a diplomatických jednání.

* * *

Ba jistě, začít u sebe sama – ale jenom u sebe sama neskončit!

* * *

Průvrženci tvrdě autoritativních ideologií stávají se snadno jejich pamfletáři: tak míní jeden univerzitní vychovatel, že humanita a lidskost jsou něco rozleptávajícího. – Věru by bylo namnoze u nás třeba leptati žhavým železem!

* * *

Od dob, kdy se reportérsky fotografuje a filmuje, se i političtí činitelé, státníci a diplomati na svých schůzkách hojně co nejslibněji a co nejzbytečněji usmívají.

* * *

Velké politické řeči: pán se nadme a spustí.

* * *

Jaký mumraj stvůr! – ale pod ním, ještě hroznější?, odvíjejí se dějiny!

* * *

Je zle, je běda, lid bloudí, oddává se bláhovým snům a jen fakta, fakta prý ho uvedou na správnou cestu a ho vyléčí. To všechno ostatní je jen blud, jen fakta jsou to pravé a zdravé. – Jakoby k faktům (a zvláště těm drtivě zlým) nebylo třeba přidávati ještě víru; fakta přece nejsou žádnou trvalou a věčnou hodnotou, tou je a bude přece jen vždy schopnost víry: víra, že dnešní fakta možno někdy napravit a překonat – uvést vniveč fakty lepšími, že co je dnes třeba desetkrát faktem, může být zítra obludnou minulostí. Budiž tu k tomu kronikářsky zaznamenáno, že právě dnes cenzurní obezřelost těmi fakty nejvíce šetří; že jsou zastírána, zamlčována, že se prostě nesmí z fakt říci vše, ani nic jasně a cele.

* * *

Povznášejí svůj hlas mnozí lidé, velmi inteligentní a jistě dobře smýšlející; jsou mezi nimi mluvčí zvláštního založení, kteří v sobě nesou mnoho rozumu, ale málo pravdy, totiž mnoho rozumu právě pro tuto chvíli, tuto situaci: pro všechny chvíle, pro všechny situace však žádný.

* * *

Špatné časy nacházejí vždy pohotové své nejoddanější výkonné síly: špatné lidi. Zlo by dávno nebylo tak mocné, kdyby nenacházelo tolik dychtivých přísluhovačů.

* * *

Ve všem stvoření toliko člověku zůstalo vyhrazeno uváděti do života nečisté prostředky a cíle.

* * *

Jistě, je zcela možno obejít se bez rozumu a bez mravnosti – jestli život je něčím bezcílým, co nemá smyslu.

* * *

Egoismus spojený s brutalitou a egoismus sdružený se zbabělostí – obě ty jeho podoby podávají hodně úhrnný obraz těchto dob.

* * *

Řemeslná dovednost je jistě řemeslnou stránkou umění, ale umělecká výraznost tou uměleckou. Řemeslo samo o sobě činí z umělecké záležitosti spíše tovar než projev; příliš řemesla odosobňuje.

* * *

Osobnost (umělecká) toť vnitřní obsah, ne obsahovost vnější.

* * *

Naše osudy osobní i osudy celých národů bývají podstatně závislé na vůli, libovůli či lhostejnosti těch jiných. Závisí na nich naše volnost, svoboda rozhodování, životní šíře, ba i drobné životní radosti; jen naše vnitřní lidská hodnota na nich nezávisí.

* * *

Svět je úžasně mnohotvarý a komplexní jakožto dějiště našich činů, našeho boje o život a živobytí, jakožto dějiště naší práce, víry a nadějí. Co složitého zmatku, co různých těžkostí, charakterů, jaká trampota, jaká robota, jaký chaos! Věru těžko najíti v tomto bláznivém světě

nějaký slušný a rozumný smysl. Prožili jsme děsná, povzteklá blbstva, hanebné ničemnosti i násilnosti. Jestliže je život v obecnosti tak rozvrácený a zmotaný, nabývá život jednotlivců povahy a smyslu úkolu. Úkolem je kázeň a řád; vložit na sebe kázeň a řád osobní, uložit si mravní vztah k obecnosti. Nelze se jinak zachránit z tohoto rozvratu, z tohoto slepého výbuchu, z této řítící se povodně. – Není skutečné svobody. Něco z ní je jen v dobrovolně přijaté vnitřní kázni.

* * *

Nedostatek vnitřní kázně pochází z divě přebujelého nebo zkaženě rozrušeného jáství; ze zlého egoismu. Křesťané mínívali, že z ďábla; ale je to jen z člověka. – Tento svět má v sobě nesmírně mnoho puzení, chtění a vůle, strašně málo však mravního vědomí.

* * *

Člověk snadno rozpoznává příjemné od nepříjemného, prospěšné od neprospěšného, s mnohem menší jistotou však špatné od dobrého.

* * *

Jak chudé a uzoučké životy – a co strachu před smrtí! To se vzpírá a bojí holý životní pud; skutečné důvody, skutečné hodnocení života by bez této životní energie mnohdy spíše vyzněly ve prospěch smrti.

* * *

Nechť si nikdo nemyslí: pokrytectví novin a rozhlasu a všechna ta šidivá propaganda – to všechno úhrnem, pomalu, ale jistě vypěstovává lidový cynismus, nedůvěřivost a švejkovství!

* * *

Podívejte se jenom na ty nedělní prochazeče, na ten tzv. „přežvykující dav“! To není pouze tupá masa; to jsou lidé, necítící se v tomto těžkém a ohavném dnešku chráněni proti zlu a úkladům světa žádnými bezpečnými zákony a řády, ani žádným upřímněji sociálním společenstvím. Nedůvěřiví, odkázáni sami na sebe, opuštění, klamaní, zrazovaní, anarchističtí, opírající se jen o svůj slepý životní pud, bezcílní, spokojení s málem –

* * *

Mnohému z nás se zbořil téměř celý svět toho podzimu 1938. Žijeme v troskách, se silně otřesenými představami o spravedlnosti dějin, o ceně mravnosti a o pevnosti pravdy – jaká bída, a přece – jaký životní úkol!

* * *

Kde se vzalo zlo, zlo mezi lidmi jako zvláštní princip, ba skoro jako disciplína? Asi je jeho původ už v samém boji o život, totiž v špatně člověčím pojetí a výkladu tohoto boje. Jediněc pužen tímto pojetím se osamostatňuje, staví se sám pro sebe, vylučuje se s vynaložením mnohých úkladů z širšího celku. I toto je jedna (a to z těch nedobrych) složek individualizace, ke které všechno živoucí zdá se jeviti obzvláštní sklon.

* * *

Pyšní národové, už ne vůdce, spasitele byste potřebovali!

* * *

Proti hlouposti není léků, ale bylo by možno neposkytovat jí tolik obecné působnosti.

Lidské dějiny nejsou jen dějinami pokroku, velikých činů a velikých lidí; ovšem že také lidské hlouposti. Ale lidská hloupost naprosto neklade základy dějin; klade jim jen překážky.

Co z hlouposti vzniklo, může být živo zase jen z hlouposti. Co se dá uskutečnit jen násilím, může být udržováno zase jen násilím. – Co je v lidském soužití z dobré vůle a z rozumu, bude k svému životu vždycky dobré vůle a rozumu na lidech požadovati.

* * *

Doba zmatku: jak by nebyla, když se s velikou vypočítavostí a s nejhrubší vůlí zmatek i vyrábí?

* * *

Kdyby nebylo mrzkých niter, nebylo by mrzkých činů. Nestačí jen posuzovati a odsuzovati činy: nutno věnovati bdělost pohnutkám. – Nedbalost a křivé posuzování – ty největší a nejčastější z lidských omylů!

* * *

Věru těžko žítí – ale jak krásným úkolem (pro ty privilegovanější národy darem) musí být důstojný lidský život! Kdyby mravní zkaženost byla povahy trpně nečinné, byla by jen jakousi chorobou; jsouc však povahy dynamické, stává se mocí a mocí získává. Zlo musí být povahy násilné a útočné: zlo bezmocné mívá se všeho svého účelu a zisku. Zlo nelze ze světa dokonale vymýtiti, je však třeba dokonale je zbezmocniti.

* * *

Egoismus národů – dnes už něco ještě slepějšího než egoismus jednotlivců.

* * *

Národové se snadno korumpují jak svou slabostí, tak i svou mocí. Ti malí nízkostí, velcí pýchou.

* * *

Zdá se to jako hrozný sen – a je to ještě mnohem hroznější: je to ohavná skutečnost.

* * *

Jak nedůležité se mohou člověku jevit jiné, lepší, vyšší věci, když má zájem jenom na sobě, starost jenom o sebe!

* * *

Konec konců smyslem kultury je síla duše.

* * *

Lžou, aby mohli brutalizovati. A brutalizující, nutí lháti.

* * *

Nic nemůže se ve svých členech pozvednouti výše (i klesnouti níže) než znásilněný a pohaněný národ.

Život v rámci hrozeb, násilí a represálií – jakkoliv bědný – nese na sobě rysy ušlechtilosti a velikosti, jichž se nedostává životu blahobytnému ani životu hrubé moci.

* * *

Stojí to vůbec za to ještě o něco v tomto našem mizerném životě usilovati? Ovšem: o jeho zlepšení a zušlechtění!

* * *

O mnoha věcech víme vlastně jen jejich jméno – a nic už dál.

* * *

Údobí lži ničemné, lži hloupě nestoudné (hrůzovládne!).

* * *

Jelikož zlo je z velké části dílem lidským, ovšem může, musí být zrovna tak podstatně dílem lidským také dobro. Lidské zlo se zavínuje, lidské dobro se tvoří. Vyžaduje k své existenci vůle a činu; mravní energie. Není-li jí, nemůže být lidské dobro získáváno ani udržováno.

* * *

Teprve lidským dílem (přičiněním) vstupují pravdy do plné lidské skutečnosti.

* * *

Není dobře a bezpečně možno zlepšovati malé věci, je tříbiti a uhajovati, bez většího mravního plánu.

* * *

Skutečné nápravy nemohou být částečné, nýbrž generální, nemohou být provizorní, nýbrž trvalé. Mají-li být věci „na svém místě“, nutno utvořiti a dáti jim toto jejich místo.

* * *

Bláznivý mumraj světa dal by se zkrotiti jen hněvnou pěstí. Ale snad ani není ve světě dosti jasných hlav pro tento hněv, ani dost dělných a čistých rukou na tuto pěst –

* * *

Ustaviční pretendenti: hloupost a vášeň –

Pán světa: Blud. – Jeho nejotročtější slouha: také Blud.

* * *

– sklíčený, ne však bezvýchodně nešťastný...

* * *

Pro zlé stavebním materiálem, dobrému stavební překážkou je lidská mravní nedostatečnost.

* * *

Lidé jakožto surovina špatných ideologií jsou vskutku jenom hroznou, ohavnou, bídnou materií.

* * *

Pravdaže, ztemnělost musí se báti světla!

* * *

Nesvoboda jest nesmět slyšeti pravdu a nesmět pravdu mluvíti.

* * *

Otázka rovnosti je malou a nedostatečnou otázkou: tou velkou, a asi nad lidské síly, by byla otázka spravedlivosti.

* * *

Potřeba diktující autority dostavuje se tam, kde by jinak nebylo nic jiného než rozpad a rozklad. Dožadování se autority není výrazem obecné rozvahy, nýbrž vyšínutosti všeho.

* * *

O nedostatečné účinnosti rozumu mezi lidmi svědčí, že dějiny lidstva spíše než myšlenkami budují se krví – a v krvi prodělávají své posuny i zvraty: i lidová rozhodnutí k nápravám, činům, k občasnému zlomení okovů vzchází spíše z nesnesitelného už utrpení než z konstruktivního rozumu. Vždycky ale rozum může pořádati a do vyššího řádu spínati činy vzešlé z utrpení.

* * *

Pokud nelze bezpečně spoléhati na dobré stránky člověkovy, pokud lze s úspěchem počítati s těmi jeho horšími, potud ovšem má špatnost vždycky tu lehčí práci.

* * *

Stav světa je takový, že bezpečí, blahobytu a svobody, kdekoliv jsou takovéto dobré podmínky jednotlivcům i celým národům dány, nemělo by být užíváno bez určitých výčitek svědomí...

* * *

Svoboda, právo, spravedlnost mají být chráněny a bráněny kdekoliv na světě; ne-li, jsou nakonec všude na světě ohroženy.

* * *

Nemůžete jeden druhému důvěřovati? – Pak si také nikdy nemůžete navzájem pomoci!

* * *

V epoše, nabitě tak politickými energiemi jako tato přítomná, pod jejich výhradní vládou, pod tlakem jejich hrubé moci, je jednotlivcův život něčím velmi nepodstatným, ale také převelice těžkým.

* * *

Podstatnou část toho, čemu v těchto časech přihlížíme a co zakoušíme, možno co nejúplněji obsáhnouti jediným slovem: hanba.

* * *

Zůstane ohydnou skvrnou našeho dramatu, že jsme se v časech neúprosně se valících a drtících nás pohrom oddávali luxusu blbosti, ne, ještě víc, reji blbosti! slepým, divošským úzkostem, kterým se, ó hrůza! ještě k tomu říkalo: budití, vésti, zachraňovati národ!

* * *

Hořký je náš chleba, hořká práce, hořké myšlení – a přece – přetrvat, nestati se rozšlápnutým psím lejnem.

* * *

Nikde, ani mezi vlastními. Nešťastní – a nesmíte to říci; drceni – a nesmíte žalovati; věrní – a nemůžete to projevit; stateční – a nemůžete to prokázat!

* * *

Nu tak tedy dívati se reálně. „Co se stalo, stalo se.“ Ovšem – pak ale také: co se stane, *stane se!*

* * *

Utrpení, tíhu, i sebetěžší, naše národní i lidská bytost unese; jen nepropadnutí citům ošklivosti a zoufalství!

* * *

Hlavní pozor na věci, kterými se svět drží – a rozpadá! Kupř. industrie a obchod.

Ideje, kterými dnešní svět se vyžívá, jsou charakteru mocensky politického, výrobního, obchodního; ty mravního a kulturního řádu jsou tomuto světu nepodstatné.

* * *

Milujete humor – a nevíte, že mnohdy vlastně bývá výrazem vyvrcholené hrůzy.

* * *

Bývá to život a nikoliv smrt, co stavívá člověka před otázkou, čemu dáti přednost: jestli životu anebo smrti!

* * *

V zastoupení národa. Obléknou si proužkované kalhoty, na hlavu cylindr a jdou si pro pár facek.

* * *

Život není radostí, ale měl by být radostí. Totiž radostí srdce.

* * *

Ne jenom blaho a pýchu, ale také utrpení je třeba chápati, abychom rozuměli životu.

* * *

Bolesti se člověk, přirozeně, bojí a bývá v tomto strachu před ní i velmi bezhlavou, sobeckou, nicotnou, žalostnou i ohavnou kreaturou; ale přemnoho lidí snáší bolest a dovede ji snášeti!

* * *

Kázeň není k tomu, aby opoutávala svobodu, nýbrž aby jí dávala vznik.

* * *

Vy, orgánové utlačovatelů, jste skutečnými otroky, ne my, oběť!

* * *

Celého, opravdového člověka činí: silně žité radosti, silně žitá vážnost.

* * *

Tragický pocit života naprosto není totéž jako záporný smysl života.

* * *

Velmi omylné je mínění, že šťastný je ten, kdo nemusí dbáti žádného hoře.

* * *

Vůbec ne bolest sama, teprve tvůrčí síla bolesti člověka vykupuje.

* * *

Život je vždycky spíš nepojatelným tajemstvím než hmotným a početním statkem.

* * *

Duše se, mašínuje po silnici; v přírodě krokem musíš tichým.

* * *

„Milovati život“, „uctívati život“ = spíš pěkná fráze než život sám.

* * *

Otázka, čemu dáti v umění přednost: dokonalosti anebo síle, nemůže býti otázkou nějakého zalíbení. Zde dokonalosti, tady však síle – podle toho, v čem dokonalost, v čem zase síla je pravdivější.

* * *

Modernímu člověku velmi imponuje každá velikost technická; velikost duchovní však sotva.

* * *

Nedůvěra k tzv. mužům praxe bývá, hlavně v politice, velmi oprávněná: vynikají velmi často nedostatkem hlubší morálky i hlubšího vzdělání.

Pohříchu existuje jistá přehrada mezi energiemi politickými a mezi duchem; není dnes přirozeného společného sepětí mezi silami hospodářskými a politickými a mezi myšlením etickým.

* * *

Život nepochybně musí býti i štěstím; jinak bychom na něm tak nelpěli. Snad by ho člověk mohl užívat jako osobního nezávazného daru, ale z poctivého vztahu k životu vyplývají přece jen nějaké mravní povinnosti: nelze toto štěstí jen přijímat, nutno za ně také něco dáti. Za dar samotného života nutno vždycky životu napomáhati, za oporu a ochranu v společnosti třeba vůči ní přijmouti činné závazky.

* * *

Společnost sestává z průměru, přece ale dává možnost výjimečným povahám. Ovšem na jejich nebezpečí a nepohodlí. Není možno jen tak hladce postupovati proti proudu. Ani průměr není hladinou; i to je svého druhu proud.

* * *

Celky potřebují být vedeny. Záleží ovšem na tom *kým*. Ve vůdcích je něco z podnikatelů, průmyslových kapitánů, herců i Čingischánů; vyvozují ze sebe buď praktiku, buď energii, sotva kdy co z ducha.

* * *

Vloží-li se tzv. aktivismu (reálnému přizpůsobení se poměrům) hned od začátku do vítku bezcharakternost, licoměrné prospěchářství, lest a lež, nevznikne z toho aktivismus, nýbrž špína.

* * *

Život má býti štěstím, které je možno bez hrůzy a zoufalství opustiti. Štěstím bez oné dychtivosti a jejích bláhových a dravých životních složek, které jsou toho příčinou, že smrt nám přichází jako osobní neštěstí – zmaření – katastrofa.

* * *

To, čemu se nad obrazy a sochami starých mistrů říká řemeslo, je umění.

* * *

Je mnoho lidí mnohem lepších – a také mnohem horších – než jejich životní podmínky.

* * *

Ne příroda, duch činí umělecké dílo krásným.

* * *

Život jenom dojemový nebo jenom přemítavý a *nečinný*, je, jistě, přece jen svého způsobu dezerce; celým úkolem člověka je činnost – ovšem vědomá, odpovědná volba mezi dobrem a zlem.

* * *

Hodnota i tzv. drobné práce je zajisté v tom, že drobná práce je zásadně práce.

* * *

Život člověkům, životy lidí, to vše je převahou postaveno spíše na činnosti než na mravnosti. Nejčastěji znamená člověkům život: ustavičné škobrtání o mravní základy, obcházení jich, znevažování jich.

Jaký smysl má činnost? Je přirozeně diktována potřebou sebezachování; cílí k uhájení prospěchu osobního, osobního blaha, v druhé řadě – nebo vůbec ne – pak teprve za prospěchem obecným. Jelikož člověk je z gruntu nakloněn spatřovati své osobní blaho, své uspokojení především v získávání statků a v ukojení ješitnosti, vkládají se hned od základu do jeho činnosti složky úzce sobecké, amorální, nesociální: jeho potřeba činnosti i jeho činnost sama stává se něčím špatným, ba škodlivým.

Smyslem člověkovy činnosti zajisté je uspokojení; ale všechno na světě záleží na tom, za jakou cenu, jakým způsobem, s jakým obecnějším užitkem si člověk tohoto svého uspokojení dobývá.

Otázka vnitřního uspokojení je nejhluběji i nejvýše otázkou mravní.

Skutečná činnost sdružená se skutečnou moudrostí bývá jen vzácně obrácená navenek a charakterizuje člověka také jen v případech nejvzácnějších.

* * *

Jedincův holý život sám o sobě mnoho neznamena; je to jen nahodilá, vždycky postradatelná, vždycky nahraditelná částička nevyčerpatelné přírodní mnohosti.

Nestálo by ti to, člověče, věru za to, tak mnoho, tak urputně, tak pachtivě o sebe se brát, kdyby – kdyby člověkův život nenabýval hodnoty a významu teprve ve vztahu k životům jiným: v rodině, obci, národu, státu.

* * *

Kdo tě na světě potřebuje? – Ty, člověče, ze všeho nejvíce máš sebe potřebí, abys byl, abys žil, ze života přijímal, v životě konal, byl mu ne k obtíži, ale k potřebě.

* * *

Jak nicotně maličký, ztracený ve vesmíru – jak veliký a cenný v životě – právě toto je člověk.

* * *

Zastaviti se na tom, *co jest*, znamená nepříčiniti se v tom, *co býti má*. Pokud to, *co jest*, je počinem člověkovým, všechna fakta, vzniklá z lidského počinu, mohou přece vždycky zase z počinu lepšího býti zrušena a nově a lépe býti vytvořena, i když všechno člověkově usilování nese na sobě nějaká znamení naší lidské nedostatečnosti.

* * *

Svět se kácí, kde poroučí bláznovství a blbost poslouchá.

* * *

Práci všem? – ještě něco víc: svobodu práce.

* * *

Býti mrtev, nebýti, je sladké z té příčiny, že ještě mnohem více než spánek je to mír, zkonejšení, závěr bolestí a trampot; ale tuto vrcholnou sladkost, jaká lidskému tvorů může býti přána, mrtvá bytost už nepožívá, necítí. O sobě je umírání srdcervoucí, smrt je tak

hrozná, nepochopitelná, že se nám omluvitelně musí jeviti těžkým neštěstím, zlou věcí, slepou a surovou křivdou.

* * *

Člověk nemá být zneužíván za nástroj člověka druhého.

* * *

Člověk není od přirozenosti zlý; to by se nebyl vyvinul v tvora společenského. Ale prostředím, nástrojem i obětí zlých je lidská společnost.

A přece mezi lidmi je více dobrých než zlých samotářů.

* * *

Bezvědomí, které obyčejně předchází smrti, dokazuje, že duše, nebo, běda! to, čemu říkáme duše, je jistě velmi silně vázáno na život těla, ale sotva možno tvrditi, že tato duše by na život těla byla vázána cele. Při umírání porušuje se, rozpouští se vitální člověková osobnost; individuální duše patrně spočívá v akci, v způsobu a směru konání, v díle a poslání těla – její místo je v životě; po smrti odpadá jí všechno z životních vztahů a životních starostí, které ji tolik v jejím uplatnění určovaly! Kdyby individuální duše trvaly i po smrti, jak by se vši možnou mocí pokoušely vrátiti se nějakým projevem, vztahem na tuto stranu, na tento břeh, ke svým –

* * *

Těla jsou individuální, individuální je v nich i život, který je po dobu jejich trvání oživuje, individuální to, co je za živa produševňuje.

* * *

Nad všemi životními pokušeními, jimž je naše vratkost a nedostatečnost vystavena, trvají neotřeseně mravní normy, svrchované, absolutní. Člověk k jejich výsostnosti podle svých sil směřuje, vyjímá je z jejich oblasti metafyzické, činí je skutečností stavě je do tohoto vezdejšího světa svým mravním jednáním.

* * *

Kdy bývá rozum v právu proti citu, kdy cit proti rozumu? Nelze postavit v těchto věcech pevný zákon; rozum zajisté myslívá dále, do důsledků, cit rozhoduje spíše pro tuto chvíli, pro daný případ – pro chvíli a případ snad ne životně, ale *bytostně* rozhodné.

* * *

Osobnost se buduje z určitého, jedinečného souladu a nesouladu s ostatním světem.

* * *

Svobodná vůle je vůle velmi cítící, velmi myslící, za svou svobodu si velmi odpovědná.

* * *

Ovšemže každý se bojíme smrti; tělo chce trvati, duch býti nesmrtelný.

* * *

Smrtí ztrácí člověk všechny statky, a v nich hlavně svou osobu, své *já*.

* * *

Umění je zčásti dílem člověkovy přírodnosti, zčásti dílem jeho ducha.

Příroda není, nemá býti předmětem, nýbrž obsahem: tj. organickým živlem díla. Dílo, které v sobě nenese svou vlastní organickou přírodnost, je duté, prázdné, nepůvodní, povrchně šalebné.

Umělecký genius = příroda a duch.

* * *

Nebylo by bez užitku, kdyby byly, všem nám pro poučení, sepsány dějiny hloupostí a slabostí, dějiny omylů lidstva.

Člověk je bytost vždycky jen nějak nezcela vychovaná, nedospělá, značně nedokonalá. Pořád ještě, ba nikdy, nejsme schopni dobře rozlišovati

co je hloupé – chytré – moudré

ošklivé – průměrné – krásné

nicotné – významné – svrchované

špatné – dobré – dokonalé.

* * *

Jen mravní zákon může být základním zákonem člověka v vývoje.

* * *

Čas není svým veškerým pohybem ani svou rozlohou to, co měříme kyvadlem hodin.

* * *

Velká revoluce udělala kdysi z poddaných občany; špatné ideologie pokoušejí se zase z občanů nadělati poddané.

* * *

– všechno to asi je vesmír povahy hmotné, vyplňující svým pohybem nekonečný prostor –

* * *

Člověkův život není zcela z jeho těla, ani z jeho síly, ani z jeho intelektuálního ustrojení: proto člověk ani sebe sama nezná.

* * *

Po sobě, ne po jiných musel by člověk stoupati, chce-li opravdu výš!

* * *

Rád, ochotně, zpupně člověk sebe sama přeceňuje – aby mohl v sebe věřit.

* * *

Teprve až nebudu, nebudu se ničím trápit.

Smrt je koncem žádostí; život jejich klubkem.

* * *

Leckdo, aby si zachránil své živobytíčko, byl by ochoten obětovati za to vůbec všechnen život ostatní.

* * *

To, že v evropském politickém slovníku se tak příznačně ujala slova *ideologie, režim, metody*, mohlo by být skoro dostatečným podkladem pro diagnózu lidí i doby.

* * *

Tisk a propaganda. Jaká bída rozumu, jaký úpadek svědomí, když pravdy a skutečnosti, které *nemohou* býti popírány, z příkazu popírány býti *musejí!*

* * *

Svoboda není žádný nebetyčně nedosažitelný ideál; je, musí to být prostý vezdejší statek.

Jsme svobodou povinni nejen sami sobě, naší lidské hodnotě a důstojnosti, nýbrž především našim dětem, lidské hodnotě a důstojnosti těch, kdož tu budou po nás a z nás!

* * *

Ve všem, *co jest*, je sklon či aspoň možnost nabývati děje, osudu.

* * *

Tisk. I křivé a falešné zprávy jsou vždycky ještě dosti přímými a bezpečnými zprávami o zájmech, jimiž jsou diktovány a o prameni, z něhož vycházejí.

* * *

Tímto – co dělám, vím, umím, toužím, nechci nikoho bavit; podati svědectví – to ano!

* * *

Co Bůh stál lidstvo dějinného utrpení a krve! Ale co také idea Boha lidstvu nejlepšího a nejvysostnějšího dala!

* * *

Individuum (člověk, národ, lidstvo) je souhrnem určitých vlastností, určitých vztahů, určitého způsobu jednání, čímž vším je podmiňována jeho určitá bytnost. Individuum je i chce býti vždycky živý, organický celek; nemůže však býti z jakékoliv početnosti uměle či záměrně *vyorganizováno*.

* * *

Složky, které jsou v individuu sdruženy, získávají v něm zvláště na účinnosti a významu, čeho by samy sobě v té míře či síle neměly.

Individuum zachází a končí rozpadajíc se. Rozkládá se v složky neaktivní, jednak mrtvé, jednak odplývající.

Individuum sebe si vědomé má snahu soustředivě odstředivě se stupňovati.

* * *

Mysl odcizená kouzlům přírody a velikosti života je jen intelektuálním mechanismem.

* * *

Ne zlato, ale bláto světa je jeho nejdrahocennější hmotou: z popela mrtvých, z potu, slz a krve.

* * *

Ó země! Roztahují se na tobě, rozkazují, pořádají, kazí a ničí; nikdy přes ně nepřejde ani pomyšlení, že tato zeměkoule se svými boji a bédami se vznáší v nebeském prostoru...

* * *

Člověk je omezen:

1. svým okolím

2. svým nitrem.

* * *

Co lidí buduje svými míněnými kolem sebe úzkou klec!

* * *

Člověk má být dobrý ze svobodné a vědomé potřeby – ne ze zbabělosti.

* * *

Věčným pravdám dlužno vždycky dáti přednost před pravdami jen časnými.

* * *

Skutečné a bezpečné štěstí je mnohem spíše darem mysli a srdce než darem vnějšího světa.

* * *

Utlačovati a znehodnocovati druhé znamená v podstatě ponižovati a hanobiti sama sebe v těch druhých, a – co ještě horšího: nebýti si toho vědom.

* * *

Špatnost je úskočná, drzá, dravá, brutální – dobrota plachá, mírná, pokojná. Opravdu velmi nestejně šance.

* * *

Zmatek, nikoliv pořádek, právní i mravní, rozvrat, nikoliv jistota, jsou chvílemi jako by stvořenými pro lidskou špatnost, podlost a ďábelství.

Těžké doby jsou chvílemi ničemů – ale zase také velikých charakterů. V pohromách ukazuje lidská bytost vše, čeho je v nejhorším i nejlepším schopna, celý svůj rub i líc.

* * *

Důležitost mravní, občanské, vlastenecké výchovy: lidé se nestávají z ničeho nic velkými nebo podlými až teprve v rozhodných vážných chvílích; bylo to v nich, nezjevně a neuplatněně, uloženo už dříve.

* * *

Vznešená trpělivost moudrosti.

* * *

Jakožto imitace přírody je malba, socha něco naprosto nedostatečného. Jedině ten nejvlastnější vnitřní důvod či nutnost vzniknouti a *býti tu*, jedině uskutečnění tohoto ideálu je na uměleckém díle to nejdůležitější.

* * *

Skutečná svoboda se neuděluje; dobývá se.

Opravdový mír je nemyslitelný bez svobody.

* * *

V národě je něco, co už není národem: ničemové.

I národ má své periferie a své podsvětí.

* * *

Trpěti? – Ano! Ale vždy aspoň pro něco dobrého a vyššího, ne nadarmo. Aby i utrpení bylo dílem.

* * *

Z většiny jsou lidské zábavy pouze trapným útekem před smutkem. Ale smutek není zlý; hrozná je jen beznaděj.

* * *

Počnou-li pozitivně hloupí lidé přemýšlet, je zle. Mají-li násilní lidé mínění, přesvědčení, zle dvojnásob. Běda, umíní-li si hloupí a násilní jednati!

* * *

Občane! Lev, hroznýš, krokodýl není nebezpečný; nebezpečný je politický, hospodářský, žurnalistický lump!

* * *

Co vzdechů, lidé! A co nízké lhostejnosti –

* * *

Vědomí splnění povinnosti je dobré jen tehdy, přikládá-li jí člověk dobrý význam. Galejník nemůže být šťasten z počtu odveslovaných mil.

* * *

Nestačí-li ta péče na víc, i to je něco, pečují-li lidé aspoň o své tělo – i když péče o tělo a péče o život neznamena ještě péči o člověka.

* * *

I když plné tíhy, dny se odvíjejí, utíkají – už pomalu se nebudeš dívat na život kupředu, ale ohlížet se zpět...

* * *

Častokrát se musím ptáti, proč lidé se tak hojně a snadno dávají do služby špatných věcí: ze zbabělosti (příčin existenčních), ze služebnosti (nedostatečné inteligence), ze špatnosti? Asi, že to bývá nejčastěji všechno v jednom: zbabělí, služební a špatní.

* * *

Malí lidé bývají ničemní (udavační v nejrůznějších formách) ze zvláštní ctižádosti: aby někomu druhému prokázali svou moc – totiž škodlivost.

* * *

Školáci přicházejí k špatné známce z mravů obyčejně jenom z rozpustilosti; kdyby tomu bylo u dospělých aspoň také tak!

* * *

Není to život, co umírá v těle; tělo umírá v životě.

Smrt neničí život, ničí jen formy života.

* * *

Vše živé má tendenci v mnohosti trvati a zároveň snahu v mnohosti se odrůzniti. Všechna produkce života je provázena stálým náparem principu individualizačního.

* * *

To trojí: hmota – život – vědomí!

Odkud se vzala hmota? Jak vznikl život? Z čeho vědomí?

Snad:

hmota nikdy nepotřebovala vznikati; nikdy nemohla býti v základech vesmíru nicota, propastná jáma ničeho – látka vesmíru je bytostně a od základu hmotná. Hmota v něm obsažená byla v něm v podstatě obsažena vždy. Vesmír není nekonečný, jeho situace a situace každé jeho částičky je však v nekonečnosti. (Situace prostoru a času je ve hmotě a na hmotě.)

Vesmír nespočívá v lůně nekonečnosti staticky, nese ji v sobě a na sobě v pohybu své závrativé dráhy.

Vesmírná hmota, v podstatě nesložitá a rozptýlená, je živá: má sklon trvale se formovati, slučovati se i rozpínati, činně reagovati, vstupovati do vztahů, procházeti formami. Je od základu aktivní a dynamická, její energie postupuje po nabývaných možnostech. Mocně a chtivě naplňuje všechny možnosti a směřujíc k svému maximu, dostupuje všechněch možností, kterých je schopna. Seskupujíc se, proměňujíc, skládajíc, nejedná podle přírodních zákonů, nýbrž je tvoří a určuje.

Prostředky vesmírného tkaní jsou mechanické a fyzické, smysl však bytostný, vesmírně osobitý.

V hlavních jeho silách: soustředivosti a odstředivosti, je i základ určitého individuálního principu, ke kterému všechno jsoucí má podstatný sklon. Vesmír je individuum, nebeská tělesa, kovy, nerosty jsou individua, krystaly, skály, horstva, pouště, vodstva, krajiny, všechno to chce býti splněnými individualitami svého způsobu, všechno to chce býti ve svém složení i podobách co nejvíce samo sebou, všechno to dostupuje své naplněné nekonečně různotvárné životní formy.

Na tendenci soustředivé a odstředivé se ustavuje veškeré individuum.

Není pevného rozmezí mezi formou neorganickou a organickou. Už neorganická hmota ve svých různých formách je životem. Život organický není odděleným principem vesmírného dění: mezi neobsáhlými možnostmi hmoty je jednou z jejích nejkrajnějších možností, s kterou nejbližší je spjat individuální princip. V organickém řádu se hmota formuje do osobitých jedinců, osobitých shluků i celků. Všechno živé chová v sobě soustřednou i odstředivou tendenci zobecnění (trvání a mnohosti) i zosobnostnění (výlučnosti, jedinečnosti), jedno i druhé, každá svým způsobem, je podstatnou složkou boje o život. I shluk jedinců, jednotlivých částic, řízený životnou vzpruhou, dává ve směru principu individuálního osobitější, integrálnější svébytnější celek, než jaký by mohl vyplynouti z pouze mechanického součtu ($2 + 2 = 4 +$ životní síla).

Život tvoří na překážkách i výhodách; jedno i druhé v sobě nese popudy individuální. Příroda vytváří nekonečné množství forem; mohlo jich býti mnohem méně, kdyby v ní nebylo sklonu individualizačního. V přírodě, v jejím rostlinném a živočišném řádu, mohou obsahy (počínaje samým fyziologickým ustrojením) míti nekonečně forem; formy však nemohou míti

nekonečně obsahů (toto platí i pro umění). Každá funkce si v přírodě vytváří svůj článek. Příroda není vedena záměry estetickými, naveskrz však krásy přirozenou cestou svého díla dostupuje.

Všechno živé, co jakkoliv ve směru individuace překračuje standardní druhový typ, činí tak na své nebezpečí, vylučuje se z celku stávajíc se novou věcí, novou formou s novými nároky na schopnost životní sebezáchovy.

Vědomí je – opět ve směru principu individuačního – tou nejkrajnější možností života organického. Jako organický život byl v možnostech hmoty, tak vědomí v nejvyšších možnostech života organického. Život, vázaný na organismy, nechce býti slepou silou; chce býti sám v sobě ohraničený, sebe si vědomý.

V určitém smyslu chová tedy vesmír v sobě nějakou žádost vědomí. Byla vyplněna v člověku, bytosti značně vratké a křehké...

Individuační snaha je osudovým a dramatickým sklonem všeho vesmírného i životního dění.

S individuačním principem vesmíru a života jsou mravní principy lidské zajisté v souladu; v nich také se uplatňuje síla soustředná i odstředivá směřující v sebe i v obecnost. Mravní úsilí je v životě složkou aktivní, tvořivou, která jedince i celky pozvedá do vyšších bytostně osobitých forem; připojujíc k nim své plus, zušlechťuje je vyšším vědomím. Mravní úsilí je naprosto souřadné s člověkovou příslušností k vesmíru.

* * *

Zbožnění přírody i vesmíru je ve směru jejich díla; nevykládá je, přece však vystihuje.

* * *

Vesmír je záhadný, protože nesmírný, příroda zázračná, protože subtilní a silná.

* * *

Jak bychom mohli pochopiti smrt, když ani život nemůžeme dostatečně pochopiti?

* * *

Posiluje, zabezpečuje se životně typ, vytvářející značnější počet individuálních odchylek?

* * *

Nevede praxe, postavená do služeb myšlenky, začasto, spíše než k idealismu, k určité skepsi? Jde o utváření a hájení práva, o ochranu a obranu života a přece je právě mezi právníky a lékaři poměrně málo moralistů.

* * *

Pravděpodobně musely kdysi na této zeměkouli záření a atmosféra vykonávati obzvlášť povzbudivý účín na vznik a vývin života. Nyní se příroda zastavila na dosaženém; ale i tak stále ještě v životě trvá více tvoření než zmaru.

* * *

Nesvoboda: přípustno nejvýše jen konstatovati, kde by se mělo přímo protestovati; mlčeti, kde by se mělo konstatovati.

Nemorálnost: konstatovati, kde by se mělo odsuzovati, mlčeti, kde by se mělo hlásiti.

* * *

Správné a mravné jsou řády chrániti všechen lid, ne pouze jedince.

* * *

Není závažného rozdílu v tom, co průměrná umělecká schopnost udělá dobře nebo špatně. Nezáleží mnoho na tom, jestli se umělecká bezvýznamnost o něco lépe či hůře podaří.

* * *

Sdílíme-li z plna srdce i duše radosti a bolesti jiných spolubližných, společnosti, národa, není náš život chudý na události.

* * *

Průměrnost, podprůměrnost je u velkých národů ještě protivnější než u národů malých, protože sebevědomější.

* * *

Formy, i v přírodě, jsou výrazem vnitřku, obsahu. Ze všeho živoucího, ze všeho jsoucího možno odhadovat divuplnost života, vesmíru.

* * *

Člověk, z většiny, nežádá si velikého množství svobody; ale už samo vědomí nesvobody činí ho nešťastným.

* * *

Čeho v tomto světě přebývá: statků, možností, potřeb, úkolů;

čeho se v něm nedostává: spravedlnosti, mravnosti, tvoření dobra.

* * *

Člověk nemůže být šťastný, protože lidé nejsou šťastni, není šťasten o sobě, protože nemůže být bezpečně šťasten v mnohosti: jako jeho radosti dějí se většinou v hromadnosti, tak jsou v hromadnosti ustavičně ohroženy i jeho zájmy.

* * *

Lidé přemýšlejí spíše jen pod tlakem nutnosti než z čisté potřeby.

* * *

V shromážděních nezískává vrch kdo ví; kdo mluví.

* * *

Marnost v marnosti se shlíží, nicota nicotě holduje.

* * *

„*Míti něco ze života*“ – když přece člověk velmi málo třímá svůj život. Když všechno jeho činění jest pachtění po životě, snění o životě, chytračení v životě – je všechno spíše než život sám.

* * *

Pohlížejíce na přírodu, stromy, květy, zvířata, krajiny, jsme snadno nakloněni přírodu personifikovati, antropomorfizovati v tom smyslu, že jí přisuzujeme lidské vlastnosti: vážnost, přísnost, smutek, krutost, rozmáchlost, bludnost, krasocit, jarost, smavost, hravost, něhu – Nebo si člověk po původu odnáší mnoho ze svých citů přímo z přírody...?

* * *

Rozpoznávše hloupost, lidé se jí vysmívají. Nerozpoznávše pravdu, také se jí vysmívají.

* * *

Velké umění je věcí i geniality i svědomitosti.

* * *

Mezi tím co chceme a co musíme, se utváří celý náš život.

* * *

Život spíš zakoušíme, než poznáváme.

* * *

Možno národy jařmiti; ale ani utlačovatel není svobodný: nemůže, nesmí být spravedlivý, poctivý, čistý a lidský.

* * *

Lidé příliš bohatí, než aby měli dobrý rozum, váží na váze tohoto světa nejvíce – a nejtíže.

* * *

Život ve lži, bez svobody, bez práv a spravedlnosti je snesitelný jenom ve znamení víry v život lepší a důstojnější.

* * *

Pokud mohli podle libosti jenom otravovati, bylo je pořád slyšet; teď, kdy je zle, zalezli a mlčí; jsou lidé, kteří nedovedou světu žalovati ne z hrdosti a síly, ale ze zbabělosti.

* * *

Mezi žádostí a úsilím jsou mnohé rozumové a mravní stupně.

* * *

Nestatečnost nemá v sobě asi co dobrého hájiti.

* * *

Ten nežije v šeru, kdo věří v čisté síly.

A necht' život jakkoliv těžký; jen když ne nicotný, jen když ne v nízkosti.

* * *

Volá se po někom, kdo by poroučel, aby poslouchající nemuseli přemýšlet.

* * *

Malé potřeby hmotné, větší potřeby duchovní – to vztyčuje a udržuje jednotlivce i národy.

* * *

Jediným skutečným bohatstvím člověkovým je jeho osobnost. Může mu být tím nejpodstatnějším zdrojem životního štěstí:

je-li zdravá a harmonická,

jsou-li její konflikty s okolním životem plodné,

vede-li ho bezpečně v činu i v myšlení.

* * *

Nejen zlo dovede být náramně energické, ale také hloupost, pošetilost, omezenost.

Zlo, lidské zlo, není ve světě z principu, ale je v životě neustálou protivností, otravou, mnohdy převelikou protivností a otravou.

Lidské zlo – to je především lidská nedostatečnost.

* * *

Člověk se rodí do práv a s právy.

* * *

Daleko zasahujícím svízelem ve veřejnosti jsou nevyvinuté osobnosti deroucí se do této veřejnosti s důležitostí co nejenergičtější.

* * *

Smrt není uvaděčem do života nového; je likvidátorem tohoto. Neuvede mé já do života nového: zruší je.

* * *

Ke všem věcem je třeba síly a trpělivosti; už toto obojí podkládá princip mravní.

* * *

Každý z lidí, sčítaje své viny a svou hodnotu, čeká nakonec cosi jako nějakou spásu.

* * *

Děti jsou obecně dobré, ba tuze dobrácké, mají však v sobě určité vady, vlastní dětskému věku, jako zase jsou určité vady vlastní věku dospělosti a vady stařectví. Tyto vady se v příslušném věku dostavují a ustavují, přecházejí a jsou vystřídávány vadami postupného údobí dalšího. Jsou však personality, u kterých se z jednoho věkového údobí do dalšího přenášejí všechny tyto vady nepřerušené, mísíce a navršující se v nejdivnější směsi: i děti už s vadami dospělosti, osoby dospělé nesoucí v sobě i nadále některé vady dětství, starci zmítaní náročnými a panovačnými vadami věku dospělého, i zhyzdění malicherností, zkažeností a pošetilostí vad dětských. Odtud také mnohý divně nemravný a necharakterní rys, mnohá divná kalnost špatnosti, ledacos ze složitosti zla.

* * *

Zlo trpívá určitým komplexem méněcennosti: význačným jeho rysem je, že nechce jen dosáhnouti svého, nýbrž ještě k tomu i triumfovati.

* * *

Obecnou chabost a bezbrannost vůči lidskému zlu věru vystihuje rčení: býti *obětí zla*.

* * *

I když člověk je křehký a podléhající omylům, přece jen lidský rod od základu a obecně vyznačuje *snaha o lepší*.

* * *

Už pouhá snaha všeho živoucího o sebezáchovu, o udržení se otevírá cestu působnosti individuálního principu.

* * *

Člověkův život je podnikem tragickým; stojíš tu proti převaze věcí strašlivě větších, než jsi sám.

Člověk žije, projevuje se, vyvíjeje se, konaje, uskutečňuje své touhy, je pořád vlastně nejspíše ze všeho jen svou projekcí. Projekcí životních sil, vědomí, díla, osobnosti na obrovité pozadí vesmíru, v němž se naprosto ztrácí. I všechno umění je člověkovou projekcí a asi je jen jeho projekcí, tou nejvyšší, jaké duch jeho je schopen i myšlenka, náboženské, představa Boha, stvořitele a řiditele všeho, co jest. I když projekce, přece však idea Boha podává beze zbytku jediný vše shrnující výklad vesmíru a nejjobsažnější, nejutěšenější určení smyslu života.

Jak tragicky ztracený, opuštěný ve vesmíru je člověk bez Boha, ale také jak dobrý! Jak statečný!

* * *

Nejde o to dobádati a domakati se záhad a smyslu vesmíru; ale aspoň postaviti svůj vztah k nim!

* * *

Moudrost krystalizuje spíše v odříkání než v chtivé hojnosti.

Moudrost není ve větách a definicích; spíše ve vztazích.

Skutečným opakem moudrosti není hloupost, ba ani ne šílenství: ješitná bláhovost.

* * *

Co jiného, kdo jiný než lidé činí život těžkým a zlým?

Ona známá a často vyčítaná netečnost přírody a zvláště vesmíru k individuálním strastem se dá omluviti už tou prostou okolností, že příroda a tím méně vesmír žádné jednotlivce neznají.

* * *

Zvířata bývají podrobena velikým trýzním; maximální utrpení mezi vším živoucím, jsou, zdá se, přece jen vyhrazena člověkovu, u něhož i tělo i mysl mohou býti mučeny.

* * *

Tupý duch není vždy tak naprosto spojen s nedostatkem citlivosti a dráždivosti; velmi často tupý duch sklouzává od události k události nadměru dychtivě, ovšem ale vždycky krátkodeše a vrtkavě.

* * *

Vlastně surovec je ze všech lidí nejbezmocnější: surovost je v jádře vyvrcholením mravní bezmoci.

* * *

Skutečně veliké osobnosti se ve všem projevují přirozeně.

* * *

Žil jsem v době, kdy bylo ve světě jen nemnoho velikých lidí a ani ty nespojovala žádná hlubší vzájemnost, žádný apoštolát, žádné světové společenství.

* * *

Diváci v tomto světě jsou živi spíše vjemy než myšlenkami – i účastníci spíše emocemi než myšlením.

* * *

Malé živobytí a veliké mravní vztahy – to je pravý lidský formát. To ostatní je převahou nuda, marnost, zkřivenina.

* * *

Omezovati se na pouhé konstatování, s povýšenou neúčastí se jím spokojit, kde všechno volá po morálním hodnocení, není nic jiného než planá intelektuálská nafoukanost a mravní dezerce.

* * *

Vírou se žije, skepsí účtuje.

* * *

Život je hroznou věcí, když pokaženou lidmi. Může býti zlepšován a napravován jen a jen v lidech a v lidských zřízeních.

* * *

Lehká věc brátí podíl na jakési duši obecné, přírodní; těžší, účinnější a odpovědnější, míti duši svou, lidskou (a té kosmické se nezpronevěřiti).

* * *

Na drahách nebeských těles je vesmírné tvoření hlouběji účastno než na drahách lidských...

* * *

Každá individuace předpokládá něco samovůle.

* * *

Chceš býti užitečný, dobrý, světu nikoliv na obtíž? – *Chtěj* býti užitečný, dobrý, světu ne na obtíž! Jiné cesty k tomuto cíli není.

* * *

Násilné smilstvo je trestné. Násilné blbstvo nikoliv?

Co nízkosti je někdy třeba uplatnit, aby se mohla do chodu uvéstí a uskutečniti velkolepá hloupost!

Lež prostředkem a lež cílem; i to jsou dějiny.

* * *

Nevyrábějте chudobu a nebude jí tolik!

* * *

Umělec je celý ve svém díle.

* * *

Sklon trvati je snad ještě silnější než sklón měniti se. Všechno živé má sklón k určité automatizaci co do životní formy instinktů, reakcí, zvyků – to jest k stabilitě. A ve všem tom působí svémocnější sklón k individuaci, který je spíše složkou vývojovou.

* * *

Vývoj není snad ani tak dalece časový postup, děj od etapy k etapě, jako spíše úhrnná činnost organické i neorganické hmoty vůbec. Odečtíme čas, který jen pro naši lidskou představu se rozpadá na oddělitelné distance – a vývoj není pak jediné posloupným dějem, jak se jeví našemu krátkému člověčímu pojetí, nýbrž spíše charakterem veškeré hmoty vůbec.

* * *

Proč se – byť sebe marněji a pošetileji – nedohadovati, i když nemožno poznati a věděti? Proč neblouditi, když je člověk z valné části k bloudění stvořen?

* * *

Jistoty jsou dobré, nejistoty přitažlivé, tajemstva vyzývavá.

* * *

K čemu bych žil, než abych na svém životě stavěl, o svém životě pochyboval?

* * *

Obávám se, že není Boha. Není-li však Boha, pak to, čemu říkáme člověk, není tím vším, co si jakožto lidskou bytost představujeme, nýbrž jen jedním z živočichů. Proč tedy pak ale věříš v duši? Přece jen – aby mně člověk nebyl jen obludným zvířetem s nástroji, stroji, továrnami, obchody, zájmovou politikou; obludným živočichem, jehož veškerá hodnota musí být podložena jen zlatem.

* * *

Člověkovo myšlení je rozkoš života, úzkost života, práce, alarm, vzpoura.

* * *

Nejsem tu proto, abych svět kritizoval. Ale nic mi nezabrání, abych se v něm necítil hůře nebo snáz.

* * *

Člověk myslí mnohem častěji a mnohem víc než ví, a mluví mnohem častěji a více než myslí.

* * *

K čemu mravnost, nebylo-li by žádného vyššího smyslu života? – Tím více vyššího smyslu je pak v mravnosti!

* * *

Svět, vyžívající se velkými aktuálními ději politickými, podává vždycky při tom obraz veliké lidské zkaženosti, slabosti, mrzkosti i hlouposti, nejodpornější i nejžalostnější trapnosti. Člověk odloživší slušnost, rozum, všechnu lepší mravnost a důstojnost je bytostí opravdu nízkou, jedovatou, hanebnou.

* * *

Politika, která záměrně mate veřejné mínění, která vypočítavě staví na lidské mravní nejistotě, na nízkých pohnutkách, náladách a hnutích, není než velmi hanebnou, ne-li přímo zločinnou spekulací.

* * *

Zvíře nepřijímá z okolního světa celkem více než to, co se k jeho životním zájmům bezprostředně vztahuje. Člověk také asi tolik a ani to ne vždycky –

Průměrně člověk přeje si svět asi takový, na jaký by s minimálními nesnázemi a s maximálním uspokojením asi tak stačil: takový asi, aby mu stačil rozuměti a stačil ho ovládnouti.

Planý člověk žádá od světa všechno, od sebe nic.

* * *

Hloupost poroučející a vládnoucí, hloupost sloužící a provádějící – i to jsou dějiny.

* * *

Neodpovědnost a brutalita vybavená mocí – také to jsou dějiny.

* * *

Nenajdeš-li štěstí, či aspoň klid v sobě, kde potom?

* * *

Není možno podat výklad všech věcí na dlani; však i znepokojení je něco.

* * *

Umění že je řemeslo? Ne, řemeslo může být v umění jen řemeslem a ničím už dále. Vždyť fantazie, vznos, vroucnost, půvab, pohnutí, milost, cit básnivý a cit skutečnosti *řemeslem nejsou a ani býti nesmějí*. Stanou-li se tyto nejpodstatnější složky jen otázkou řemeslné rutiny, umění se znehodnocuje tak, že ovšem pak lze mluvíti pouze o řemesle.

* * *

Národ je cenný a velký ve svém osobitém údělu, ve svých osobitých dějinách, v nichž je zahrnut úhrnný osud jeho členů, jejichž osudy jednotlivé, osobní slabosti a nedostatečnosti, jsou vedle tohoto většího společného a spojujícího osudu velmi nepodstatné, hodné strpení, shovívavosti, velkodušnosti.

* * *

I když slabí lidé, bezcílní, nedostateční, i s nimi třeba v dobré politice dobře smýšleti.

Lidská bytost přerůstá své těsné hranice a nabývá hodnoty konáním dobra. Dobro jako přirozenost jako programové dílo vede zajisté k vrcholům všeho lidského poslání v tomto světě.

* * *

Lidská kreatura si libuje v mnoha věcech, které přitom vlastně nijak nechápe, jako zase odmítá mnoho věcí jiných, které nechápe rovněž. Což nijak nevadí, aby se tyto sympatie a antipatie u ní nemanifestovaly velice silně, ba osudně.

A co ještě lidská kreatura v sobě dovede spojití: chce žítí, ba velmi žítí a přitom býti k životu naprosto bezcharakterní.

* * *

V přírodě ne vždycky život, nýbrž mnohdy smrt, zánik, bývá hospodářem.

* * *

Kosmos je sám sobě příčinou, sám sobě cílem.

* * *

I náhoda je utkáním nutností a zákonů; jen utkáním mimořádným.

* * *

Mnohé z lidských vášní jsou ukojitelné; rozkoš tyranie a brutality nikoliv.

* * *

Všichni v sobě, jakožto články lidského rodu, neseme osobně i vůči celku povinnosti dětí a otců: poslušnost, oddanost, práci, vážnost, přísnost.

* * *

K vlastnímu přírodopisu. Potřeba vyznávat se je u mne větší než potřeba přesvědčovat.

* * *

Život v Bohu zajisté je blažený a heroický, život bez Boha tragický. Člověk je bytost tragická, podrobená mnohým slabostem, omylům, trápením a přece dychtivá zažehávat v sobě a v sobě udržovat světlo, oheň prométheovský, svůj lidský jas.

* * *

Dovede-li člověk na fikcích dotvořit skutečnosti a díla?

* * *

K čemu mravní cit – není-li Boha? Ale mravní vůle není tu přece kvůli Bohu, nýbrž kvůli člověku.

* * *

„Autor nedomyslil –“ Ano, nedomyslil! Nestačí, nemůže; však ani ty nedomyslíš.

* * *

Nemá se zlu zbytečně mnoho shovívati, odpouštět. Trest nebudiž mstou, ale přece už kladení jiného, nového, lepšího je trestem.

* * *

Nejen plnicí pero a diář, také něco metafyzického smyslu náleží přímo do nejběžnějšího života.

* * *

Je mnoho a mnoho heroismů v lidských životech. Ze všeho nejspíše je člověk bytostí tragickou. Snad tragický pocit života je marností, ale mezi mnoha ostatními menšími marnostmi je to marnost ušlechtilá a zcela v linii života i dějin.

* * *

Heroismy v životě nejsou k estetické podívané, ale k příkladu.

* * *

Jako život jednoho každého z nás je v mnohých bodech – jen si to přiznejme – záležitostí ne zcela povedenou, tak i život lidských celků s mnoha zřízenými i opatřeními, které z této nedostatečnosti vyplývají. Nic z toho, ať už osobního nebo obecného, není však důvodem k vzdání se, k zřeknutí se stálosti a usilování.

* * *

Řeční bohové se usmívali úsměvem zrozeným z blaženství. Nejkrásnější, nejvznešenější lidský úsměv bývá zrozen a darován právě rovnou z tísně života. Podobně laskavost, soucítění, solidarita –

* * *

Ne prost'áctví, ale právě filistrovství je opakem veškeré duchovní síly i statečnosti.

* * *

Mínívá se, že bezcharakternost vyplývá nejspíše z pohnutek rozumových, že bývá diktována střízlivě rozvažujícím rozumem, jako kdyby střízlivý rozum samozřejmě měl k nepravosti blíže než mysl rozbouřená.

* * *

„Voliti ze dvou zel to menší.“ Ale zásadně je přece třeba zlům čeliti, větším i menším.

* * *

Za co jiného se může lež vydávat, ne-li za pravdu, hloupost ne-li za rozum?

Váha lži a hlouposti nespočívá jen v jejich obsahu, nýbrž také v jejich hlučnosti.

Důležitě a povýšeně nesená hloupost má se matematicky k hlouposti bezvýznamné jako těžký kapitál vůči neplatnému šestáčku.

Tichá, němá, anonymní hloupost a hloupost významná, vlivná a řídící, jako by to nebyla jedna hloupost a táž.

Hloupost je srozumitelnější než rozum; proto v politice snadněji dochází zájmu a platnosti.

* * *

„Účel posvěcuje prostředky.“ – Ale začasto se toho účelu nedosáhne a z celého zástoje čpí pak jen ty neposvěcené prostředky.

* * *

V politických dobrodružstvích právě ty nejprsnější tóny bývají tóny zoufalství.

* * *

Vážné na zločinech je také to, že fatálně z nich postihuje trest jen ty, které se na celé čáře nějak nepovedou.

* * *

Lakomec nepracuje pro sebe, ale pro své dědice, režimy, jakkoliv obmyslné a násilné, pracující na svém upevnění, chtěj nechtěj připravují půdu pro svůj opak.

* * *

Na štěstí, že v špatných lidech nejčastěji máme co činiti ne s lidmi chytrými, nýbrž v podstatě hloupými.

* * *

Život je jistě to, co zažívám; ale nezaměňujme život s našimi osobními osudy: není v nich obsažen cele a všechen.

* * *

Co víme o Bohu, duši, nesmrtelnosti, to není vědění, ba je to téměř nic; je to však větší životní dráha než jakou si stačí naměřiti netečnost a lhostejnost.

* * *

Optimistní aktivismus skládá všechnu svou žádost a energii do světa tohoto, mystikové ji skládali cele do života onoho. Obé je snad marností. Snad třeba položit všechnu energii do oné veliké rezignace, která ani nepopírá život, ani neprchá, nezavírá se před nepoznatelným.

* * *

Žil jsem v nesmyslných dobách, kdy se ozývalo silné volání po autoritě, poněvadž lidé z nechápavosti a odporu vůči skutečným duchům raději se přikláněli k hlouposti.

* * *

Může být ničemnost nečinná? – A smí býti nečinnou dobrota, pravda?

* * *

Živiti se na účet života svých bližních – to je přece také svého druhu lidojedství.

* * *

Přemnozí se velmi rozpakují obětovati sebe, nebo aspoň něco ze svého prospěchu, věcem vyšším. Naprosto se však nerozpakují obětovati cokoliv vyššího, co v sobě snad mají, ba i sebe celé, svému maloduchému, slepému sobectví.

* * *

(Ach, Karle, kus mé bytosti s tebou zemřel!)

* * *

Myšlenka je nástrojem, ale může být i celým svým světem. Je pochybující, leptavá, odbourává i boží, je stavebná, klade, tyčí i buduje. „Člověk praxe“, který nechápe boření ani stavbu, mluví příliš snadno o krizi intelektualismu, o neužitečnosti, rozvratnosti, nereálnosti intelektuálů. – Ovšem že jsou vedle toho intelektuálové, u kterých všechno přestalo na školním vysvědčení.

* * *

Můj bratře, ubohý, povznesený, netečný, víš ty, že jsi mrtev?

* * *

Musí asi býti někde v našem těle zvláštní orgán, který je sídlem životní vzpruhy, vložené hned rovnou z obecného proudu života do klíčícího těla. Vedle toho velká část člověkových životních reakcí a projevů je prostou funkcí jeho jednotlivých a v sebe sdružených orgánů, a pak – pak nejvýše je tu ještě to, co dává sama jeho zvláštní a úhrnná osobitost. Tělo počne umíratí teprve, když je poruchou někde na těchto funkčních orgánech zasažena ona základnější životní vzpruha, když osobitost ztrácí svou vitální základnu.

Duše patrně náleží k tělu, k živému osobitému tělu, třebaže není jen jeho chemickým a fyzickým produktem. V mrtvém těle není života ani duše: životní vzpruha je vyražena ze své vymezené dráhy, ostatní život, ten mechaničtější, se úprkem i postupně zastavuje a rozrušuje. To, čemu říkáme duše, v umírajícím těle uhaslo; sotva je nějaká ústřední, kosmická nádrž duševna, do které by se všechno duševno soustředovalo, kam by se duše vracely. Co bylo duší, co zbývá, vrací se zajisté do všemíru – neboť v něm je vše – a splývá s ním, je, pro sebe neodděleno a o sobě nejednající, v jeho velikosti a ohromném celku.– Duše není věčná; nikdy jí nebyla. Tvá duše, člověče, je tvým šlechtictvím a tvým dílem, a tvým nejvyšším a necht' – i beznadějným nárokem na věčnost.

Ó duše, jak smutno, jak trápivé: ty nemáš otce, ty statečné, krásné, vznešeně stvoření!

Člověče, máš svůj nejlepší smysl a cíl v sobě; kdybys neměl míti duše – jsi prý přece k obrazu božímu – pak byl bys jen hroznou, netvornou, zpujnou a nesmyslnou živočišnou příšerou.

* * *

Jako není Boha, mohlo by – v básnivém smyslu – býti i bohů.

* * *

Můj vnitřní oheň: někdy spíše svítí, někdy jen pálí.

* * *

Proč tu jsem?: jen kvůli sobě?

* * *

I proto se děsíme smrti, že se někdy zdá býti dezercí.

* * *

Už to je mnoho, když člověk pořídí v životě sebe; jak teprve něco více a nad to!

* * *

(Určitě bych více miloval Boha než život!)

* * *

Žil jsem = shodoval jsem se s životem a srážel jsem se s životem.

* * *

Nejvyšším statkem lidstva by byly spravedlivé řády, nejvyšším statkem národa je svoboda.

Nesvoboda není ohavnou újmou jen na vůli; na důstojnosti. Nesvoboda není kázní; je ponížením.

* * *

Dnes věru ohavno žítí; ale ještě mnohem ohavnější by bylo podlehnouti.

* * *

Dobro je přirozenější než zlo. A i kdyby nebylo: jestli dobro je výsledkem boje, jestli dobro má být ustavičně hájeno a vybojovááno, nechť tedy je boj, trvalý boj!

* * *

Noviny. Dá to nějaké práce, hodně toho namluviti a nenazvati očividné násilí násilím!

* * *

Hlavně, člověče, jsou tu jiní – nejsi tu sám.

V podstatě více trpíš tím, že přemnozí trpí ještě hůře, ne tím, že někteří se mají až příliš dobře.

* * *

Že by mravnost a spravedlnost byla jen pohodlíčkem pro ty slabé, bezpečnou berličkou, či vyježděnými kolejiemi pro ty životně chromé, kde přece život se má vždycky znovu klást a tvořit? – Ale mravnost a spravedlnost přece právě jsou tvořením a bojem.

* * *

Světlo je milostnější, vlídnější, ale také důtklivější než tma.

* * *

Jestli je vyřešení minus mne a vůbec ne ve mně, k čemu se vlastně napínám a trápím? – Řešení jistě je mimo tebe, ale pro tebe – stačí-li to – je v tobě.

* * *

Až nebudu, budou totéž, co já, cítiti a mysliti jiní. Dívaje se na to z mimosvětských dálav, i tu bych si řekl marnost, marnost?

* * *

Kdyby zemřelí mohli vědět, s jakým smutkem, s jakou lítostí na ně myslíme, jako by nepřítomnost v tomto životě nebyla než ubohou, politováníhodnou hrůzou, žalostným bytováním v světě stínů a kostlivců, velmi asi by se divili naší primitivně antropologizující představě smrti.

* * *

K násilí, lsti, ničemnosti není třeba heroismu; ale převelmi ho třeba k pravdě a právu.

Násilí a lež nebojují; vraždí.

* * *

Industrie mravní špíny –

* * *

Aby člověk byl dobrý, k tomu je přece jen třeba mravního úsilí a činu: rozumnosti, citu, inteligence, podnětnosti i trpělivosti; však toto jsou také i předpoklady k harmonickému rozvinutí osobnosti.

* * *

Člověkův život se děje v dvojí rovině: animální a duševní. Život cítěný jako úkol duchovní žádá si něco své řehole – oddanosti, odříkání, vůle tvořiti trpěti.

* * *

Mravnost není nudnou záležitostí, ale věcí přísnou.

Mravní policajství je ponížením, filistrovství zhyzděním etiky.

Osobnost a mravní úsilí. Osobnost je vždycky organickým článkem lidství. Skutečný mravní řád nemůže být ve svých důsledcích, přirozeně, než řádem sociálním.

* * *

Většina, nikoliv menšina lidí má být šťastna; zatím je většina lidí nešťastna, šťastný snad jen malý a výjimečný zlomek. To, čemu se běžně říká štěstí, není v blahobytu; je v spokojenosti.

Spokojenost obyčejně spočívá v nasycených hmotných přáních; duše nikdy není cele nasycena: její přání nejsou hmotná.

Nenasycená duše je duše v napětí; planoucí, okřídlená.

* * *

Z většiny jsou lidské mysli na úzkém osobním úseku trvale rozptýleny, trvale rozčileny, v ostatním pak valně netečné.

* * *

Nejčastěji se plnění povinnosti pokládá za zvláštní zásluhu a ne za prostou nutnost.

* * *

Není v lidském dosahu myšlenky nebo věci, které by člověk nedovedl zneužít, kterou by nedovedl pokazit.

* * *

Není-li Boha, odvažila se tvořící příroda v člověku snad až příliš daleko. Vymrštila ho na dráhu, která nemajíc cíle dál a výš, měla by všechn svůj smysl a cíl jen sama v sobě. – Dobrodružství či úkol třeba nésti statečně.

Praví se, že příroda nečiní nic bezúčelně; proč by jen u člověka měla učinit výjimku?

* * *

Jsou toho mnohé důkazy, že do člověka bylo vloženo dosti ušlechtilosti, aby lidská množství nemusela býti bezcílým a zmateným stádem, vydaným všanc všemu, čím stáda mohou být ohrožována.

* * *

Šťastní, kdo dovedou v sebe a v život za daných podmínek důvěřovati.

Jako nikdo z nás nemůže nikdy cele důvěřovati v sebe, ani lidská hromadnost nemůže dnes naprosto v život důvěřovati – leda chtěně, na heslo, z programu, z programu poněkud zaslepeného.

* * *

Kdo bojuje, necítí tak těžce hrůzy bojiště ani utrpěné rány.

* * *

Člověk je nadán citlivostí, aby fyzickou bolestí bylo tělo alarmováno, postavilo se do střehu a se bránilo. Bolest duševní – jak, kdy a u koho – láme a burcuje vůli.

* * *

Každý snad je nakloněn se domnívati, že jeho život je cele z jeho vůle; a přece ani cele ze své vůle se na světě neoctl.

* * *

Spíše než hříčkou osudu bývá člověk hříčkou svou vlastní. Ale i tak – či ještě k tomu – je podstatně ve svém údělu determinován stavem světa, do kterého se zrodil.

* * *

Existuje takové množství lidí, kterým něco duševně schází, nebo kteří se myšlenkově dosti nevyvinuli, že se z nich může utvořiti celé politické hnutí, ba věru, že se i už nejednou utvořilo.

* * *

Není mezi lidmi tolik soudnosti, aby i blázni i darebáci nenašli své náruživé přívržence.

* * *

Teprve když lhářům, otravům, kazisvětům nevěříte, učiníte je bezmocnými a trapnými na podívání, postavíte je tam, kam jedině náležejí.

* * *

Umění je potud nápodobou přírody či skutečnosti, že vedle přírody staví přírodnost svou, vedle skutečnosti vnější vztyčuje vnitřní skutečnost svou.

* * *

Řekneme-li umění, má ovšem jíti o skutečné umění.

Řekneme-li české umění, samozřejmě je tím řečeno, že má býti české.

* * *

Slované byli v rodině evropských národů nejvíce a nejdéle nevolníky pod panstvím národů jiných, co někteří šťastnější národové požívali výhod samostatnosti a svobody nepřetržité. Vyplývá nám z toho mravně jako memento a jako povzbuzení: vážnost k svobodě, úcta k držení práva, odhodlanost k obraně spravedlivosti.

* * *

Nejsou to výsady, ale, co nezávazněji, věčné a svaté ideály.

* * *

Hledaje obsah života, vložil jsem do těchto zápisů všechnu svou radost i smutek, víru i pochyby, svůj cit života a smrti.

* * *

Rdousíce nás, ponižující nás, potupili jste ještě více sebe.

* * *

V džungli se rodí hadi a šelmy, v ničemných formách života ničemní lidé.

* * *

Nemyslím, že by svět mohl kdy býti naprosto dobrý; jsem si však jist, že by mohl a musí býti nepoměrně lepší.

* * *

Co je lidstvu vždycky, v každých, lepších i horších časech převelice ke škodě a úhoně, to je nejrůznější lidská havěť: hloupá, bezcharakterní, zbabělá, drzá, otrocká, zištná, podlá, shnilá, zrůdná, zkažená.

* * *

Dynamická praxe: zlo začíná tam, kde náš prospěch přestává; končí tam, kde začíná náš prospěch.

* * *

– co lidí musí žít sobě ne k radosti a jiným teprv ne –

* * *

Čím větší umělecké dílo, tím méně představuje co jiného a co více než samo sebe.

* * *

Nic víc než uvažování malíře: jestli to, co dělá, za něco stojí; totiž ne jeho výrobek, ale ta jeho látka, to, z čeho dělá: svět kolem něho a on sám. To je jeho výrobní látkou. – Job. – Tady ještě méně; nežádám věnce, spíš vnitřní jistoty.

* * *

Klenák.

Je pravda, malíř má cítit a myslet svou malbou. To malíř, jak se utkává se světem jevů, se bojí o svůj svět. Aby nebyl jen klamem, trýznivým klamem, vidinou bez podstatného obsahu. Dohromady – to krásné se zlým – zlé divadlo.

To protože bytuje v sutinách světa. Totiž v sutinách starého světa, který zachází. I ti Frankové, kteří ho chtějí udržeti, zachrániti, provozují požáry bombardováním, zabíjením, obléháním jeho bouračky. Gigantická bouračka se děje a jsme jaksi bez přístřeší, bez vnitřního bytu. Jako obležený Madrid. Mnoho heroismu, biografy běží dál, když to začne hučet (v nás) utíkáme do děr a toužebně mžouráme po slunci.

Strach, aby věci nebyly prázdné. Aby ten malířův svět za něco stál. Aby nebyl velikou sesouvající se sutinou. Šťěstí, láska, pravda... slova, kterých tolik užíváme, nesmí být

prázdnými slovy. Ne jen prázdným zvukem, třpytivou skleněnou kuličkou, kterou si hraje umění, kterou si hraje pro chvilkovou zábavu, rozptýlení, jalovou romanci – celý svět.

A dost. Život se nepíše; žije se.